

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKTA
SİVİLLERİN KORUNMASI

Mukhtar HAJIZADA
2501050908

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Naz ÇAVUŞOĞLU

İstanbul – 2007

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKTA SİVİLLERİN KORUNMASI

Mukhtar HAJİZADA

ÖZ

Uluslararası insancıl hukuk savaşın etkilerini sınırlandırmayı ve sivillerle savaşımları birbirinden ayırmayı hedefleyen yasaklar ve emirler ortaya koymaktadır. Bir çatışma zamanı bütün güçler gereğinden fazla acıya müdahale etme, insanı davranışın güvencesini verme ve mücadelelele siviller arasındaki ayrımı muhafaza etme gibi bütün bu ilkelere uymak zorundadır. Sivilleri hedef almak her zaman yasaktır. Silahlı güçler sivil zararını en aza indirmek için her türlü olası önlemi almak zorundadır

Koalisyon güçlerinin gerçekleştirdiği Irak savaşı konusunda en önemli olan, bu savaşta sivillerin ve sivil objelerin bulunduğı ve onları öldürme ve yok etmenin yanlış olduğı inancıdır.

ABSTRACT

International Humanitarian Law brings up prohibitions and orders aiming to distinguish civilians and belligerents and limits war effects. All parties to the conflict are obliged to fulfill principles of unnecessary interference, guarantee of humanly treatment, distinction between belligerent and non-belligerents during a conflict. It is always forbidden to target civilians. Armed forces are obliged to prevent civilian casualties.

Particularly, in case of the war in Iraq realized by coalition forces, a very important is the belief of wrongness of killing and destruction of civilians and civilian objects.

ÖNSÖZ

“Uluslararası İnsancıl Hukukta Sivillerin Korunması” başlıklı bu çalışmamın yürütülmesinde yaşanan en büyük zorluk, ilgili konu başlıklarının incelenmesi için gerekli kaynaklara ulaşma sıkıntısı biçiminde belirmiştir. Bu sorun, iki defa Türkiye dışında Nobel Barış Enstitüsü, Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü, Oslo Üniversitesi Hukuk Fakültesi kütüphanelerinde çalışmalar yapılmak suretiyle giderilmeye çalışılmıştır.

Tezime sunduğu katkılardan dolayı, Norveç İnsan Hakları Merkezi yetkilisi ve araştırma görevlisi Dr. Nabuo Hayaşi’ye içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu tezinin başarılı olmasında yardımları için sevdiklerime borçluyum.

Tez danışmanım Prof. Dr. Naz Çavuşoğlu’na gösterdiği anlayış ve yardımı için özellikle içten teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii

GİRİŞ	1
-------------	---

1. BÖLÜM

İNSANCIL HUKUK-CENEVRE HUKUKUNDA SİVİL KORUMA

1. Sivillerin Korunmasına Sosyal Bakış, Temel ilkeler ve Prensipler	3
1.1. İnsancıl Hukukun Koruma Kapsamı Olarak Siviller	10
1.1.1. Sivil Kişiler	10
1.1.1.1. Özel Olarak Korumaya Muhtaç Kategoriler	11
1.1.1.1.1. Kadınlar	12
1.1.1.1.2. Çocuklar	14
1.1.2. Korumadan Yararlanan Diğer Kategoriler	17
1.1.2.1. Gazeteciler	17
1.1.2.2. Sivil Savunma Personeli	18
1.1.2.3. Yabancılar	19
1.2. Sivil Objeler	21
1.2.1. İkili Hedefler	23
1.3. Sivil Statüsünün Kaybı	24
1.4. Çatışmanın Diğer Etkilerine Karşı Koruma	25
1.4.1. Çevrenin Korunması	27
1.5. İşgalci Devletin Hak ve Yükümlülükleri	27
1.5.1. Saldırıya Uğrayan Devletin Yükümlülükleri	29
1.6. İşgal Edilmiş Topraklardaki Halkın Hukuki Statüsü	30
1.7. Sivillerin Kapatılması	31

2. BÖLÜM

TERÖRİZMLE KÜRESEL MÜCADELE ÇERÇEVESİNDE SİLAHLI

ÇATIŞMALAR

2.1. 11 Eylül Sonrası Afganistan'da Antiterör Operasyonları	33
---	----

2.2. Irak Savaşı	35
2.3. Irak'ta Silahlı Çatışmalar ve İnsancıl Hukukun Yürürlüğü	36
2.4. Savaş Zamanı Gerçekleştirilen İhlaller	39
2.4.1. Yasaklanmış Silahların Kullanılması	43
2.4.2. Radyoaktif Maddelerin İnsanlık Üzerindeki Etkileri	44
2.5. Koalisyon Güçleri Tarafından Gerçekleştirilen İhlaller	45
2.5.1. Abu Ghreyb	46
2.6. Irak Hükümeti Tarafından Gerçekleştirilen İhlaller	47
2.7. Soruşturmalar	49
2.8. Sivillerin Zarar Görmesine Neden Olan Güvenlik Güçlerine Yönelik Saldırıları	50
 3. BÖLÜM	
IRAK'TAKİ SİLAHLI ÇATIŞMA VE SİVİLLERE YÖNELİ İNSANCIL HUKUK İHLALLERİ	
3.1. Savaş Zamanı Sivillere Karşı Gerçekleştirilen İhlaller	53
3.2. Sivillere Yönelik Saldırıları	55
3.2.1. Şiddet	57
3.2.2. Kadınların Durumu	58
3.3. Silahlı Çatışma Zamanı Sivil Kayıplar	59
3.3.1. Felluce'de Sivil Kayıplar	60
3.3.2. Hille'de Sivil Kayıplar	61
3.3.3. Al-Najaf'ta Sivil Kayıplar	62
3.3.4. Nasriya'da Sivil Kayıplar	63
3.4. Medyanın Durumu ve Gazetecilere Yönelik Tehditler	63
3.5. Sivil Objelere Yönelik Saldırıları	65
3.5.1. Tarihi Kültürel Binalar	66
SONUÇ	68
KAYNAKÇA	71

KISALTMALAR

CS	: 1949 Cenevre Sözleşmeleri
IV.CS	: 1949 IV Cenevre Sözleşmesi
I.Pr	: 1977 İlave I. Protokol
II.Pr	: 1977 İlave II. Protokol
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMIYM	: Birleşmiş Milletler Irak Yardım Misyonu
UNSCOM	: Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu
UNMOVIC	: Birleşmiş Milletler İzleme, Doğrulama, Denetleme Komisyonu
UKHK	: Uluslararası Kızıl Haç Komitesi
UAÖ	: Uluslararası Af Örgütü
İHiÖ	: İnsan Hakları İzleme Örgütü
GKO	: Geçici Koalisyon Otoritesi
IPS	: Irak Polis Servisi
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı

GİRİŞ

Uluslararası hukukun önemli parçası olan insancıl hukuk savaştan kaynaklanan insani sorunları düzenlemeye yöneliktir. Bu hukuk çatışma zamanı tarafların istediği yöntemleri kullanma hakkını belli bir yerlerde sınırlayarak zarar görebilecek kişileri ve objeleri korumayı hedeflemektedir. Savaşla hukuk ilişkisini teşkil eden bu hukuk dalının en büyük başarısı insancılık düşüncesine hukuki boyut kazandırmasıdır.

Siviller ve mücadele edenler arasındaki ayrım prensibi hem uluslararası hem de iç çatışmalardaki uluslararası insancıl hukukun esas prensibi olarak tanımlanır. Bu prensip, çatışmadaki bütün taraflara her zaman sivillerle mücadeleciler arasında ayrım yapılması gerektiği şartını koyar. Saldırıları yalnızca savaşanlara yönelik olabilir. Ayrıca bütün birlikler sivil ve askeri hedefler arasında ayrım yapmalıdır.

Uluslararası İnsancıl Hukuka göre sivil - silahlı kuvvetlerin üyesi olmayan kişi olarak tanımlanmaktadır. Sivil terimi ayrıca silahlı kuvvette hazır bulunan askeri kuruluşun bazı görevlilerine denir. Sivil olduklarından dolayı hedef alınmamış olsalar bile, bu askeri kuruluşlardaki sivil görevliler ve dolaylı olarak mücadelecilere katkıda bulunanlar, askeri hedeflerin hemen çevresinde bulunduklarından askeri hedeflere yönelik saldırılardaki ölüm ve yaralanma ihtimalini üzerlerine alırlar. Siviller direkt olarak çatışmalarda yer almazsa ve yer almadığı zamanda ancak saldırıdan korunurlar. Bir kişinin sivil olup olmama durumunda şüphe yarandığı halde o kişi sivil olarak görülür.

Bu çalışmada amac uluslararası insancıl hukuku uygulamada tetkik etmektir. Irak savaşı hal çalışması olarak ele alınacaktır. Koalisyon güçlerinin gerçekleştirdiği Irak savaşı bölgesinde sivilleri öldürmenin yalnız olması ve uluslararası insancıl hukuka aykırı olup olmamasını araştırmak temel amacımızdır. 2003'ten beri silahlı çatışmanın uluslararası adlandırmadan içsel adlandırma olarak değiştirilmesine, sivillerinin korunması ana konu olarak ele alındığına rağmen, bütün güçler gereğinden fazla acıya müdahale etme, insanı davranışın güvencesini verme, ve mücadelecilerle siviller arasındaki ayrımı muhafaza etme gibi bütün bu ilkelere uymak zorundadır. Sivilleri hedef almak her zaman yasaktır, hükümet silahlı güçleri ve devlet dışı silahlı güçler sivil zararını en aza indirmek için her türlü olası önlemi almak zorundadır.

Üç başlıktan oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde sonraki başlıklardaki incelemeler açısından bir temel oluşturmak üzere öncelikle IV.Cenevre Sözleşmesinin ve 1977 İlave Protokollerin hükümlerinde yer alan, en çok ihlalle karşılaşan kişi gruplarının hakları ve yararlandıkları korumanın neler oldukları incelenecektir.

İkinci bölüm, 11 Eylül sonrası dünyada baş veren değişikliklere, terörizmle mücadele sürecinde gerçekleştirilen saldırılara değinilerek Irak savaşı konusu ele alınacaktır. Bu bölümde özellikle, silahlı çatışmalar zamanı gerçekleştirilen insancıl hukuk ihlalleri araştırılacak ve insancıl hukukun uygulanabilir olup olmadığı sorularına yanıt aranmaya çalışılacaktır.

Üçüncü bölümde ise, savaş zamanı sivillere, sivil objelere yönelik gerçekleştirilen ihlaller, sivil kaybına neden olabilecek ve askeri olmayan sivil hedeflere karşı ayırım yapma niteliğine sahip olmayan araç ve yöntemlerin kullanımı ayırım gözetmeyen saldırılar incelenerek ortaya konulacak.

I. BÖLÜM

İNSANCIL HUKUK - CENEVRE HUKUKUNDA SİVİL KORUMA

1. Sivillerin Korunmasına Sosyal Bakış, Temel İlkeler ve Prensipler

Sivillerin savaşta korunmasını gerektiren çok net gerekçeler vardır. Öncelikle, insan hayatı çok değerli olduğu için şiddet mümkün olabildiğince sınırlandırılmalıdır. İkinci olarak, tartışmalar gerektiğinden fazla kişiyi öldürmenin ve bunlara zarar vermenin akıllıca olmadığını öne sürmektedir. Çünkü bu şiddetin aşırılığının yeni düşmanlar doğuracağı ve barışı geri getirmenin daha da zorlaşacağı anlamına gelmektedir. Son olarak, savaş karşılıklı olduğuna göre düşmanın da aynı şekilde davranışı söz konusudur ve bunu önlemek için bazı şeyleri uygulamamak tarafların elindedir.¹

İnsanın şiddet anlayışında sivil düşünce, ahlaki nedenlerden kaynaklanabilir. Sivil düşünce aslında, savaşın içinde olan ve savaşı sürdürmek için belirli bir delile ve öncülüğe ihtiyacı olanlar için ahlaki bir düşüncedir.² Aslında sivil düşünce, sosyal psikologların “üst kimlik” diye adlandırdıkları ve hepimizin, kimden yana olursak olalım, insan olarak savaşın “düşmanlar” veya “müttefikler” olarak verdiği özel kimliklerden ziyade ortak bir kimliğe sahip olduğu belirten inancı savunmaktadır. Bu yüzden, sivil düşünceye olan inanç kişisel kimlik ve sosyal ilişki sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu, bizim insanlara politikayla, ekonomiyle ve savaşın sosyal yapısıyla olan ilişki tarafından belirlenmeyen, temel ve savunmasız insan kimliği vermemizi gerektiriyor. Onların insan olarak değerleri, savaşla olan sosyal ve siyasi bağlantılarının çok daha üstündedir. Bu düşüncenin eleştirmenleri her insanın, aynı anda sahip olduğu ve hareket geçirdiği birçok kimliği olduğunu iddia ediyorlar. Onlara göre insanları sivil gibi soyut bir etiketle adlandırmak bu durumun mantıksızlığının ispatıdır. Bir insanın, önceliği olan ve onu diğer bütün kişisel özelliklerden mahrum bırakan karakterini öbür kimliklerinden baskın göstermek realist insanlara göre mantıklı olan bir davranış türü değildir. Bu eleştirmenler, savaşı destekleyen ya da savaş fikrini yayan sivillerin her

¹ Bruce, Charles, **From Chaos to Coherence? Toward a Regime for Protecting Civilians in War**, Ed. by Simon Chesterman, Lynne Rienner Publishers, 2001, pp. 237-240

² Franke Wilmer, **The Social Construction of Man, the State, and War**, Routledge, 2002, pp. 145-146

zaman var olduğunu ve sivil düşüncenin saçmalığını öne sürüyorlar. Buna karşılık olarak, düşünceyi ve sivillerin gerçekliğini savunanlar, böyle bir “baskın kimliğin”, insanın kimliğini ya da asıl kimliğini savaşa gerçek anlamda bağlanabilirlik adaletsizliğine indirgemek yerine, savaşta bile korunması gereken insan hayatının değeri hakkındaki önemli bir gerçeği savunuyorlar.

Günümüz savaşlarında ayrımcılığın ve muafiyetin insancıl boyutuyla ilgilenenler masum siviller ilkesini tekrar etmektedirler. Geniş kapsamlı bir kavram olarak savaş dışı muafık ve masumluk fikrinin, sınırlamayı etkileme konusunda ahlaki bir gücü vardır. Fakat, insanlık tarihindeki deneyimler yalnızca sivilleri korumanın hayati önemindeki köreltme yoluna başvurarak başarılı olunamayacağını çok iyi göstermiştir. Çünkü insanlar bu düşünceye inanmaya başlasalar bile onlara savrulan tehditler, liderlerinin etkileyciliği, güç sistemlerinin bütün kuvveti ideoloji ve bunların üzerine kurulan öğretiler karşısında böyle bir inanca bağlı kalmaları imkansızdır. Savaşta sivil düşünce insanları en kötü anlarında bile korumaya çalışmaktadır. Fakat bunu insanların bizzat gerçekleştirmesini beklenmesi bu düşüncenin en zayıf yanıdır.³

İstatistikler, 20. yüzyıldaki savaşın nasıl büyük ölçüde ve sürekli olarak sivilleri hedeflediğini göstermektedir. Bu değerler üzerinde yapılan çoğu insancıl destekçiler, sivillere yapılan saldırıların hiçbir şekilde eşi benzerinin görülmediğini ima ettiler. Bu imaya göre, sivillerin başına gelenler 20. yüzyılın özellikle şiddet içeren iç savaşlarının ayırt edici özelliğidir.⁴

Politik koşullarda sivil düşüncenin düzensizleştirilmesi, savaşta tutkuların gücüyle sivil düşünceye yöneltilebilen itirazlar yaratmak için uygulamanın gerçek problemlerini birleştirir. Bu, çoğunlukla mantıklı ve insancıl askeri insanlardan gelen ve düşüncenin yeryüzündeki belli durumlarda işlevsel olmadığını öne süren bir şikayettir. Sivil düşünceye karşı olan bu itiraz uygunluk ya da “askeri gereklilik”, IV. Cenevre Sözleşmesi ve İlave Protokolleri dahilindeki ilke, koşulları çerçevesindedir. Bu ilke kaçınılmaz bir şekilde, her ne kadar, pişmanlıkla olsa da, sivillerin kazara öldürülmesinin oranının yüksek olduğunu kabul etmektedir.

Bu tarz karşılaşmalarda riskler ve gayretler sivil düşünceyi, her ne kadar teoride desteklenebilir olsa da, uygulamada zorlaştırmaktadır. Böyle durumlarda, bir insan, sivil kayıpların bütün sorumluluğunu üstlenmek yerine kendisini sivilleri

³ Rony, Pierre, **Iraq: in Search of a Humanitarian Crisis: In the shadow of "Just Wars" : Violence, Politics and Humanitarian Action**, Ed. by Fabrice Weissman, Hurst, Co (Publishers), London, 2004, pp. 278-281

⁴ Peter Burke, **The New Cambridge Modern History**, Cambridge University Press, 1979, p. 111

öldürmeye zorladığı için düşmanı suçlamayı tercih eder. Daha da kötüsü, düşüncüyü mümkün olduğunca açık bir şekilde terk etmek ve düşmanı bir kez daha bir araya toplamak ve herkesi tek ve eşit olan karşıt kimliğe indirgemektir.

Askeri yeteneklerinden dolayı büyük ün kazanan Clausewitz, “sınırsız kuvvet kullanımı”, “sonuna kadar güç kullanımı” ilkelerini savaşın en önemli niteliği olarak tanımlamıştır. O, “Savaş Üzerine” adlı eserinde, silahlı çatışmalar zamanı merhamet etmenin büyük bir hata olduğunu da ifade etmiştir. Napolyon ordularına karşı savaşlara önemli katkı sağlayan Clausewitz, bu düşüncesiyle yaşadığı dönemde savaş yöntemlerinin ne kadar acımasız olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Hukukun yokluğundan kaynaklanan bu durum, silahlı çatışmanın aktörleri kadar onların karşısında yer alan savaşımayanları da ciddi bir şekilde etkilemiş ve bu kişilerin kaderini çatışmayı kazanan tarafın iradesine terk etmiştir. Ancak dünya hukukçuları savaşla hiçbir ilişkisi olmayan bu insanların korunmasını sağlamak amacıyla çabalar harcamış ve savaş mağdurlarının korunmasını hukukun güvencesi altına almayı başarmışlar. Sonuçta, evrensel savaş kuralları ortaya çıkmış ve insancıl hukuk adı altında ifade edilmeye başlamıştır.

İnsancıl hukukta amaç silahlı çatışmalar zamanı zarar görenlerin acısını en aza indirmektir. Bazı tarihçiler ve hukukçular, uluslararası insancıl hukuk fikrini Henry Dunant’ın ismi ile bağlamaktadır. Solferino savaşının şahitlerinden olan Dunant, savaş zamanı yaşanan feci olayları dünyaya duyurmak için, savaş kurbanlarına yardım ve saygı gösterilmesi önerisinde bulunmuştur. Onun temel prensiplerinden biri milliyetine ve cinsiyetine fark koymadan merhametinin herkesi kapsadığı ilkesidir.⁵ Sonradan da İsviçre hükümeti tarafından savaş durumunu tartışmak amacıyla uluslararası komite oluşturulmuş ve daha sonra bu komite Uluslararası Kızıl Haç Örgütüne dönüşmüştür.⁶ Örgütün üyelerinin girişimiyle 1864 yılında on iki devletin katılımıyla İsviçre’de uluslararası konferans düzenlenmiş⁷ ve savaş zamanı yaralıların durumunun iyileştirilmesi hakkında sözleşme imzalanmıştır. Böylece uluslararası insancıl hukukun temel taşı atılmıştır. Sonraki yıllarda sözleşme geliştirilerek kapsamı ve ilkeleri genişletilmiştir.

⁵ Kevin M. Cahil, **Basics of International Humanitarian Missions**, Fordham University Press, 2003, p. 7

⁶ Judith Gail Gardam, **Non-Combatant Immunity as a Norm of International Humanitarian Law**, Martinus Nijhoff Publishers, 1993, p. 16

⁷ Arthur Eyffinger, **The 1899 Hague Peace Conference: "the Parliament of Man, the Federation of the World"**, Martinus Nijhoff Publishers, 1999, p. 267

Bu hukuk savaşın etkilerini sınırlandırmayı ve siviller ile savaşanları birbirinden ayırmayı hedefleyen yasaklar ve emirler ortaya koymaktadır. Ne var ki muaf ve masum olan savaş dışı sivil düşünce sosyal ve politik bilinçte hala etkili olmasına rağmen, bu itirazın karşıt düşünceleri sivilleri ilgilendiren sözleşmelerin taslağı yeniden çizilecek en son şeyler arasında olduğunu belirtmektedir.

1934 yılında Tokyo’da sivil sözleşme taslağını tartışmak için yapılan Kızıl Haç toplantısı bu karşı koymanın bir sembolüdür. Hükümet üyeleri ve farklı ülkelerden gelen bir grup bilim adamı konuyu tartışmış ve sonuç olarak sözleşmeyi uygun bulmamışlardır. İkinci Dünya Savaşı’nın vahşetlerinden sonra, 1949 senesinde Sivil Halkın Korunması ile ilgili olan IV. Cenevre Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir.⁸ Daha sonra 1977 yılında sivil koruma düşüncesi üzerine 1949 Sözleşmesine İlave Protokoller eklenmiştir.⁹ Bu kanunlar açık bir şekilde “sivil halk ile savaşanlar arasındaki ve sivil hedefler ile askeri hedefler arasındaki” fark ilkesini uygun bulmaktadır. Ayrıca, sivil kitlenin korunmasını, önemli sivil haklar için saygıyı ve insancıl tavrı gerektirirler. Sivillerin tanımı genişletilmiş, “bir insanın sivil olup olmadığı konusunda şüphe duyulması durumunda o insanın sivil kabul edileceğini” ve “sivil tanımına uymayan kişilerin sivil toplum arasında bulunması durumunda o toplumun sivil karakterden mahrum bırakılmayacağını” belirtilerek mümkün olduğunca fazla belirsizliğin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.¹⁰

Fakat, UKHK’a göre rekabet ve çatışma halindeki uluslararası politik toplumda modern ve uluslararası insancıl hukukun önemli yere sahip olması bugün bizim sivil düşünce hakkında açık ve önceden bilinen yasal ifadelerle sahip olduğumuz anlamına gelmektedir.¹¹ Günümüzde sivil düşünce, önceden olduğundan daha kapsamlı bir biçimde resmi kağıda yazılmıştır. Fakat, son yıllar cereyan eden savaşlarda sivil muaflık düşüncesi sosyal, politik ve ekonomik savaşlarda ve dini şiddette daha önce hiç olmadığı kadar reddedilmiştir. Uygulamada ise terör karşıtı savaş üzerine olan muallak gelişmelerin yanında sivil düşünceye birçok çağdaş savaşta karşı çıkılmaya devam edilmektedir.

⁸ Edward K. Kwakwa, **The International Law of Armed Conflict: Personal and Material Fields of Application**, Martinus Nijhoff Publishers, 1992, p. 16

⁹ Larissa Herik, **The Contribution of the Rwanda Tribunal to the Development of International Law**, Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 202

¹⁰ Jean S. Pictet, **Development and Principles of International Humanitarian Law**, Martinus Nijhoff Publishers, 1985, pp. 40-44

¹¹ Roy S. Lee, **The International Criminal Court: the making of the Rome Statute issues, negotiations, results**, Martinus Nijhoff Publishers, 1999, p. 124

Sivillerin kitle halinde imha edilmesi, sivil kimliğin daha geniş düşüncesinin reddedilmesine kötü bir örnektir. Binlerce insan sadece insan olduğu ve bu tarz sivil kaybının, fethin ve üstünlüğün güçlü bir sembolü olduğu için öldürülmüştür. Sivil düşüncenin Körfez savaşlarında reddedildiği çok iyi bilinir. Irak kentlerinde sivillerin öldürülmesi, zorla yerlerinden ve evlerinden olması, cinsel açıdan aşağılanması, maddi ve manevi darbe gibi eylemler gerçekleştirilmiştir.¹²

Genel anlamda, çatışma alanlarında silah kullanan siviller veya savaşanlara, silahı hazır duruma getirme veya ağır topçu gözetmenleri olarak hareket etme gibi yardımlarda bulunan siviller çatışmalara direkt olarak katıldığı görülür. Çatışmaya katılmak sadece sivillerin silahı kullandığı zamanı içermez, fakat aynı zamanda silahı kullanmadan saldırgan eylemlerde bulunması gibi, silahı taşıdığı zamanı da içerir. Askeri operasyonları planlayan veya saldırıları yöneten kişiler de direkt olarak çatışmalara katılmış olarak görülür.

“Çatışmalara direkt katılım” ifadesinde çok fazla net olmayan konu var. Bunlar sadece sivilin eylemi ve onun direkt bir katılımı olup olmamasıyla ilgili değildir, fakat onun coğrafi özelliği ve zamansal başlangıcı ve bitimiyle ilgilidir. Yani, silahlı bir sivilin çatışmalara ne zaman katılmaya başlayacağı ve ne zaman katılımın sona ereceğine dair çok az netlik vardır. Fakat bu raporda sunulan saldırılara maruz kalan siviller açık bir şekilde çatışmalara direkt olarak katılmamışlardır. Askeri yükümlülüğü olmayan Irak politikacıları veya devlet memurları, sivil görevliler ve yabancı devletlerin personelleri, insani yardım çalışanları, gazeteciler ve sözleşme yapan kişiler, bunların tamamı savaş hukukuna göre korunan sivillerdir.

Ayrım ilkesi, bütün gruplara insanların insanı bir şekilde davranılmasını ve aktif olarak çatışmalarda yer almamasına güvence vermeyi ön gören yasal sorumlulukları içinde barındıran dört Cenevre Konvansiyonunda saygın bir yere konulmuştur. Madde 3 açıkça belirtir ki:

“Orduyu bırakan ve hastalıktan, yaralanmadan, gözaltından veya her hangi diğer nedenlerden mücadele dışı kalan silahlı güçleri de içine alan, çatışmalarda hiçbir aktif rolü almayan kişilere ırka, renge, dine veya inanca, cinsiyete, soya

¹² Nicholas J. Wheeler, **Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society**, Oxford University Press, 2000, pp. 139-141

veya varlığa ya da diğer benzer kriterlere bakılmaksızın her koşulda hiçbir kötü ayırım yapılmadan insani bir şekilde davranılacaktır.’’¹³

Bu maddeye göre aşağıdaki eylemler yasaklanmıştır:

1. Hayata ve vücut tamlığına yönelik eylemler, özellikle her türlü cinayet, sakatlama, zalimane muamele, işkence ve eziyet;
2. rehin alma;
3. özellikle aşağılayıcı ve tahkir edici muamele yoluyla kişilerin onuruna yönelik eylemler;
4. Medeni milletlerce zorunlu sayılan yargısal güvencelerle donatılmış , usulüne uygun olarak oluşturulmuş bir mahkeme tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmaksızın kararlaştırılan mahkumiyet ve infazlar.¹⁴

Madde 3, ardından gelen Cenevre Konvansiyonu’nu imzalamak için yasal yetkiye sahip olmasa da çatışmayı destekleyen her grubu, yani, devlet güçlerini ve devlet dışı silahlı birlikleri kesin bir şekilde elinde tutmaktadır. Madde 3’ün gerekçelerini yerine getirme yükümlülüğü, çatışmayı destekleyen taraflar için mutlak ve diğer grupların sorumluluğundan bağımsızdır.

Sivillere ve esir alınan mücadeleçilere gelince kişiye ve yaşamına şiddet kullanmaktan, bilhassa öldürmekten, kesmekten, zalimce davranıştan ve işkenceden hem devlet hem de isyancı birlikler yasaklanmıştır. Aşağılayıcı ve küçük düşürücü bir davranış olduğundan ötürü rehin almak yasaktır. Çatışmayı destekleyen hiçbir grubun, bütün adil güvenceleri veren düzenli bir şekilde oluşturulmuş mahkeme tarafından önceden yargılanmadan, sanığa hüküm vermesi ya da infaz uygulaması mümkün değildir.

Uluslararası İnsancıl Hukuk içindeki silahlı çatışmalarda siviller için daha geniş bir koruma listesi sağlar. Sivillerin korunmasına yönelik IV. Cenevre Sözleşmesi’nin 147. maddesi kapsamlı bir liste olmamasına rağmen, aşağıdaki uygulamalar, düzenlemeler ve eylemleri bütün taraflara yasaklamıştır.¹⁵

¹³ Melike Batur Yamaner, **Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması**, Arkan Basım Yayım Dağıtım LTD. ŞTİ, 2007, p. 29

¹⁴ Emre Öktem, **Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, Derin Yayınları, 1995, p. 83

¹⁵ Cherif Bassiouni, **Crimes Against Humanity in International Criminal Law**, Martinus Nijhoff Publishers, 1999. p 350

Kasıtlı adam öldürme
Gayri insani muameleler
Bedeni işkenceler
Gayri yasal olarak nakletme
Sivil kişiyi düşman devletin silahlı kuvvetlerinde hizmet etmeye mecbur etme
Yasal ve bitaraf mahkum edilme hakkından mahkum bırakılma
Rehine alınma
Gayri yasal olarak büyük ölçüde mal tahrip etme

IV. Cenevre Sözleşmesi bu yasakları getirmekle silahlı çatışmalar zamanı savaşımayan kişilerin korunmasını hedeflemektedir. Sivilleri, özellikle korumaya muhtaç olan yaralı, hasta ve yaşlı kişileri, hamile kadınları, çocukları, yedi yaşından küçük çocuğu olan anneleri, korumanın yöntemlerinden en önemlisi onların çatışma bölgelerinden uzaklaştırılmasıdır. Bunun için taraflar hastane, güvenli bölge ve mahallelerin kurulması için anlaşmaya gelmelidir.¹⁶ Ancak bu bölgelerde askeri faaliyetler tamamen yasaklanmalıdır.

IV. Cenevre Sözleşmesinin yaralı ve hastalarla ilgili 16. maddesi, hamile kadınlar da dahil olmakla bu kişilerin özel olarak saygı göreceğini ve koruma altında olacaklarını öngörmektedir. Ayrıca onların tedavileri ile ilgilenen hastanelerin hiçbir şekilde saldırıya uğramayacağı belirtilmiş, bu kişilerin kendilerinin, sıhhiye personelinin ve tıp malzemelerinin taşınması görevini yerine getirirken uçaklara saldırılması yasaklanmıştır.¹⁷

Çatışma taraflarından biri, düşman tarafı olsa dahi, devletin sivil halkına gerekirse gıda ve giyim, sıhhi ve dini malzemelerin serbestçe geçişine müsaade edecektir.¹⁸

Silahlı çatışmalar başladığı andan itibaren savaşla hiçbir ilişkisi olmayanların kişiliklerine, onurlarına, aile haklarına, dini inanç ve ibadetlerine saygı gösterilmeli ve bu kişiler savaşın etkilerine karşı korunmalıdırlar.¹⁹ Savaşın başlatıldığı andan itibaren sivil statüsü taşıyan herkese insanca muamele ön koşuldur.

¹⁶ IV. C.S. md. 14

¹⁷ IV. C.S. md. 22

¹⁸ IV. C.S. md. 23

¹⁹ IV. C.S. md. 27

Koruma altında olan kişiler, zor durumda yardım için UKHK'e, diğer yardımcı örgütlere ve kendilerine yardımda bulunacak her vasıtaya başvurabilirler. Bu durumda IV. Cenevre Sözleşmesinin 143. maddenin öngördüğü gibi, koruyucu devletin ve UKHK'nin yardıma muhtaç olan kişileri ziyaret etmeleri²⁰ engellenmemelidir.²¹

Sivillere, kendilerinden ve başkalarından istihbarat edinmek amacıyla maddi ve manevi baskı uygulanması, bu kişilerin fiziksel acılarına ve kitle halinde imhalarına neden olabilecek işkence, sakat bırakılma gibi zalimane eylemler yasaklanmaktadır.²²

IV. Cenevre Sözleşmesi 33 ve 34. maddeleri, sivillerin işlemedikleri suçtan dolayı cezalandırılmasını, kolektif cezalandırılmasını, kendilerine ve mallarına karşı misillemenin yapılmasını, aşağılayıcı ve tehdit içeren tedbirlerin uygulanmasını, yağmayı ve rehine almayı yasaklamıştır.

1.1. İnsancıl Hukukun Koruma Kapsamı Olarak Siviller

1.1.1. Sivil Kişiler

Çatışmalarda askeri nitelikli kişiler ve objeler meşru hedef olarak bilinmektedir. Ama saldırının getireceği zarar sadece askeri çevreyle sınırlı kalmaya bilir. Örneğin, silahların yolunu şaşırmaması veya yanlış haber sonucunda gerçekleştirilmiş saldırılar siviller üzerinde büyük bir tehdit oluşturabilir. Bu durumu önlemek için hedeflerin iyice belirlenmesi ve savaşla ilişkisi olmayan kişilerin, onları korunmayı amaçlayan IV. Cenevre Sözleşmesinin sağladığı haklardan yararlanmaları açısından sivillerin çok iyi tanımlanması gerekmektedir. Bu çerçevede ilgili kurallar sivilleri savaşan kişilerin karşısında yer alan ve hiçbir şekilde çatışmaya katkı sağlamayacak bir nitelikte kabul etmiştir. En basit şekilde söylersek siviller, savaşan statüsüne sahip olmayanlar, yani çatışmada hiçbir şekilde yer almayan kişilerdir. IV. Sözleşmesinin 4. maddesine göre, korunan kişileri silahlı çatışma veya işgal sırasında vatandaşı olmadıkları çatışma taraflarından birinin ve işgalci gücün eline düşmüş kişiler ve ırk, din, siyasi görüşüne

²⁰ IV. C.S. md. 30

²¹ Elihu, Greenwood, **International Law Reports**, Cambridge University Press, 2004, p. 558

²² IV. C.S. md. 32

bakmaksızın çatışma tarafının bütün vatandaşları olarak tanımlanmıştır.²³ I. Protokol’ün 50. maddesi ise sivilleri şu şekilde tanımlamaktadır:

“Bir sivil kişi III. Sözleşmenin 4. maddesinde (A.1, 2, 3 ve 6) ve bu Protokolün 43. maddesinde belirlenen kategoriye dahil olmayan her hangi bir kimsedir. Bir kişinin sivil olmadığına dair kuşku ortaya çıktığı halde o kişi sivil olarak kabul edilecektir.”²⁴

I. Protokol’ün sözü geçen maddesi sivil nüfusu da net bir şekilde tanımlamıştır. 3. fıkraya göre sivil halk, sivil olan her kişiyi içine alır. Sivil halk içinde yer alan ancak sivil kapsamına sahip olmayan kişilerin mevcudiyeti bu halkı sivil niteliğinden mahrum edemez. Görüldüğü gibi 50. madde kişinin durumuna dair bir şüphe söz konusu olduğu halde bu kişinin sivil sayılacağı ve sivil nüfusun içerisinde sivil olmayanların bulunmasının bu halkın sivil statüsünün kaybına yol açmayacağını ileri sürmekle koruma kapsamını genişletmiştir.²⁵

Hedef ayırımının yapılabilmesi için askeri hedefin de iyice belirlenmesi gerekmektedir. I. Protokol’ün 43. maddesinde askeri hedefi şu şekilde tanımlamaktadır: “Çatışma taraflarından birinin silahlı kuvvetleri, karşı tarafça tanınmayan bir hükümet veya otorite tarafından temsil edilse dahi, bu tarafın sorumlu komuta altında olan tüm kuvvetlerinden, gruplarından ve silahlı ve örgütlü birliklerinden oluşur.” Maddenin 2. fıkrasına göre III. Cenevre Sözleşmelerinin 33. maddesinde kapsanan dini ve sıhhi personel dışında, çatışma taraflarının silahlı kuvvetlerinde yer alanlar savaşanlardır ve onlar doğrudan savaşa katılma hakkına sahiptirler. Buradan belli olmaktadır ki sivillerin silahlı çatışmalara katılma hakkı yoktur. Başka bir deyişle koruma altında olan kişiler, kendilerine tanınmış olan bu haklardan yararlanabilmeleri için savaşta kesinlikle yer almamaları gerekmektedir.

1.1.1.1. Özel Olarak Korumaya Muhtaç Kategoriler

²³ Günter, Angela, **International Conventions on Protection of Humanity and Environment, “Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in the Time of War; August 12, 1949; 75 U.N.T.S. 287”**, Walter de Gruyter, 1993, p. 213

²⁴ David Hunter Miller, **The Geneva Protocol**, The Macmillan Company, 1925, pp. 68-70

²⁵ Michael Bothe et. al., **New Rules for Victims of Armed Conflicts: Commentary on the Two 1977 Protocols Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, Martinus Nijhoff Publishers 1982, pp. 667-671

Olağanüstü silahlı çatışma hallerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildiri’de BM Genel Kurulu, savaşın etkilerinden en fazla zarar görenlerin siviller; bunların içerisinde ise kadınlar ve çocuklar olduğunu bildirmiştir.²⁶ Bu bildiride kadınların korunmasına yönelik yükümlülüklerin yerine getirilmesinin önemi; kadınları ve çocukları savaşın tehlikesinden koruma; işgal altındaki topraklarda bulunan kadın ve çocukların hapsedilmesi, işkence görmesi, zorla göç ettirilmesi, evlerinin tahrip edilmesi, kitlesel gözaltı vs gibi insanlık dışı eylemlerin yasaklanması önemle vurgulanarak bu kategoriyi oluşturanların korunmasına yönelik bütün evrensel sözleşmelerin uygulanmasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Bu kuralların ihlali başta Cenevre Sözleşmeleri olmakla diğer insancıl yasaların ihlalini oluşturacağı ve bu eylemleri gerçekleştirenlerin cezalandıracağı vurgulanmıştır.

1.1.1.1. Kadınlar

Dünyanın tanık olduğu büyük savaşların deneyimleri kadınların ne kadar özel korumaya muhtaç olduklarını ortaya koymuştur. Sözü geçen savaşlar sırasında binlerce kadın yaşamını yitirmekle beraber cinsel tecavüzlere maruz kalmış, onurları ayaklar altına alınmıştır.²⁷ Bu nedenle kadınlar genel olarak sivillerin koruma altına alan tüm kurallardan yararlanmakla beraber sadece kadın olduklarından dolayı da bir takım özel korumalara da sahiptirler. Kadınların tecavüzlere maruz kalması silahlı çatışmalar zamanı bu cinsin üyelerine tecavüz yasaklanmış ve bu yasağı ihlal edeni ölüm cezası ile cezalandırılacağı belirtilmiştir. Fakat sonuçlar göstermiştir ki yasaklara uyulmamış ve savaştan en fazla zarar görenler de kadınlar olmuşlardır.²⁸

Uluslararası insancıl hukuk, kadınları güvenlik açısından özel koruma altına almıştır. Öncelikle sivillere cinsiyetlerine dair her hangi bir ayırım olmaksızın muamele yapılmasını vurgulayarak eşitlik ilkesinin altını çizmiştir.²⁹ Bundan sonra kadınların korunmasına ilişkin özel olarak hükümler getirmiştir. Silahlı çatışmalar zamanı

²⁶ Katarina Tomaševski, **The Right to Food: Guide Through Applicable International Law**, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, p. 21

²⁷ Susan Brownmiller, **Against our Will: Men, Women, and Rape** (1975); Theodor Meron, **Henry's Wars and Shakespeare's Laws: Perspectives on the Law of War in Later Middle Ages** (1993)

²⁸ Roger Stenson Clark, **The Prosecution of International Crimes**, Transaction Publishers, 1996, pp. 257-282

²⁹ Katarina Tomaševski, **op. cit**, p. 21

kadınların tecavüze uğraması en sık rastlanılan suçlardandır. Savaş hukuku yıllardır bu cinayeti yasaklanmış suçluluları ise cezalandırmıştır.³⁰

II. Dünya Savaşı sırasından yaşanan çok sayıda tecavüz olayları hukukçuları harekete geçirmiş ve sivil kadınların korunmasına yönelik Cenevre Sözleşmelerine bununla ilgili özel hükümler getirmiştir. Sözleşmenin 27. maddesinin 2. fıkrası kadınları cinsiyetlerinden dolayı güvence altına almıştır:

“kadınlar özellikle tecavüzü zorla fuhuş ve her türlü ahlaksız saldırı olmak üzere şereflerine karşı yapılacak her saldırılardan korunur”.

I. Protokol’ün 76. maddesinin 1. fıkrası ise 27. maddede yer alanları tekrar ederek aynı zamanda kadınların özel saygı görmesi ve onurlarına karşı yapılan saldırılardan korunması gerektiğini belirtmiştir.

Protokolün 75. maddesi aşağılayıcı ve küçük düşürücü muameleyi, zorla fahişeliyi, her hangi bir cinsel saldırını yasaklamıştır. Bu maddenin sağladığı koruma özel olarak kadınları değil tüm sivilleri kapsamaktadır.³¹ Fakat, tecavüzün, Cenevre Sözleşmeleri’nin maddeleri sıralarında yer almasına rağmen bu suç tipinin ciddiyetine o kadar da önem verilmemesi akademisyenler tarafından tartışılmaktadır.³²

IV. Cenevre Sözleşmesi bebekli ve küçük çocukları olan anneleri, hamile kadınları özellikle koruma kapsamına almıştır. Bu çeşit imtiyazlara sahip kadınlar aynı zamanda hasta, yaralı ve yaşlılara yönelik korumalardan da yararlanmaktalar. IV. Sözleşmenin 14. maddesi çatışma taraflarının kendi topraklarında ve işgal edilmiş topraklarda hastaneler, güvenli bölgeler ve yerler oluşturmalarını, bebek bekleyen anneler ve küçük çocukları olan anneleri bu alanlarda yerleştirilmelerini öngörmektedir. Sözleşme aynı zamanda bebek bekleyen annelerin gerekirse gönderilmeleri için çatışma taraflarını anlaşma yapmaya çalışmalarını; yiyecek, giyecek ve ilaçların bu kişilere ulaşılmasının engellenmeyeceğini; onlara özel saygı gösterileceğini ve korunma sağlanacağını ileri sürmektedir.

³⁰ Jenny Kuper, **International Law Concerning Child Civilians in Armed Conflict**, Oxford University Press, 1997, pp. 108-111

³¹ Yougindra Khushalani, **The Dignity and Honour of Women as Basic and Fundamental Rights**, Martinus Nijhoff Publishers 1982, p. 56

³² Christine Chinkin, **Women: The Forgotten Victims of Armed Conflict?**, Ed. by Helen Durham, Timothy L. H. McCormack, “**The Changing Face of Conflict and the Efficacy of International Humanitarian Law Series**, Martinus Nijhoff Publishers, 1999, pp. 36-40

Sözleşmenin 38. maddesine göre çatışma tarafları, ellerinde bulunan küçük çocuk annelerine ve hamile kadınlara kendi vatandaşlarına sağladıkları korumadan yararlanma hakkı tanıyacaktır. Aynı zamanda bebek bekleyen ve bebek emziren annelerin bakımı için önlemler alınacağı, ihtiyaçları durumunda ek yiyecek verilmeli (89/5); tedavileri engellenmemeli (91/2), tutuklayan tarafın vereceği düzenli harçlıklara ek olarak kendi vatandaşı oldukları çatışma tarafından da aldıkları harçlıklara dair bir ayrımcılık tanımayacağı (98), doğum yapmış kadınların kendi durumları zorunlu olarak gerektirmedikçe başka bir yere tahliye edilemeyeceği (127), savaşın devam ettiği sürece hamile kadınların, bebekli ve küçük çocuklu annelerin değişimi, serbest bırakılması ve ya tarafsız bir ülkeye gönderilmesi için anlaşmalar yapmaya çalışacakları (132) gibi korumalar getirmiştir.

I. Protokol yeni doğum yapmış olan ve hamile kadınlara da hasta ve yaralıların korunduğu haklardan da yararlanma hakkı tanımıştır.³³ Protokolün 70. maddesi sivillere dağıtılacak yardımlar zamanı hamile kadınlara, bebek emziren annelere ve çocuklara öncelik tanınacağını da belirlemiştir.³⁴

Kadınlara yönelik ölüm cezasına ilişkin ise İlave Protokoller bazı düzenlemeler getirmiştir. I. Protokole göre “hamile kadınlar ve 18 yaşından küçükler için ölüm cezası infaz edilemeyecek, II. Protokol ise küçük çocuklu anneleri de bu kapsama almaktadır.”³⁵

I. Protokolün 75. maddesinin 2. ve 3. fıkraları hamile ve küçük çocuklu annelerin yargılanmalarına ilişkindir. Şöyle ki, bu kategoriyi oluşturanların silahlı çatışmalarla ilgili bir suç işlemiş olsalar bile durumları mutlaka incelenecek ve bu kişilere ölüm cezasının verilmemesine özen gösterilecektir.

Uluslararası insancıl hukuk tutuklu kadınlara cinsiyetlerinden dolayı bazı durumlarda ayrı muamele görüleceğini belirlemiştir. Bu bağlamda IV. Cenevre Sözleşmesi bir takım hükümler getirmiştir. Öncelikle tutuklu kişilerin yatacak yerleri belirlenirken cinsiyet faktörü göz önünde bulundurulacak. I. Protokol’de tutuklu kadınlara ilişkin hükümlere yer verilmiştir. 75. maddede, kadınların erkeklerden ayrı yerde tutulacağını ileri sürülerek yalnız bir aileden olan kadın ve erkeklerin bir arada

³³ Gerhard Werle, **Principles of International Criminal Law**, Cambridge University Press, 2005, p. 364

³⁴ ICRC 1973 Commentary, CDDH/SR. 44, para 59, p 86

³⁵ International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 august 1949**, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 1987, pp. 861-890

tutulacağını belirtilmiştir. Bu madde aynı zamanda kadın tutukluların kadın yetkililerce gözetilmesi kuralını getirmiştir.

1.1.1.1.2. Çocuklar

Uluslararası teşkilatlar tarafından yapılmış çalışmalar sonucu çocukların savaştan daha çok etkilendiğini göstermiştir.³⁶ Sadece son 10 yıldaki çatışma sonucunda 2 milyon çocuk hayatını kaybetti, 5 milyona yakın çocuk sakat kaldı ve yaralandı, 20 milyonu ise evinden oldu.³⁷

Özel olarak korumaya muhtaç olan çocuklar tüm evrensel insani sözleşmelerin korumalarından yararlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında uluslararası insancıl hukuk bir çok hükümlere sahiptir. IV. Cenevre sözleşmesi ve buna İlave Protokoller çocuklara genel olmakla beraber özel korumalar da getirmiştir. Çocuklar öncelikle sivil nüfusun üyeleri olarak IV. Cenevre Sözleşmesinden yararlanmaktalar. Sözleşmesinin 17, 23, 24, 25, 27, 38, 41, 50, 51, 68, 76, 81, 82, 89, 94, 132. maddeleri, çocukları bir takım özelliklerle koruma kapsamına almıştır.³⁸ 24 ve 50. maddeler gereğince savaş nedeniyle çocukların eğitilmesi devam ettirilmeli; inanç ve özgürlüklerine saygı duyulmalı; işgalci devlet, çocukların eğitilmesine hizmet edecek kurumların iyi çalışmasını sağlamaya çaba göstermelidir.³⁹

İnsancıl hukuk, güvenlikleri için çatışma bölgesinden uzaklaştırılan kişilerin arasında çocuklara özellikle yer vermiştir. Bu bağlamda IV. Cenevre Sözleşmesinin 17, 24 ve I. Protokolün 78. maddelerinde çocukların kuşatılma alanlarından tahliyesine ilişkin kurallar yer almaktadır. Bu maddeler çocukların kuşatılmış alanlardan gönderilmeleri için tarafların anlaşma yapmaya çalışmasını, çocukların tahliyesinin teşvik edilmesini öngörmektedir.⁴⁰ Protokolün 78. maddesi çocukların gönderilmesini öngören kurallara değişimler getirmekle tahliyenin bazı özel durumlarda mümkün kılınmıştır. Burada amaç çocukların bir daha evlerine dönememe gibi tehlikeleri

³⁶ Frits Kalshoven, **Assisting the Victims of Armed Conflict and Other Disasters**, Martinus Nijhoff Publishers, 1989, p. 130

³⁷ UNICEF, **Child protection from violence, exploitation and abuse, Children in Conflict and Emergencies**, (Çevrimiçi), http://www.unicef.org/protection/index_armedconflict.html , 12 Ocak 2007

³⁸ Sharon Detrick, **A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child**, Martinus Nijhoff Publishers, 1999, p. 649

³⁹ Howard S. Levie, **The Law of Non-International Armed Conflict: Protocol II to the 1949 Geneva Conventions**, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, p. 192

⁴⁰ Michael Bothe, **op. cit.**, p. 481

önlemektir. 78. maddeye göre çatışmaya taraf devletler yalnız kendi tabiatlarında olan çocukları başka bir ülkeye gönderebilirler. Öteki çocuklar ise yalnız olağan üstü durumlarda transfer edilebilirler. Bu madde tahliye edilecek çocukların önce ailelerinden izin alınmasını ve onların geri dönmelerini sağlamak için tedbirler alınmasını öngörmektedir.⁴¹

İşgal altındaki topraklarda bulunan kişilerin tahliye edilmesinin yasak olmasına rağmen IV. Cenevre Sözleşmesinin 49. maddesiyle bazı durumlarda onların gönderilmesine izin vermektedir.⁴² 38. maddenin 5. fıkrası ise çatışma taraflarının topraklarında bulunan ve yaşları 15'in altında olan çocukların durumu ile ilgilenmektedir.⁴³

IV. Cenevre Sözleşmesine göre işgalci güç işgal altındaki topraklarda bulunan çocukların bakımı ve eğitime devam etmeleri için tüm önlemlerin alınmasını, bu alanda görevlendirilmiş kurum ve örgütlerin faaliyetlerin kolaylık sağlanmasını öngörmektedir. 50. madde kaybolmaları önlemek amacıyla kayıt bilgilerinin tutulmasını 18 yaşın altında çocukların çalışmaya zorlandırılmayacağını ve suç işledikleri takdirde ölüm cezası verilmeyeceğini hükmetmiştir.⁴⁴

Çocukların tutuklanmaları ve özgürlüklerinin kısıtlanmalarıyla ilgili Cenevre Sözleşmesi diğer yükümlülükler de getirmiştir. Gözaltına alınmış çocukların yaşlarına uygun muamele görecekları, çocukların yalnız ve bakımsız kalmalarını önlemek amacıyla tutuklanmış ailelerin talebiyle çocuklarının da göz altına alınacağı, ihtiyaç durumlarında onların yiyeceklerle temin edilecekleri öngörülmüştür⁴⁵. Sözleşmenin 94. maddesine göre göz altında olsalar bile eğitimlerine devam edebilmeleri için imkanlar sağlanacak, gerekirse oyun alanları kurulacaktır.

I. Protokol çocukların korumasını özellikle güvence altına almıştır. 77. maddeye göre çocuklar özel bir saygının konusu olmalı, her türlü saldırıdan korunmalıdırlar. Bu madde çatışma taraflarına, çocukların ihtiyacı durumunda onlara gereken yardım ve özeni gösterme yükümlülüğü getirmiştir. Bu sözleşmede 15 yaşından küçük çocukların silahlı çatışmalara katılmamaları için mümkün olan tüm önlemlerin alınması ama buna rağmen 15 yaşını tamamlamamış çocuklar, silahlı çatışmalara doğrudan katılarak

⁴¹ IV.C.S md. 78

⁴² Howard M Hensel, **The Law of Armed Conflict: Constraints on the Contemporary Use of Military Force**, Ashgate Publishing, Ltd. 2007, p 160

⁴³ Michael Bothe, **op. cit.**, p. 469

⁴⁴ IV.C.S md. 50

⁴⁵ IV.C.S md. 82.2, md. 89.5

düşman eline geçerlerse, o zaman savaş esiri olsalar bile onların da bu maddenin sağladığı korumadan yararlanma haklarının olduğu belirtilmiştir.⁴⁶

1.1.2. Korumadan Yararlanan Diğer Kategoriler

1.1.2.1. Gazeteciler

Savaş alanında gazetecinin ve kameraların bulunması ister istemez savaşan taraflara savaş kurallarına uyma sorumluluğu getirmektedir. Fakat bu kurallar zaman zaman ihmal ve ihlal edilmekte, taraflarca bölgede bulunan muhabirlerin ifade özgürlüklerinin sınırlandırılmasına, bunun ise başarısız olduğu anda onların etkisiz hale getirilmelerine çalışılmaktadır. Çünkü kamuoyu çatışmaya giren taraflar için büyük bir önem taşımaktadır. Bu yüzden de savaş bölgelerinde, yaşananların kamuya iletilmesinin engellenmesi amacıyla her türlü eylemlerin gerçekleştirilmesi mümkündür. Durumun böyle olması, çatışma alanlarında görev yapan gazetecilerin hayatını büyük bir tehlike ile yüz yüze koymaktadır. Örneğin tutuklanmalar, kötü muamelelere maruz kalma ve kaybolma. Bu risklerden dolayı gazetecilerin korunması önem taşımaktadır. Savaş zamanı IV. Cenevre Sözleşmesi ve I.Protokol gazetecileri de sivil olarak koruma altına alır.⁴⁷

Uluslararası insancıl hukuk, gazetecilerin korunmasına yönelik bir takım hükümler getirmiş, sonra ise I.Protokol'de düzenlemelere gidilmiş ve bu koruma özel olarak ele alınmıştır.⁴⁸ Protokol'ün 79. maddesi gazetecilerin durumuna aşağıdaki şekilde açıklık getirmiştir:⁴⁹

“Silahlı çatışmaların yürütüldüğü bölgelerde tehlikeli görevlerde bulunan gazeteciler 50/1 madde kapsamında sivil olarak kabul edileceklerdir.

⁴⁶ Frits Kalshoven, **Assisting the Victims of Armed Conflict and Other Disasters**, Martinus Nijhoff Publishers, 1989, p. 137. I. Pr. md. 77/2, 77/3,

⁴⁷ Michael Bothe, **op. cit.**, p. 444

⁴⁸ Klaus Teornudd, **Finland and the International Norms of Human Rights**, Martinus Nijhoff Publishers, 1986, p. 155

⁴⁹ I. Pr. md. 79

Sivil olarak statülerini tersine etkileyecek hiçbir faaliyette bulunmadıkları müddetçe ve Üçüncü Sözleşmenin 4. maddesi (A) (4) bölümünde sağlanan statü gereği silahlı kuvvetlere akredite olan savaş muhabirlerinin haklarına zarar vermedikçe onlar Sözleşmeler ve bu Protokol uyarınca korunacaktır.

Bu Protokolün II. Ekindeki modele benzer bir kimlik kartı alabilirler. Gazetecinin vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği veya kendisine işveren haber kuruluşunun yerleşik olduğu devletin hükümeti tarafından verilecek olan bu kart onun gazeteci olarak statüsünü beyan edecektir.”

Böylece, savaş bölgelerinde görev yapan gazetecilerin sivil statüsüne zarar vermedikleri sürece sivil sayılacakları ve belirtilmiş haklardan yararlanacakları ileri sürülmektedir.⁵⁰

Devlet tarafından akredite olunmuş gazeteciler sivil statüsünün sağladığı koruma dışında yakalandıkları zaman III. Cenevre Sözleşmelerinin 4. maddesi gereğince de korumadan yararlanacaktır. Aynı sivilleri gibi, gazeteciler de savaşa her hangi bir katkı sağladığı takdirde sivil statüsünün sağladığı koruma hakkından yoksun bırakılacaktır.⁵¹

1.1.2.2. Sivil Savunma Personeli

Sivil savunma personeli, silahlı çatışmalarda görevleri nedeniyle korunma haklarından yararlanan kişiler kategorisini oluşturmaktadır. Sivilleri silahlı çatışmaların etkilerinden korumanın en önemli yöntemlerinden biri de bu personelinin korunmasıdır. İnsancıl hukuk, sivilleri savaşın etkilerinden ve hastalıklardan korunması amacıyla görevlendirilmiş olan sivil savunma personelinin koruma altında olduğunu, sivil savunma faaliyetlerinin engellenemeyeceğini, kendi görevleri dışında başka bir iş yapmaya zorlanamayacağını öngörmüştür. I. Protokolün 61. maddesi sivil savunmayı şu şekilde tanımlamıştır:

⁵⁰ Frederic de Mulinen, **Handbook on the Law of War for Armed Forces**, ICRC Geneva, 1987, pp 12-14

⁵¹ III. C.S md. 4. Cf.: Edward K. Kwakwa, **The International Law of Armed Conflict: Personal and Material Fields of Application**, Martinus Nijhoff Publishers, 1992, p. 91

“Sivil Savunma, sivil nüfusu tehlikelere karşı korumak ve düşmanlıkların ya da felaketlerin doğrudan yarattığı etkilerden kurtularak eski gücüne kavuşmasına destek olmak ve hayatta kalması için gerekli koşulları sağlamak için yerine getirilen ve belirtilen insani görevlerin tamamının ya da bir kısmının yürütülmesi anlamına gelmektedir.”⁵²

I. Protokol’ün 62. maddesi gereğince sivillerden oluşan sivil savunma personeline ve sivil amaçlı kullanılan eşyalara özel saygı gösterilmeli, zarardan muaf tutulmalı, korunmaları sağlanmalıdır. Ama sivil savunma personeline tanınmış koruma hakları da mutlak değildir. Protokolün 65. maddesi korumanı belli bir noktalarda durdurulmasını öngörmüştür. Bu çerçevede sivillerden oluşan sivil savunma personelinin, binalarının ve malzemelerinin kendi görevleri dışına çıkarak düşmana zarar verebilecek eylemlerde bulunmadığı sürece korumadan yararlanabileceği belirtilmiştir. Bunun aksine davranışlar tespit edildiği takdirde uyarı yapılacağı, fakat uyarının dikkate alınmamasının ise korumanın kaldırılması ile sonuçlanabileceği ileri sürülmüştür.

I. Protokol’ün 63. maddesinin I. fıkrası sivil savunma örgütlerinin, işgal altındaki topraklarda da faaliyetlerine devam etmelerine izin vermektedir.⁵³ Bu durumda işgalci güç gerekli koşullar dışında sivil savunmaya ait binalara ve malzemelere el koyamaz, sivil savunma personelinin silahsızlandırılamaz.

I. Protokolün 66. maddesi, çatışma taraflarından her birinin hem ulusal, hem de uluslararası sivil savunma personelinin, binalarının, örgütlerinin tanınabilir olmasına özen göstermesi gerektiğini öne sürmüştür. Uluslararası sivil savunma hizmetlerini yapacak olanlar özel amblemle tanınacaktır. Bu amblem turuncu fon üzerinde mavi eşkenar üçgen şeklindedir. Bir sivil savunma personeli, uluslararası sivil savunma amblemi ve statüsünü belirleyen kimlikle tanınacaktır.⁵⁴

Sivil savunma teşkilatlarında görev yapan silahlı kuvvetler de sivil savunmaya hizmet ettiği ve Protokolün 61. maddesinde belirlenmiş olan görevleri yerine getirdiği takdirde saygı görecektir ve koruma altında olacaktır. Bu personel düşman eline geçerse savaş esiri olacaktır.⁵⁵

⁵² I. Pr. md. 61

⁵³ ICRC, **op. cit.**, pp. 861-890

⁵⁴ I. Pr. md. 66/3, 66/4

⁵⁵ I. Pr. md. 67/1, 67/2

1.1.2.3. Yabancılar

IV. Cenevre Sözleşmesi, yabancıların durumuna da açıklık getirmiştir. Çatışma tarafının elinde bulunan yabancılara ülkeyi terk etmek hakkı tanımıştır.⁵⁶ Böyle ki, korunan yabancı kişi, savaşın başlatıldığı andan itibaren devletin ulusal çıkarlarına aykırı olmadıkça ülkeden ayrılmak hakkına sahiptirler. Bu kişiler memleketlerine dönerken, yanlarında gereken miktarda para ve yiyecek götürebilirler. Onlar ülkeni terk etmelerine izin verilmediği takdirde çıkan sorun her hangi bir mahkeme organına götürülebilir.⁵⁷

Yabancıların yer değişmesi insani koşullar altında gerçekleştirilmeli, düşman eline düşen sivillerin mübadelesi ve vatanlarına iadesi hakkında akdedilmiş olabilecek özel anlaşmalara gidilmelidir.⁵⁸ Fakat ülkeni terk etmeyip kalanlar ise barış zamanında onlara yapılan muamelenin aynısını görecektir, çatışma tarafının kendi vatandaşına sağladığı korumadan yararlanacaktır.⁵⁹ Onlar kendilerine gönderilecek yardımları alabilecek, tıbbi tedavileri ve dini özgürlükleri sağlanacak, aynı devletin kendi vatandaşları gibi 15 yaşın altında olan çocuklar, hamile kadınlar, 7 yaşından aşağı olan çocukların anneleri özel olarak korunmadan yararlanacaklar.⁶⁰

Çatışma tarafının elinde bulunan yabancıların, yalnız devletin güvenliği söz konusu olduğu takdirde mecburi ikameti ve tutuklanması mümkündür. Fakat bir kişi kendisi enterne edilmek isteğinde bulunursa devlet bu talebi icra edebilir.⁶¹

IV. Cenevre Sözleşme, Savaş yüzünden geçirim faaliyetlerini kaybeden yabancılara paralı iş bulma imkanı da tanımıştır. Onların çalışmaya zorlanması ülkenin kendi vatandaşları için öngörölmüş koşullarla aynı biçimde uygulanmalıdır.⁶²

IV. Cenevre Sözleşmesinin 45. maddesi, kişilerin diğer devlete nakli meselesine açıklık getirmektedir. Madde nakletmenin yalnız Sözleşmeye taraf ve korunan kişilerin siyasi ve dini görüşlerinden dolayı baskıya uğramayacağı devletlere mümkün olduğunu ileri sürmüştür. Korunan kişileri himayesine alacak olan devlet, Sözleşmenin

⁵⁶ IV. C.S md. 35

⁵⁷ Thomas, Vincent, **Migration and International Legal Norms**, Cambridge University Press, 2003, p. 112

⁵⁸ IV. C.S. md. 36. ICRC, **The Geneva Conventions of 12 august 1949**, International Committee of the Red Cross, reprint, Geneva, 1986.

⁵⁹ Gregory, Michael, **Post-War Protection of Human Rights in Bosnia and Herzegovina**, Martinus Nijhoff Publishers, 1998, p 126

⁶⁰ IV. C.S. md. 38

⁶¹ IV. C.S. md. 42. V.: *Delalic et al. (IT-96-21-T)*, ICTY **Appeals Chamber Judgment**, 16 November 1998, pp.. 579-583

⁶² IV. C.S. md. 40

koşullarına uygun muamele yapacağına dair söz vermeli ve bu yükümlülüğü sonuna kadar yerine getirmelidir. Aksi taktirde gönderen devlet naklettiği kişileri geri isteme talebinde bulunacak ve bu talep icra olunacaktır.

Milli, siyasi, dini görüşlerinden dolayı veya silahlı çatışmalar nedeniyle vatanlarını terk ederek mülteci hayatı yaşayan milyonlarca insanı insancıl hukuk himayesi altına almıştır.⁶³ IV. Cenevre Sözleşmesinin Mülteciler başlıklı 44. maddesi, çatışma tarafının elinde bulunan ve hiçbir devletin korumasından yararlanamayan kişilere yabancı düşman muamelesi yapılamayacağını öngörmüştür.⁶⁴

Mültecilere ilişkin olarak, I. Protokolün 73. maddesi, çatışma taraflarınca kabul edilen uluslararası kuruluşlar ve ya sığınılan devletin ulusal yasaları çerçevesinde mülteci olarak kabul edilen kişilerin, IV. Cenevre Sözleşmesinin I. ve III. Bölümlerinin ileri sürdüğü gerekçelerle herhangi bir ayırım gözetmeksizin koruma altına alınacağını hükmetmiştir.⁶⁵

1.2. Sivil Objeler

Savaşın etkilerinden muaf tutulması için sivil objelerin de iyice tanımlanması gerekmektedir. I. Protokol'ün tasarımcıları askeri hedefleri tanımlarken bu bakış açısını benimsemiş ve sivil hedefleri tam olarak belirlemekten kaçınıp sadece askeri hedefin dışında kalanları sivil hedef olarak göstermişlerdir. Dolayısıyla askeri hedeflerin neler olduğundan ilk olarak bahsetmeliyiz. Bunun genel olarak kabul görmüş olan tanımı I. Protokol'ün 52. maddesinin 2. bendinde ileri sürülmüştür. Askeri hedefleri tanımlamak için I. Protokol'ün kabulünden önce bazı girişimlerde bulunulmuştur. Örneğin, Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme ile 1954 tarihli La Haye Sözleşmesi tarafından bir tanım önerilmiştir.⁶⁶ Askeri hedefler; niteliği gereği, kasten veya yarar amaçlı askeri bir faaliyete katkıda bulunanlar ya da genel olarak kabul gören askeri bir önem teşkil edenlerdir ve öyle ki onların asli durumlarda top yekün ya da kısmi imhası, yok etmeye çalışanlara kesin ve doğrudan askeri avantaj sağlayacaktır. Bu tanım nitelik, amaç ve hedeflerin kullanımı gibi 52. maddenin 2. bendinin askeri hedef tanımının temel

⁶³ Anne, Joan, **Human Rights and Forced Displacement**, M. Nijhoff Publishers, 2000, p 6

⁶⁴ IV. C.S. md. 44

⁶⁵ Pirkko Kourula, **Broadening the Edges: refugee definition and international protection revisited**, Martinus Nijhoff Publishers 1997, p 58

⁶⁶ Sandoz, Swinarski, Zimmerman (eds.), **Commentary on the Additional Protocol of 8 June 1977 to Geneva Conventions of 12 August 1949** (1987), Para. 632-633.

unsurlarını oluşturmaktadır. 52. maddeye göre tanım iki unsurdan meydana gelmektedir:

a) nitelik, mevki, amaç ve askeri harekata etkin yardımı olan davranış,

b) top yekün veya kısmi imha, tutuklama veya o dönemde hakim olan koşullarda askeri yarar sağlayan tarafsızlık.

Bunların her ikisine de sahip olanlar askeri hedef sayılır.⁶⁷ Maddede ayrıca nitelik, mevki, amaç ve askeri harekata yararlarına göre hedeflerin kullanımı unsurları analiz edilmiştir.

I. Protokol'ün askeri hedef tanımı belirli saldırıların meşruluğuna karar verirken uyulması zorunlu olan çağdaş standardı sağlar ve genel olarak örf ve adet hukukunun bir parçası olarak kabul edilir.⁶⁸ Bu tanım II. Protokol ve Konvansiyonel Silahlar Antlaşması'nda Değiştirilmiş II. ve III. Protokol, ayrıca Kültürel Mirasın Korunmasına Dair La Haye Sözleşmesi'nin II. Protokolü'nde kullanılmıştır.⁶⁹

Silahlı çatışma sırasında askeri hedefin tanımını basitleştirmek için UKHK, Askeri Hedefler Listesi'ni oluşturdu; bu belge askeri hedeflerin niteliğinin 1956 yılında I. Protokol'ün 52. maddesinin 2. fıkrasında yasalaştırılmasından önce ortaya koyuldu, fakat yeterli nitelikte değildi.

Daha sonra bazı bilginler askeri hedef sayılabilecek unsurların listesini oluşturmayı denediler. Örneğin; W. Hays Parks'a göre meşru hedefler şunlardır:

“askeri donanım, birimler, üsler; ekonomik hedefler; güç kaynakları (kömür, petrol, elektrik); endüstri (savaşı destekleyen üretim, ithalat ve/veya ihracat), ulaşım (donanım, haberleşme hattı ve petrol, benzin ve ulaşım için gerekli diğer yağlar); emir ve kontrol; coğrafya; personel; askeriye; düşmanlıkta bulunan ve direkt olarak savaşla ilgili sektörde çalışan siviller.”⁷⁰

Günümüzde askeri hedeflerin tanımının genel olarak kabul edilmesine rağmen uygulamada hala problem yaşanmaktadır. Bir hedefin askeri mi yoksa sivil mi olduğu her zaman kesin olmadığından ciddi sorunlar ortaya çıkıyor.

⁶⁷ Commentary, *supra note.*, 7, para 633.

⁶⁸ UN, “Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia”, 15 June 2000 para 42. (Çevrimiçi) <http://www.un.org/icty/pressreal/nato061300.htm> , 03 Şubat 2007

⁶⁹ Janie-Marie Nenckaerts, *Customary International Humanitarian Law*, Vol. I, ICRC 2005, p. 30.

⁷⁰ W. Hays Parks, *Air War and Law War*, 32 Air Force Law Review 1, 1990, p.55.

Askeri hedeflerin dışında kalan bütün hedefler sivil hedeflerdir.⁷¹ Diğer bir deyişle askeri hedefler “niteliği, mevkii ve amacı gereği ya da yarar uğruna askeri harekata yardımda bulunan ve top yekun veya kısmi imhası, esareti, veya o dönemde hakim olan tarafsızlığı askeri yarar sağlayanlardır.”⁷² Askeri olmayan hedeflere örnekler: evler, okullar, su kaynakları, ve başkalarıdır.

I. Protokol’ün 54. maddesinin 2. bendi ve Uluslararası olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarına Yönelik II. Protokol’ün 14. maddesi gıda maddeleri, tarım alanları, ekinler, hayvancılık, içme suyu kaynakları ve sulama çalışmaları gibi sivil toplumun varlığını sürdürebilmesi için vazgeçilmez olan hedefleri listeler.

1.2.1. İkili Hedefler

Sivillerin askeri hedeflerin dahilinde ya da yakınında bulunması onları saldırılardan muaf hale getirmez⁷³ ve hatta çok büyük tehlikelere atabilir.⁷⁴ İkili hedefler diye de adlandırılan bu tür sivil hedefler genellikle hem sivil hem de askeri amaçla kullanılır. Örneğin, genelde sivil hedef olarak bilinen bir okul askeri kuvvetler tarafından kışla olarak kullanıldığında yasal bir askeri hedef olabilir. İkili hedeflere örnek olarak “askeri amaçla kullanılan sivil ulaşım ve iletişim araçları”⁷⁵ gösterilebilir. Fakat ikili hedeflerin aynı zamanda bazı sivil kullanımları da olduğunda muafiyet durumu söz konusu olabilir.

52. maddenin 3. fıkrası, silahlı çatışmalar sırasında ikili hedeflerin durumunu belirlerken karşılaşılan ve “savaşanların birçok çatışmada önce vurması sonra sorgulamasından”⁷⁶ kaynaklanan sorunları hesaba katarak mabet, ev veya diğer yerleşim alanı veya okul gibi normalde sivil hedef olarak görülenlerin askeri harekata ciddi manada yardımı dokunuyorsa bu hedeflerin sivil hedef olarak kullanımı yok sayılabilir.

Saldırıdan önce ikili hedeflerin askeriyeye gerçekten etkin bir yardımı olup olmadığını ve bu hedeflerden askeri avantaj sağlanıp sağlanamayacağını kesinleştirmek gerekir. Örneğin, Belgrat’taki RTİ’nin bombalanması olayına bakıldığında NATO kuvvetleri tarafından gerekli önlemlerin alınmamış olduğu görülebilir. Fakat NATO

⁷¹ I. Pr. md. 52

⁷² Kalshoven, Zegveld, **Constraints on the Waging of War**, ICRC, 2001, p.100.

⁷³ Janie-Marie Nenckaerts, Customary International Humanitarian Law, Vol. I, ICRC 2005, p.31

⁷⁴ I. Pr. md. 52

⁷⁵ Nenckaerts, **op. cit.**, p.32.

⁷⁶ Commentary, **op. cit.**, para 637.

yetkilileri televizyon stüdyolarının bombalanmasının C3 hattının koparılması amacıyla planlanmış bir saldırı olduğunu basın toplantısında belirtmişlerdir. Peki RTİ' ye yapılan saldırı beklenen sonucu verdi mi? Elde edilen sonuç hakkında karara varmak için saldırıda 16 sivilin öldüğünü fakat sadece birkaç saat sonra tekrar yayına başlandığından bahsetmek yeterlidir. NATO'nun eski Federal Yugoslavya Cumhuriyetini bombalama kampanyasını eleştirmek için kurulan komite ikili hedef olarak görülen yayınlara yapılan saldırıları göz önünde bulundurarak "Medyanın yasal askeri hedef olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Rwanda'da olduğu gibi medya, suçları tetiklemek amacıyla kullanılırsa yasal hedeftir. Eğer sadece savaşa destek amacıyla propaganda yayınları yapıyorsa yasal hedef değildir", dedi.⁷⁷

Eski Yugoslavya Cumhurbaşkanı S. Milosevic'in politik destekçilerinin fabrikalarının ve diğer şahsi eşyalarının harap edilmesi göz önünde tutulduğunda "askeri hareketleri etkili bir biçimde destekleyen ekonomik hedefler eğer kesin avantaj sağlıyorsa askeri hedeftir" denilebilir.⁷⁸

NATO'nun delillerine çıplak gözle bakıldığında, saldırılan ve aslında sivil olan araçlar askeri araç olarak görüldüğünden⁷⁹, I. Protokol'ün 57. maddesinin ihlal edildiği ve maddede ele alınan sivil hedeflerin korunması için bu durumlarda önlem alınmadığı kanıtlanabilir. Ayrıca I. Protokol'ün 52. maddesinin 3. fıkrasındaki yaptırım, savaşanları herhangi bir ikilem durumunda sivil hedeflerin lehine karar vermeye zorlar. Sonuç olarak, ikili hedeflere saldırırken ölçülülük ilkesine gerçek askeri hedeflerde olduğundan daha çok saygı duyulmalıdır.

Ayırım ilkesinin ihlalinin sorumlulukları göz önünde bulundurulduğunda Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 8. maddesi sivillerin kasten hedef alınmasını bir savaş suçu olarak sayar ve ayrıca I. Protokol'ünün 85. maddesinin 3. fıkrası sivillere yapılan direkt saldırıları I. Protokol'ün en ağır suçu olarak kabul etmektedir.

Son olarak, askeri ve sivil hedefler arasındaki farkı ayırmak uygulamada zor olsa da her insan I. Protokolün sivilleri koruma amacını hesaba katarak insanlık ilkelerine ve toplum vicdanına uygun olarak davranabilir ve hatta hedefin niteliği hakkındaki en ufak bir şüphe durumunda onu sivil hedef olarak kabul edebilir.

⁷⁷ "Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia", 15 June 2000 para 47. (Çevrimiçi) <http://www.un.org/icty/pressreal/nato061300.htm> , 3 Şubat 2007

⁷⁸ Nenckaerts, **op. cit.**, p.32.

⁷⁹ Final Report., **op. cit.**, para.67.

1.3. Sivil Statüsünün Kaybı

Uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmalar zamanı sivilleri meşru hedef olarak görmemektedir. Fakat bu ilke mutlak değildir. Eğer sivil kişi silaha sarılıp savaşa veya her hangi bir şekilde düşmanca eylemlere katılırsa, bu durum onu sivil statüsünün sağladığı korumadan mahrum olma tehlikesiyle yüz yüze bırakabilir. I. Protokol'ün 51. maddesi sivillere sağladığı korunmanın, bu kişilerin düşmanca eylemlere doğrudan katıldığı noktada sınırlamıştır. Bu maddenin yorumuna göre, düşmanca eylemlere doğrudan katılım, doğaları veya amaçları gereği düşmanın askeri kuvvetlerinin ekipmanına ve personeline zarar vermesi olasılığı olan savaş hareketleri anlamına gelir.⁸⁰

IV. Cenevre Sözleşmesinin 5. maddesi, milli ve askeri güvenliğe zarar verici eylemlerde bulunduğu takdirde sivil kişinin koruma haklarından yoksun bırakılacağını ileri sürmüştür. Maddede, korunan kişinin ferdi olarak devlet emniyetine zarar verecek faaliyette bulunduğundan haklı olarak şüphe edildiği saptanırsa bu kişinin Sözleşmenin sağladığı hak ve imtiyazlar üzerinde hiçbir iddiada bulunamayacağına; bir kişinin işgal altındaki topraklarda casus veya sabotaj olarak yakalanırsa, askeri güvenliğin zaruri kıldığı taktirde onun iletişim haklarını kullanmasının engelleneceğine dair hükümler getirmiştir.⁸¹

Maddenin 3. fıkrasına göre ise, kişilere yukarıda sayılan eylemlerde bulunsalar bile insani muamele gösterilecek, yargılanmaları zamanı sözleşmenin öngördüğü kurallar uygulanacaktır.⁸²

Demek ki, sivillerin korunmasını hedefleyen tüm belgeler, bu kişilerin kendilerine sağlanan tüm haklardan yararlanabilmeleri için silahlı çatışmalara doğrudan ve dolaylı olarak katılmamalarını emretmektedir.

1.4. Çatışmanın Diğer Etkilerine Karşı Koruma

⁸⁰ Michael Bothe, **op. cit.**, p. 677

⁸¹ Michael Bothe, **İbid.**, p. 262

⁸² Rene Provost, **International Human Rights and Humanitarian Law**, Cambridge University Press, 2002, p. 37

Savaş haklarının sınırlı olduğu daha temel ilkedен kaynaklanan ayrımcılık, uluslararası insancıl hukukun en önemli ilkelerinden birisidir.⁸³ Antlaşma yasasında da belirtilen ayrımcılık ilkesi savaş yöntem seçimini, silahları ve hedeflerin ayırt edilmesini kapsar. Hedeflerin ayrımı ilkesi, IV. Cenevre Sözleşmesine ve I. Protokol'ün 48. maddesinde kanun halinde derlenir. Buna göre de, sadece savaşılanlara ve askeri hedeflere saldırılabilir, sivil halka ve sivil hedeflere yapılan saldırılar insancıl hukuka aykırıdır.

Bu madde, 1996 yılında UAD'nın İstişari Fikri tarafından tehdidin ciddiyeti ya da nükleer silah kullanımı göz önünde bulundurularak teyit edilmiştir ve uluslararası insancıl hukukun askeri ve sivil hedefleri birbirinden ayıran temel ilkesidir. Divan bununla kalmayıp iki hedefi (sivil ve askeri) birbirinden ayıramayan silahların hangi koşulda olursa olsun kullanımını yasakladığını açıklamıştır.⁸⁴

Nitekim, ayrım ilkesi iki bölüme ayrılabilir: siviller ve savaşılanlar arasındaki ayrım⁸⁵ ve asıl tartışacak olduğumuz sivil hedefler ve askeri hedefler arasındaki ayrım⁸⁶. Aslında I. Protokol'ün sadece 48.maddesi değil, diğer maddeleri de sivil hedefleri korumaya yöneliktir⁸⁷.

Sivil kaybına neden olabilecek ve askeri hedef sivil hedef ayrımı yapma niteliğine sahip olmayan araç ve yöntemlerin kullanımı ayrım gözetmeyen saldırılar olarak kabul edilmektedir. İnsancıl hukukta bu türden olan saldırılar da yasaklanmıştır. I. Protokol, aşağıdaki saldırı tüplerini de ayrım gözetmeyen saldırılar olarak kabul etmektedir:

“Bir dizi birbirinden uzak ve ayrılmış askeri hedefin bulunduğu ve aynı şekilde bir sivil nüfusu ve sivil hedef yoğunluğu da içeren bir şehir, kasaba, köy ya da diğer alanlara tek bir askeri hedef gibi davranan yöntem ve araçlarla bombardıman yoluyla yapılan saldırı ve kazara sivil yaşam kaybına, sivillerin yaralanmasına, sivil hedeflerin zarar görmesine ya da bunların hepsine neden olması beklenen ve tahmin edilen somut ve direkt askeri avantaj ile çok ilişkili olacak olan bir saldırı.”⁸⁸

⁸³ A. Roberts, R. Guelff, **Laws of War**, Oxford, 2000, p. 9

⁸⁴ **Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons**, 1996 ICJ (8 July), para 78.

⁸⁵ Rules 1-6, Annex.List of Customary Rules of International Humanitarian Law, Study on customary international humanitarian law, Vol. 87, Number 857, 2005.

⁸⁶ **Ibid.**, rules 7-10.

⁸⁷ I. Pr. md. 51, 52, 56, 57, 59, 60

⁸⁸ I. Pr. md. 51. V.: International Committee of the Red Cross, **Commentary on the Additional Protocols of 8 june 1977 to the Geneva Conventions of 12 august 1949**, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 1987, pp. 861-890

İnsancıl hukuk orantılılık ilkesine saygı duyulmasının gerekliliğinin de altını çizmiştir. Bu bağlamda sivillerin zarar görmesinin beklenen askeri avantajı aşma olasılığı ortaya çıktığı halde o saldırıdan kaçınılması gerekmektedir (I.Pr, md. 57/a, iii). Dolayısıyla, uluslararası insancıl hukuka göre saldıran taraf askeri ve sivil hedefleri ayırmak ve operasyonlarını sadece askeri hedeflere karşı gerçekleştirmek zorundadırlar.

Bir savaş yöntemi olarak sivillerin açlığa mahkum bırakılmaları, yaşam için zaruri olan kaynaklarının tahrip edilmesi insancıl hukukta yasaklanmaktadır. İnsanların yaşamı için önemli olan yiyecek maddelerine, yiyecek yetiştirilen tarım alanlarına, mahsullere, çiftlik ve hayvanlara, içme suyu tesislerine saldırılar, bunların bulundukları yerlerden başka yerlere taşınmaları veya kullanılamaz hale getirilmeleri yasaklanmaktadır.⁸⁹

1.4.1. Çevrenin Korunması

Silahlı çatışmalar zamanı sivillerin yaşamı açısından en önemli faktörlerden biri de çevrenin korunmasıdır. Bu bağlamda I. Protokol, “Doğal çevrenin korunması” adlı 55. maddesinde doğal çevrenin uzun vadeli, geniş alana yayılmış ciddi zararlara karşı korunmasını öngörmüş, halkın sağlığını ve yaşamını tehlike altına alan savaş araç ve yöntemlerinin kullanımını yasaklamıştır.⁹⁰

En önemli noktalardan biri de askeri hedeflere yönlendirilmelerine rağmen belli bir yerlerde bu saldırıların meşru görülmemesidir. I. Protokol’ün 56. maddesi sivil nüfusa ciddi zarar verecek tehlikeli barajlara, nükleer enerji istasyonlarına, su bentlerine saldırılmasını yasaklamaktadır. Bu tesislerin yanında yer alan askeri hedefler, saldırının gerçekleşmesi sonucunda çok sayıda sivil kaybına neden olabildiği durumlarda meşru hedef sayılmamaktadır. Fakat 2. fıkra bu korumanı belli noktalarda durdurmaktadır. Böyle ki, baraj, su kanalları ve nükleer elektrik üretim santrallerinin kendi işlevleri dışında askeri operasyonlara önemli bir şekilde destek sağlamaları ve yapılacak saldırının bu desteği durdurmanın tek yolu olması durumunda koruma kesilecektir.

1.5. İşgalci Devletin Hak ve Yükümlülükleri

⁸⁹ I. Pr. md. 54

⁹⁰ Michael Bothe, **op. cit.**, pp 346-347

Uluslararası insancıl hukuk, işgal durumuyla özel olarak ilgilenmektedir. Bu bağlamda IV. Cenevre Sözleşmesi işgale ilişkin bir çok hükümler getirmiştir. Sözleşme, taraf olan devlet topraklarının kısmen ve ya tamamen işgal edildiği takdirde işgalden hemen sonra yürürlüğe girerek⁹¹ işgalci devletin bazı yetkilerini sınırlamaktadır.

Uluslararası insancıl hukuk, işgalci devlete bir takım hak ve sorumluluklar yüklemiştir. Buna göre işgalci devlet, işgal edilmiş devletin kanunlarını kendi devletinin güvenliğine karşı bir tehlike oluşturduğu ve IV. Cenevre Sözleşmelerinin uygulanmasına engel olduğu takdirde askıya alabilir. Belirtmek gerekmektedir ki, işgalci devletin kuralları işgal altında olan halkın dilinde yayınlanmadan yürürlüğe giremez, gerekirse askeri ihtiyaç ve kamu düzeninin sağlanması amacıyla kendi kurallarını bu yerlerde uygular⁹² ve kendine ait idari organlar oluşturabilir. Ama bütün bunların dışında işgal edilmiş devletin kendi kuralları yürürlükte kalacak, yönetim ve yargı organları faaliyetlerine devam edecektir.⁹³

IV. Cenevre Sözleşmesinin 54. maddesi, memurlar ve hakimlerin vicdani gerekçelerle görevlerinden imtina ettikleri halde vazifelerinin yapmaya zorlanmayacaklarını ve onların statülerinde her hangi bir değişikliğin yapılamayacağını hükmetmektedir. Fakat memurların vazifelerinden uzaklaştırılması mümkün kılınmıştır.⁹⁴

IV. Cenevre Sözleşmesinin 66. maddesine göre, işgal edilmiş topraklara ait ceza hukukunun ihlali takdirinde yargılanma işgalci devletin askeri mahkemelerinde icra olunabilir. Fakat, bu askeri mahkemenin işgal altındaki topraklarda bulunmasının gerekliliği ön koşul olarak belirtilmiştir.

IV. Cenevre Sözleşmesi bazı durumlarda işgalci devlete gıda maddelerine el koyabilme izini vermiştir. Fakat sivil halkın ihtiyaçları söz konusu olduğu halde bu imkansızdır. Hatta gerekirse sivillerin ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir.⁹⁵

Benzeri kural hastaneler için de getirilmiştir. Sözleşmenin 57. maddesi, sivil hastanelerin geçici olarak işgalci gücün denetimine geçmesine izin vermektedir. Fakat bu durumda hasta ve yaralıların tedavileri engel tanımamalı ve sivil halkın ihtiyaç duyduğu halde hastanenin alet ve malzemelerine el konulmamalıdır. İşgalci devlet, aynı

⁹¹ IV. C.S md 2

⁹² IV. C.S. md 65

⁹³ IV. C.S. md. 64. (L.S. md.43)

⁹⁴ IV. C.S md. 54

⁹⁵ IV. C.S. md. 55/1, 55/2

zamanda işgal edilmiş bölgenin yetkilileriyle işbirliği yaparak sivil halkın tıbbi bakımını, kamu sağlığını, temizliği ve bulaşıcı hastalıkların önlenmesini sağlamaya devam etme yükümlülüğüne sahiptir.

İşgal edilmiş topraklarda sivillerin ihtiyaçlarının karşılanamaması durumunda işgalci devlet, yardım için diğer devletler veya insani örgütlerle anlaşmaya açık olmalıdır.⁹⁶

Bundan başka işgalci devletin sivillerin korunmasının sağlanması amacıyla yükümlülükleri vardır. I. Protokol'ün 57. maddesine göre saldırıya hazırlanan taraf, önce saldırılacak hedefin askeri olduğundan emin olmalı, sivillerin ve sivil objelerin zararını önlemek amacıyla tedbirler almalı, gerçekleşeceği durumda çok sayıda sivil kaybına yol açacaksa bu saldırıdan kaçınılması zorunluluğuna uymalıdır.

İnsancıl hukuk, sivillerin etkileneceği ihtimal edilen saldırılar yapılırken, çıkabilecek zararı önlemek için bu saldırıların düzenlenmesinden önce halkın uyarılmasını öngörmektedir.⁹⁷ Yalnız burada, uyarı yapılmış olsa bile saldırı, sivillerin kaybına yol açtığı halde, bu durum saldıran tarafın uyarma yükümlülüğünü yerine getirdiği anlamına gelmez.⁹⁸

1.5.1. Saldırıya Uğrayan Devletin Yükümlülükleri

Sivillerin korunmasını kolaylaştırmak için silahlı saldırıya maruz kalan devletin de bazı yükümlülükleri vardır. Böyle ki, devlet, sivil halkı, sivil bireyleri ve sivil hedefleri askeri hedeflerin yakınından uzaklaştırmak için çaba gösterecek, yoğun nüfuslu alanlara ya da bu alanların yakınlarına askeri hedefler yerleştirmekten kaçınacak, sivil halkı, sivil bireyleri ve sivil hedefleri askeri operasyonlardan kaynaklanan tehlikelerden korumak için gerekli diğer önlemleri alacaktır.⁹⁹ Bu maddenin hükümlerinin yerine getirilmesi sivil kişilerin ve objelerin korunmasını kolaylaştırmaktadır. Çünkü silahlı çatışmalarda her zaman sivil hedef askeri hedef ayrımı spesifik bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda savaşlarda sivil

⁹⁶ IV. C.S. md.59, I. Pr. md. 69, 71

⁹⁷ I. Pr. md. 57

⁹⁸ Melike Batur Yamaner, **op. cit.**, p. 81

⁹⁹ I. Pr. md. 58

hedeflerden kalkan olarak kullanılması sık sık rast gelinmektedir. Bu türlü davranış insancıl hukuka aykırılık teşkil etmektedir.¹⁰⁰

Bu yüzden de saldırıya uğrayan veya işgal altında olan devlet, hedefleri iyi tanımlana bilecek şekilde birbirinden ayrı tutmalıdır. Bununla siviller meşru hedeflere isabet edilmiş saldırıların tehlikesinden de korunmuş olmaktadır.

1.6. İşgal Edilmiş Topraklardaki Halkın Hukuki Statüsü

Uluslararası insancıl hukuka göre çatışma tarafları, bir bölgeni tam veya kısmen işgal ettiyse orada bulunan sivillerin hukuki statüsüne aykırı davranmamakla yükümlüdür ve işgalci devlet, korunan kişileri bu IV. Cenevre Sözleşmesinin sağladığı haklarda mahrum bırakamaz.¹⁰¹

İşgal olunmuş devletin vatandaşları öncelikle hem IV. Cenevre Sözleşmesinin, hem de sivillerin korunmasına yönelik İlave Protokol maddelerinin sağladığı haklardan yararlanmaktalar. Hatta bu haktan vazgeçirilemezler.¹⁰² Silahlı çatışmalar zamanı koruma altında olan kişilerin, kendi topraklarından çıkarılarak işgalci devletin veya başka devletlerin arazilerine sürgün yada sınır dışı edilmesi yasaklanmıştır. Bu bağlamda Sözleşmenin 49. maddesi, çok önemli hükümler getirmiştir. 1. fıkra, sivillerin tek veya toplu olarak kesinlikle yerlerinden edilememesini emretmekte, 2. fıkra ise bazı istisnai durumları ön plana çıkarmaktadır. Böyle ki, halkın kendi güvenliği ve askeri sebepler gerektirirse kısmen veya tamamen tahliye mümkün kılınmıştır.¹⁰³

Genel olarak, 49. maddeye göre korunan kişilerin nakledilmesi zamanı bazı hususlar dikkate alınmalıdır. Öncelikle kişilerin tahliyesi maddi imkansızlıklar söz konusu olmadığı takdirde yalnız işgal edilmiş topraklarda gerçekleştirilmeli; yerleşim yerleri sağlıkları, beslenmeleri açısından güvenli olmalı; kişiler tehlikeli bölgelere gönderilmemeli, ailelerin birbirlerinden ayıramamalarına özen gösterilmeli; nakliye gerektiren nedenler ortadan kalktığında kişilerin tekrar evlerine dönebilmeleri sağlanmalıdır.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Michael Bothe, *op. cit.*, p. 356

¹⁰¹ IV. C. S. md. 47, Jerry W. Wright, **The Political Economy of Middle East Peace: the impact of competing trade agendas**, Routledge, 1999, pp. 130-131

¹⁰² IV. C. S. md. 8

¹⁰³ Howard M Hensel, **The Law of Armed Conflict: Constraints on the Contemporary Use of Military Force**, Ashgate Publishing Ltd, 2007, p. 160

¹⁰⁴ Howard M Hensel, *Ibid.*, p. 160

IV. Cenevre Sözleşmesi, sivillerin işgalci devletin silahlı kuvvetlerinde zorla çalıştırılmalarını, gönüllü çalıştırılmaları için ise baskı ve propaganda yapılmasını yasaklamıştır. Genelde siviller, kamu hizmetleri, işgalci gücün ve halkın ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla zorla çalışmaya tabi tutulabilirler. Çalıştırılırken fiziksel ve zihinsel yetenekler dikkate alınmalıdır. Yaş sınırı ise on sekizin üzerinde olarak belirtilmiştir.¹⁰⁵

1.7. Sivillerin Kapatılması

İnsancıl hukuk, uluslararası olan çatışmalarda sivillerin kapatılması ile de ilgilidir. Bu bağlamda genel bir kural olarak sivillerin hapsedilmesi yasaklanmıştır. Ama bazı durumlarda bu eylemin gerçekleştirilmesine izin verilmektedir.¹⁰⁶ Tutuklananlar, tutuklandığı ülkenin kanunları çerçevesinden yargılanabilirler.¹⁰⁷ Savaş bittikten sonra ise taraflar, gözaltına almış olduğu kişilerin vatanlarına veya son ikamet yerlerine dönebilmelerini kolaylaştırmaya çalışmalıdırlar.

Sivil kişi, güvenlik gerekçesiyle 42 ve 43. maddelerde belirlenen koşullarda¹⁰⁸ kapatılabilir ve ciddi kolektif tehlike içermeyen suçlar işlememişse eğer enterne veya hafif hapis cezasına çarptırılabilir.¹⁰⁹ Fakat casusluk, kasıtlı adam öldürme, işgalci devletin askeri tesislerine karşı ciddi sabotaj eylemleri gibi ağır suç tiplerini işleyenler, eğer işgal altında olan ülkede önceden ölüm cezası mevcuttuysa bu cezanın infazı gerçekleştirilebilir. Tüm cezalar işgal edilmiş topraklarda yerine getirilmelidir ve cezalıları, koruyan devlet ve UKHK tarafından ziyaret edilebilme hakkına sahiptirler.

Sözleşmenin 75. maddesine göre ölüm cezasını almış kişi, hiçbir şekilde af talebinden mahrum bırakılamaz. Ayrıca, işgalci devletin veya silahlı kuvvetlerinin güvenliği açısından bir tehdit ortaya çıkmadığı takdirde idamın ertelenmesi mümkün kılınmıştır.

¹⁰⁵ IV. C. S. md. 51

¹⁰⁶ IV. C. S. md. 79

¹⁰⁷ IV. C. S. md. 117

¹⁰⁸ André, Göran, *Annotated Leading Cases of International Criminal Tribunals*, “Judgment, Prosecutor v. Delalic, Mucic, Delic and Landzo, Case No. IT-96-21-T, T. Ch. II, 16 November 1998”, Intersentia w. date., p. 496

¹⁰⁹ IV. C. S. md. 68

Tutuklanmış sivillerin sağlık sorunu ortaya çıktığı halde tedavileri sağlanacak, inançları gereğince dini yardım görmelerine müsaade edilecek, kadınlar ayrı kamplarda tutulacak ve yalnız kadınların denetimi altında olacaktırlar.¹¹⁰

Enterne edilmiş kişiler milliyet, dil ve geleneklerine göre gruplandırılmalı; bir ailenin üyeleri mümkün kadar beraber tutulmalı, bu kişilerin aile hayatı yaşamaları için kolaylıklar sağlanmalıdır.¹¹¹ Enterne yerleri, tutuklayan devletin askeri veya sivil kadrosunun denetimi altında olmalı,¹¹² kapatılanlara insani muamele yapılacak, işkenceye tabi tutulmayacak, gıda sorunu yaratılmayacak,¹¹³ içeride bulunanların dışarıyla irtibatlarına izin verilecektir.¹¹⁴ IV. Cenevre Sözleşmesi, tutuklanmış sivillerin çalıştırılmaya zorlanmayacağını emretmektedir. Siviller kendi istekleri doğrultusunda çalıştırılabilirler.

¹¹⁰ IV. C. S. md. 76

¹¹¹ IV. C. S. md. 82

¹¹² IV. C. S. md. 99

¹¹³ IV. C. S. md. 100

¹¹⁴ IV. C. S. md. 105-107

II. BÖLÜM

TERÖRİZMLE KÜRESEL MÜCADELE ÇERÇEVESİNDE SİLAHLI ÇATIŞMALAR

2.1. 11 Eylül Sonrası Afganistan’da Antiterör Operasyonları

11 Eylül 2001 sonrası terörizmle mücadele, ABD topraklarına yapılan ve dünyanın dengesini değiştiren bir saldırıyla yeni boyut kazandı. Kaçırdığı iddia edilen dört sivil yolcu uçağından ikisi New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’nin ikiz kulelerine çarparken biri Washington’da Pentagon binasının üzerine, diğeri ise Pennsylvania yakınlarına düşmüştür.¹ Bu eylem çok sayıda günahsız insanın hayatına mal olmuştur. Kaç kişinin öldüğüne dair soruya New York eski Belediye Başkanı Rudy Giuliani, “bu konu hakkında spekülasyon yapmak isteyeceğinizi sanmıyorum, dayanabileceğimizden çok fazla” cevabını vermişti.² Sivil kaybının ortaya çıkardığı rakam saldırının şiddetini net bir şekilde yansıtıyordu: 3 bine yakın ölü vardı.³

11 Eylül saldırıları daha önceki terör eylemlerinden çok farklı boyutta gerçekleştirilmişti. Bu tarihten önceki hareketler, belli bir devletin politikasını etkilemeyi amaçlıyordu diye tartışılır. Söz konusu saldırı ise tüm dünyayı etkilemek için yeterli oldu. Amerikan ekonomik gücünü simgeleyen Dünya Ticaret Merkezi’nin ve askeri gücünün sembolü olan Pentagon’un hedef alınması ABD hükümetini adeta şok etmişti. Bush, ülkesinde “savaşa neden olacak bir olay” gerçekleştirildiğini, bu olayın yalnız Amerika’ya değil tüm dünyaya karşı tehdit olduğunu söyleyerek bütün milletleri kendilerine katılmaya davet etmişti. Çok geçmeden, başta ABD ve İngiltere olmakla diğer ülkelerin desteği ile oluşturulmuş Koalisyon güçleri tarafından küresel terörizmle mücadele için bir süreç başlatılmıştır. Bu süreç global düzeyde etkili olarak hem ABD’de hem de tüm dünyada çok ciddi değişiklikler ortaya çıkardı.

İngiltere’nin The Independent gazetesinin yazarlarından biri olan Whittam Smith, 11 Eylül olaylarının beşinci yıl dönümüne ait yazısında “Terörle Savaş” olarak adlandırılan bu mücadelenin ABD ve İngiltere’ye verdiği ahlaki zararın, teröristlere verilen fiziksel zarardan daha fazla olduğunu iddia etmiştir. Aynı zamanda yazar 11

¹ Stephanie Jean Clemen et. al., **Civilization Under Attack: September 11, 2001 and Beyond**, Llewellyn Worldwide, 2001, pp. 49-61

² “September 11: Chronology Of Terror”, (Çevrimiçi), <http://archives.cnn.com/2001/US/09/11/chronology.attack/> , 11 Şubat 2007

³ Walker, Bülent, **11 September 2001: War, Terror, and Judgement**, Routledge, 2003. p. 36

Eylül saldırıları sonrası küresel çapta başlatılan bu mücadelede sivillerin durumu ile ilgili rahatsızlığını da dile getirmiştir:

"Tüm çatışmalarda siviller de cezalandırılır. Bu kaçınılmazdır. Ama daha önce zarar gören sivillerin oranı Irak ve Lübnan'daki kadar fazla olmamıştı. Her Hizbullah savaşçısıyla birlikte 1000 sivil öldü." ⁴

Batılıların kendilerinin de ifade ettiği gibi, uygar dünyanın terörle mücadele senaryosu insanlık açısından pahalıya mal oldu. Bu eylem binlerce silahsız masum insanın hayatına son koyacak acımasız savaşları da beraberinde getirdi.

Saldırının akabinde radikal dini terör örgütü sayılan El Kaide sorumlu olarak bilindi. Aynı zamanda, örgüte ve lidere destek veren ve onları saklayan Taliban rejimi de sorumlulardan idi.⁵ Afganistan'da egemen olan Taliban rejiminin lideri Molla Ömer'in Bin Ladin'in iadesini reddetmesinin ardından, uluslararası hukukun devletlere tanıdığı ve kendisine yönelik saldırılara karşı meşru müdafaa hakkını kullanan ABD, İngiltere'yle beraber tam yirmi yedi gün sonra, yani 7 Ekim 2001 tarihinde Usame bin Ladin'in yakalanması ve El Kaide örgütünün etkisiz hale getirilmesi gerekçesiyle Afganistan'a saldırdı. Terörle mücadelede birinci adım olan bu operasyonun başlatıldığı sırada ABD hükümeti, BMGK'ne uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde hareket edeceklerini bildirmişti. ⁶

Amerika'ya yapılmış ve çok sayıda sivil insanın ölümüne neden olan bu insanlık dışı saldırı sorumlularının cezalandırılması için Afganistan'da yıllardır süren Taliban rejimi devrilme eylemleri başlatıldı ve böylece terörle mücadelenin arenası da genişlemiş oldu.

⁴ Andreas Whittam Smith, "Five Years After September 11, The Awful Paradox Of This Futile "War On Terror" is Clear", (Çevrimiçi) http://comment.independent.co.uk/columnists_m_z/andreas_whittam_smith/article1466359.ece, 11 Şubat 2007

⁵ Harvey W. Kushner, **Encyclopedia of Terrorism**, Sage Publications, 2003, p. 57

⁶ Steven S. Ratner, **Jus ad bellum and jus in bello after September 11** in AJIL, Vol. 96, 2002, p. 911

2.2. Irak Savaşı

21 Mart 2003 yılında ABD ve Birleşik Krallık liderliğinde oluşturulmuş Koalisyon güçleri, Saddam rejiminin El Kaide terör örgütüne destek verdiği, Irak'ta kitle imha silahlarının mevcudluğu ve ülkedeki tehdidin etkisizleştirilerek halka demokrasi getirileceği ⁷ gerekçesiyle Irak'a saldırdı. Terörle mücadelenin yeni aşaması olan bu eylem, aslında kaynağını Körfez savaşından almaktadır. Irak, 1991 yılında BM ve ABD'nin müdahalesiyle Kuveyt'ten çıkarılarak, bu ülke ile 687 sayılı karar esasında sürekli ateşkes bağlamış ve Irak'ın silahsızlandırılmasını da içeren bu kararın öne sürdüğü bütün şartları kabul etmiştir.⁸ Kararın, silahsızlanma konusundaki talebi ülkedeki kitle imha silahlarının ve füze programının uluslararası silah denetimcisi örgütler tarafından yok edilmesi idi. Bu kararla 1991 yılında UNSCOM silah denetleme örgütü kuruldu. 1990'a kadar Sovyetler Birliğinde, bunun ardından ise yeni kurulan UNSCOM'da silah denetimcisi olarak görev yapan Scott Ritter, 1990'lı yılların sonuna geldiğinde artık Irak'ta silah kalmadığını öne sürmüştü. O, Müslüman teröristlere silah verme iddialarını da reddetmiştir. Ritter, Saddam'ın laik bir cumhurbaşkanı olduğunu ileri sürerek onun yıllarca radikal İslamcıları çökertmek için savaştığını söylemiştir. Ritter'e göre eğer Saddam, bu teröristlere silah verseydi o silahlar ilk önce onun kendisine karşı kullanılırdı.⁹ Buna rağmen defalarca Irak'ın karar koşullarını ihlal ettiği iddia edilmiştir. Bu açıdan 1999 yılının Aralık ayında BM Güvenlik Konseyi, Irak'tan belirli bir zaman çerçevesinde silahsızlanma da dahil olmak üzere bütün alanlarda işbirliği yapmasını istemiştir. 8 Kasım 2002 yılında kabul edilen 1441 sayılı BMGK kararında ise işbirliğinin koşulsuz kabul etmesini istemiş ve bunun Irak için son şans olduğuna dair uyarıda bulunmuştur.¹⁰ Aynı yılda Irak, kararı şartsız olarak kabul etmiştir. Böylece, kitle imha silahlarını denetlemek, yok etmek için yeni yaratılmış BM organı olan UNMOVIC, göreve başlamış ve 4 aylık denetleme süreci olumlu sonuca varmıştır.¹¹ Fakat ABD'yle İngiltere, Irak'ta ulusal ve küresel düzeyde ciddi tehlike oluşturacak kitle imha silahlarının bulunduğu iddialarından vazgeçmemiş, bu durumun

⁷ Alex, John, **The Iraq War And Democratic Politics**, Routledge, 2005, pp. 36-38

⁸ Meghan L. O'Sullivan, **Shrewd Sanctions: Statecraft and State Sponsors of Terrorism**, Brookings Institution Press, 2003, p. 108

⁹ William R. Pitt, **Irak'a Savaş, Bush Yönetiminin Bilmenizi İstemediği Gerçekler: BM Eski Silah Deneticisi Scott Ritter ile Röportaj**, Metis Yayınları, 2002, p. 15

¹⁰ Kjell M. Torbjörn, **Destination Europe: the political and economic growth of a continent**, Manchester University Press, 2003, p. 189

¹¹ United Nations Centre for Disarmament Affairs, **The United Nations Disarmament Yearbook**, United Nations Publications, 2003, p. 92

onlara müdahale etme hakkı tanıdığını ileri sürmüş ve yakın tarihte gerçekleşmiş 11 Eylül saldırılarını ve çok sayıda sivil kayıpları göz önünde bulundurarak, böyle silahların terörist örgüt veya terörist örgütle bağlantısı olan her hangi bir devletin elinde olmasının çok ciddi tehlike yarattığı iddiasında bulunmuşlar. Koalisyon Kuvvetleri aynı zamanda Irak'ın, 1991 yılında silahsızlanmayı da içeren sürekli ateşkes kurallarını ihlal ettiğini bildirmiştir. Bu durumda da Güvenlik Konseyi'nin 687 sayılı kararı askeri güç kullanmaya izin vermektedir.¹² Kararın şartlarından yola çıkan ABD ve İngiltere, 21 Mart 2003 tarihinde silahsızlandırılmanın ilk aşamaları başlatıldığını öne sürerek Irak'a savaş ilan ettiler.

2.3. Irak'ta Silahlı Çatışma ve İnsancıl Hukukun Yürürlüğü

ABD'nin saldırısı, uluslararası silahlı karşıt gruplar arasında olan bir çatışma olarak görülür. Uluslararası çatışmalara uygulanabilen hukuk, Irak ve ABD'nin katılmış olduğu IV. Cenevre Sözleşmesini içine alır. Nisan 2003'te Irak hükümetinin düşüşüyle, İngiltere ve ABD Lahey düzenlemeleri ve IV. Cenevre Sözleşmesi tarafından düzenlenen uluslararası hukuk altında işgalci güç olmuşlardır.¹³ Savaşan taraf güçleri mümkün olduğu kadar kendi otoriteleri altındaki alanda toplum düzenini ve güvenliğini yeniden kurmak ve garanti etmek için yasal bir yükümlülüğe sahiptir. Alandaki askeri komutanlar kontrolü altında olan veya otoritesine bağlı bulunan yerel insanları içeren ciddi ihlallerin olduğu yerlerde bunları önlemek için hareket etmek zorundadır.

Savaşçı güçler, yeni oluşmuş silahlı birlikler gibi veya bir önceki hükümetin güçleri gibi üçüncü gruplar tarafından gelen şiddetlerden halkı korumaktan sorumludur. Yerel güvenliği sağlama kin ve intikam dolu saldırılardan azınlık grupları ve diğer hedeflenen gruplar da dahil olmak üzere sivilleri korumayı gerektirir. Yerel polisin toplum düzenini sağlamak için organize olabileceği ana kadar, işgalci silahlı kuvvetler bu sıfatla konuşlanabilirler. Bu kuvvetler çatışmalarla karşılaşmazsa, gücün kullanımı, hukuk yürürlüğü için uluslararası insan hakları tarafından yönlendirilir. Buna bağlı olarak, sadece gerekli ve uygun güç kullanılabilir ve sadece belirtilen derecede.

12 William R. Pitt, **op. cit.**, p. 29

13 Human Rights Watch, "Human Rights And International Humanitarian Law", (Çevrimiçi), http://www.hrw.org/reports/2003/iraq1003/6.htm#_Toc54183750, 5 Mart 2007

Irak'taki işgalci güçler, Amerikalı diplomat L.Paul Bremer tarafından başkanlık edilen GKO boyunca gücü ellerine aldı. 2003'ten 2004'e kadar otorite, yavaş yavaş gücünü kurulna rejime devretti. 2003 Temmuz 13'te otorite, gücün Iraklılara geçmesine karşı daha sonra Iraklı hükümet konseyi tarafından 1 Haziran 2004'te Başbakan Ayad'Allawi'nin yürüttüğü Konseyi belirli bir girişim olarak yaratmıştır. 2004 Haziran 28'te GKO, bütün hükümet yetkisini Irak Geçici Hükümeti'ne devretmiştir.¹⁴ GKO tarafından hazırlanan Geçici İdari Yasa seçilen meclis yeni kalıcı bir oluşumu planlayıncaya kadar ülkenin en üst yasası oldu. BM GK Yasa Tasarısı ve UKHK yoluyla BM, Irak'ın işgalinin 28 Haziran'daki gücün geçişiyle uluslararası hukuk idaresi altında sona erdiğini belirtmiştir.

Resmi savaşın sona ermesinden sonra¹⁵ Irak'taki çatışmalar, başlıca IV.Cenevre Sözleşmesi'ne ait madde 3 ve uluslararası geleneksel hukuk tarafından yönetilen içsel bir silahlı çatışma olarak görülür. 1977 protokollerinin çoğunluğu sivil halkı korumaya yönelik olan birçok hükmü, uluslararası geleneksel hukukun yansıması olarak düşünülür.

Silahlı çatışmalar esnasında, uluslararası insan hakları hukuku, uluslararası insancıl hukukun daha belirgin hükümleriyle yer değiştirirse de etkisini sürdürür. Her iki hukuk dalının başlıca hedefi insan varlığının, şerefının ve insani değerlerin korunmasını sağlamaktır.¹⁶

İnsan Hakları Hukuku, acil durum dönemlerinden uygulamaya konulan azaltılan hükümlerle sınırlandırılabilir. Yaşama hakkı, eziyete maruz kalmama veya kötü davranılmama, düşünce özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü gibi haklar asla çıkarılamaz. Uluslararası insancıl hukuk, insan hakları hukukunun talepleriyle tutarlı olması için artan bir biçimde yorumlanmaktadır. Bu yüzden, IV. Cenevre Sözleşmesine ait madde 3 ve uluslararası geleneksel hukuk altında, gözaltındaki her kişiye sağlanan başlıca güvenceler uluslararası insan hakları hukukunda da bulunabilir.

Uluslararası insancıl hukuk, savaştan kaynaklanan sorunları gidermek, gereğinden fazla acıyı azaltmak, sivilleri ve diğer mücadele dışındakileri korumak için yasal yükümlülükler vermektedir.¹⁷ Bu hukukun prensibi, savaşanlarla savaşımayanlar arasında ayırım yapmaktır. Uluslararası insancıl hukuk, çatışma için gerekli olan yasal

14 Andrew Rathmell, **Developing Iraq's Security Sector: The Coalition Provisional Authority's Experience**, Rand Corporation, 2005, pp. 1-2

15 Michael Elliott, "So, What Went Wrong?", (Çevrimiçi)
<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1101031006-490595,00.html>, 6 Mart 2007

¹⁶ Emre Öktem, **op. cit.**, p. 414

¹⁷ Emre Öktem, **op. cit.**, p. 67

esasa dikkat etmeksizin silahlı çatışmalardaki durumlara uygulanabilir. Bu şekilde, silahlı çatışmanın uluslararası hukuk açısından yasal olup olmadığı ve bu mücadelenin düzenli ordular veya düzensiz bölgesel silahlanmış gruplar tarafından olduğuna karar verir.

Silahlı çatışmalar zamanı saldırılara karşı direniş eylemleri uluslararası insancıl hukukun bir ihlali değildir. Savaş yasaları direnişçilerin varlığını veya onların yasal askeri hedeflere yönelik saldırılarını yasaklamaz. Daha ziyade saldırıların yol ve yöntemini kısıtlar, sivilleri ve diğer mücadele dışındakileri korumak için onlara sorumluluk yükler. Diğer bir ifadeyle, uluslararası insancıl hukuk bölgelerin ve silahlı birliklerin çatışmalarla meşgul olup olmadıklarıyla ilgilenmez, fakat bölgelerin ve silahlı birliklerin çatışmalarla nasıl uğraştığıyla ilgilenir ve güç kullanımını belli bir noktada sınırlar.¹⁸

Son on yılın “yeni savaşları” üzerine araştırmalar yapan insancıl kuruluşlara göre, Irak Savaşı boyunca IV. Cenevre Sözleşmesi’nin ve onun İlave Protokollerinin detaylı bir şekilde tartışıldığını ve savaşanlar tarafından buna sürekli olarak göndermeler yapıldı. Bu çatışmalarda öldürülen, kendi vatanından atılan, her şeyden mahrum bırakılan ve yoksulluğa itilen sivillerin sayısı on binlercedir. Bu savaşların stratejik bir bölümü olarak kadınlara vahşice tecavüz edilmesi daha önce hiç olmadığı kadar resmi olarak kabul edilmiş ve belgelenmiştir. Son birkaç yıldır BM kendisini resmi olarak sivilleri koruma sorununa adanmıştır. Bunu, raporlarda Genel Sekreter ve Güvenlik Konseyi’nin bu konu hakkındaki önerileri açıkça kanıtlamaktadır. Bu belgelerin çoğunda en büyük öncelik kadınların ve çocukların başından geçenlere verilmektedir. BM’nin sivilleri koruma politikası şimdi bu konuda uluslararası kesin standartlar koymak için uluslararası insancıl hukukla birleşmektedir. Fakat bu süreç içinde bile BM bildirisindeki beyanlarla asıl savaşanların eylemleri arasındaki fark oldukça fazladır.

Şimdiye kadar öyle görünüyor ki ABD ve İngiliz kuvvetlerinin askeri hareketleri sırasında, sivillerin korunmasına daha önce hiç olmadığı kadar ilgi var. Ya da içerdeki yaşam savaşından ziyade dış savaşlarla ilgilenen “akıllı” silah sahipleri için, sivillerin korunması gerçekten sadece bir lüks müdür? Bütün bunlara rağmen Irak hükümeti çok bariz bir şekilde sivil düşüncesiyle ilgilenmiyor ve hatta kendi şehrindeki sokak çatışmalarını kışkırtarak ve sivil kıyafetler içindeki nizamsız kuvvetleri kullanarak bu durumdan faydalıyor.

¹⁸ Melike Batur Yamaner, **op. cit.**, pp. 19-20

Sivil düşüncesini hayata geçirip sürdürebilmek çok zor olabilir fakat son derece doğru ve mücadele durumunda sonuna kadar savunulması gereken bir düşüncedir Asla tamamen elde dilmiş gibi düşünülerek güvenilemez. Uluslararası bilinçte düşüncenin şu anki önceliği; politikacılar, askerler, gazeteciler, insancıl kuruluşlar, sıradan vatandaşlar ve bilginlerin düşüncenin arkasındaki can gücünü kullanarak, bunun adına yapılan tartışmaları geliştiren ve sürekliliğini sağlayan kritik bir an haline getiriyor. Bunu yapmak, sivil fikre her zaman karşı olanların çıkardıkları zorluklara çözüm yolu bulmak ve o sorunlar ortaya çıktıkça teker teker onlarla ilgilenmektir

2.4. Savaş Zamanı Gerçekleştirilen İhlaller

Uluslararası insancıl hukuka göre, Cenevre Sözleşmelerine taraf devletler savaş durumunda sözleşmenin koşullarına uygun biçimde davranacaklardır. Böylece, Irak’a yönelik operasyonların işgalci güçlere yönelik tanımlanmış niteliğe uygun olması ve bunun da BM Güvenlik Konseyinin 1483 sayılı kararıyla¹⁹ onaylanması ABD ve İngiltere’yi işgal statüsünün bütün kurallarına uymak zorunda bırakmış oldu.²⁰ Yani ister savaş zamanı, isterse de işgalin başladığı andan itibaren işgal statüsünün koşullarını yerine getirmek için gerekli önlemler alınmalı ve IV. Cenevre Sözleşmesinin ilgili maddeleri uygulanmalıdır. Bu durumda kamu düzeninin sağlanması, işgal altında olan ülkenin halkına insani muamele yapılması, var olan hukuki düzenin korunması, yağmalanma hallerinin önlenmesi, sivil mekanlara zarar verilmesinin engellenmesi vb. sorumlulukların yerine getirilmesi zorunludur. Kısacası, askeri işgalin kaynağı işgal altındaki halkın iradesi, geçmişi, geleceği olmamalıdır. Bu kurallara uygun davranış çerçevesinde hareket eden her hangi bir işgalci güç, işgal altındaki ülkede baş veren diğer olaylardan sorumlu bulunmamaktadırlar.

Ama Irak’ta yaşananlar IV. Cenevre Sözleşmesi açısından önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu savaş zamanı insancıl hukukun temel ilkelerinin ihlal olmamasıdır. Sivillere yöneltilmiş doğrudan ve dolaylı saldırılar sonucunda ölen ve yaralananların sayısı yüz binli rakamları aşmaktadır. Sadece ölenlerin sayısına dikkat edersek bölgede

19 “Security Council resolution 1483 (2003)”, S/RES/1483 (2003), (Çevrimiçi), <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/368/53/PDF/N0336853.pdf?OpenElement> , 10 Mart 2007

20 Uluslararası Af Örgütü, “Güvenlik Konseyi’ne Irak Konusunda Açık Mektup”, (Çevrimiçi), <http://www.amnesty.org.tr/sindex.php3?sindex=vifois0307200401> , 15 Mart 2007

yaşanan şiddetin hangi seviyeye ulaştığı anlaşılır. Savaşın başlatıldığı tarihten itibaren farklı kurumlardan çeşitli veriler gelmeye devam etmektedir.

ABD Savunma Bakanlığı, 2003 tarihinden 2007 yılına kadar 30 bin sivilin öldüğünü açıklamıştır. BM verilerine göre, 2006'da sivil kaybı 34 bine ulaşmıştır. Iraq Body Count'un araştırmalarına göre ise ölen sivillerin sayısı 39 bindir.²¹ Johns Hopkins üniversitesinin kamu sağlığı uzmanlarının Irak'ta yaptıkları araştırmalar sonucu ortaya çıkardıkları raporda, savaş sırasında hayatını kaybeden sivil sayısı 655 bin olarak gözükmektedir. Bu rapor 2006 yılının Ekim ayında The Lancet dergisinde yayımlanmıştır.²² Fakat bütün bu verilerden en dehşet vericisi Cornell Üniversitesinin uzmanı Dr. Gideon Bolya'nın hazırladığı rapordur. UNİCEF verileri esasında hazırlanan bu belge Irak savaşı başlatıldığı tarihten itibaren tam bir milyon insan yaşamına son verdiği iddiasında bulunmaktadır. Bu sayının 3.218 binini Amerikan ordusunun askerleri, 40 binini Irak askerleri ve savaşa karşı direnenler, yerde kalanını ise siviller teşkil etmektedir.²³

Koalisyon güçlerinin Irak'ı bombalamasının ardından, ülkede yaşananların insancıl hukuk açısından suç oluşturup oluşturmadığı tartışmaları gündeme geldi.²⁴ Savaşın ilk günlerinden itibaren Bağdat'ın bombalanması ve sonuçta içinde ölü ve yaralı bulunan çok sayıda sivilin zarar gördüğü belirtilmişti. Bundan sonra evlerin arandığı, yağmalandığı, günahsız sivil insanların bilemedikleri sebepler yüzünden tutuklandığı, gazetecilerin bulunduğu otellere ateş açıldığı, Pan-Arab ve El-Cezire televizyonları binalarının bombalandığı haberi verilmişti.²⁵ İşgalin ardından mevcut rejiminin devrilmesi sonucu olarak ülkede tam bir otorite boşluğu ve bundan kaynaklanan iç çatışmalar meydana gelmişti. Kürt, Şii, Türkmen, Arap gibi farklı unsurları içinde barındıran Irak, büyük istikrarsızlığa sürüklenmiş duruma gelmişti. İktidarı Sünnilerden devralan Kürtler ve Şiiler, Sünnilere ve Araplara karşı büyük bir eylemlerde bulunuyordular. Şehirlerde hırsızlık, yağmalama olaylarının gerçekleştirildiği ve bu eylemlerin sadece özel mülkiyetlerle sınırlı kalmayıp, aynı

21 "Names Of Iraqi Civillians Killed From Iraq Body Count Project: Iraq Body Count Est. btw 22838 - 25869 Iraqis killed, Swiss Institue Est: 39,000 Iraqis killed", (Çevrimiçi), http://www.panys.org/images/Names_Of_Iraqi_Civillians_Killed.htm ,15 Mart 2007

22 Gilbert Burnham et. al., "**Mortality after the 2003 invasion of Iraq: a cross-sectional cluster sample survey**", The Lancet, October 11, 2006

23 Vatan Gazetesi, "Irak'ta 5 yılın acı bilançosu: 1 milyon ölü", (Çevrimiçi)

<http://www.gazetevatan.com/root.vatan?exec=haberdetay&tarih=23.03.2007&Newsid=113348&Categoryid=30> , 20 Mart 2007

24 İbrahim Kaya, "**Irak Savaşında Meşruiyet ve Cenevre Hukuku**", ASAM 2003. pp. 313-324

25 Sevin Toluner, "**Irak Savaşı ve İnsancıl Hukuk**", İ.Ü. Hukuk Fakültesi, MMAUM Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, 24 Nisan 2003, pp 59-89

zamanda müzelere, sivil savunma kurumlarına (örneğin hastanelere) yöneltildiği açıklanmıştı. Ülke içi gerilimlerden kaynaklanan bu tip operasyonlar sonucunda binlerce insanın zarar gördüğü ve yaşamına son verildiği haberi verilmişti.

Aslında, savaşta siviller ve sivil mekanlar hiç zarar görmeyecek diye bir şey yok. Fakat insancıl hukukun amacı odur ki silahlı çatışmalarda, hedef olarak siviller seçilmesin. Burada, söz konusu savaş zamanı bir asgari uygarlık standardının sağlanmasıdır. Bunu gerçekleştirmek için ise sivil hedef ve askeri hedef ayırımının yapılması gerekmektedir. İnsancıl hukukta, amacına ve kullanım şartlarına göre askeri harekate etkin bir şekilde katkı sağlayan mekanlar askeri hedef olarak tanımlanır. I. Protokol'ün 52. maddesine göre böyle yerler meşru hedef olarak tanımlanmaktadır. Fakat bombalandığı halde ortaya çıkacak sivil kayıpların, elde edilecek askeri faydayı geçeceği söz konusuysa bu yerlerin vurulması yasaklanmıştır.²⁶ Örneğin, bir obje aynı zamanda insani yardım amacıyla kullanılıyor ve onun yok edilmesi ciddi bir şekilde etkili oluyorsa, o zaman bu objenin vurulması insancıl hukuk kurallarının ihlaline yol açmış oluyor.²⁷ Saldırıların bir ihlali sonuca varmaması için bu kurallara uyulması gerekiyor.

Bundan başka, sivillerin korunmasının sağlanmasına yönelik sorumluluk Irak hükümetinin ve askeri gücünün de üzerine düşmektedir. Siviller korunuyor diye silahlı ordu bu insanların hakkını kendi savunmaları için kalkan olarak kullanamaz. Askeri objeler sivil insanların ve sivil mekanların yoğun bulunduğu yerlerde yapılmamalı, aksine sivillerin kendi güvenlikleri için böyle yerlerden uzak tutulması sağlanmalıdır.²⁸ Bu kuralların bilerekten ihlal ve ihmal edilmesi suç oluşturmaktadır. Buradan, böyle sonuca varıla bilinir ki savaşan iki taraf da, çatışma sırasında her hangi bir sivil halkın korunması veya bu insanlara en az zarar verecek usullerin kullanılması sorumluluğu ile yüklüdürler. Her hangi bir sivil halk derken, yabancı uyruklular ve vatansızlardan da söz edilmektedir.

Aslında saldırının hedef aldığı bütün kitle sivil olmayabilir. Örneğin, Bağdat'ın bombalanması zamanı bir grup insan şehri müdafaa etmek ve düşmandan korumak için silaha sarıldığı bildirildi. Böylece, o insanlar sivil statüsünü kaybetmiş, yani korunma haklarından da mahrum olmuş oldu. Şehrin işgali sivil hedef ve çarpışan hedefler ayırımı gözetilmeksizin gerçekleştirildi. Adı geçen eylem, çok sayıda silahsız insanların

26 Yusuf Aksar, **Implementing International Humanitarian Law: From the Ad Hoc Tribunals to a Permanent International Criminal Court**, Routledge, 2004, p. 168

27 **Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi**, Günüşiği Yayıncılık, Mart 2004, Vol. I , p. 22

28 I. Pr. md. 51

ölümüne yaralanmasına neden olmuştu. Bundan başka Irak'ın farklı bölgelerinde, işgale karşı yapılan protestolara ABD ve İngiliz askerlerinden sert tepki gelmiştir. Uluslararası Af Örgütü'nün basın açıklamasına göre, 16 Nisan 2003 tarihinde Musul'da düzenlenen protesto eylemleri zamanı ABD askerlerinin açtığı ateş üç sivilin ölümüne, on iki sivilin de yaralanmasına neden olmuştur. Daha sonra Saddam Hüseyin'in içinde olduğu iddia edilen çok katlı bina bombalı saldırı sonucunda yerle bir olmuştur. Bu olay sonucunda siviller de öldü.²⁹ Irak'ta hedef ayırımı yapılmaksızın veya içinde sivil olmayan birkaç kişi var diye mağdur halka karşı yapılan saldırılar insancıl hukuka göre bir grubun içinde korunanlar statüsü yitirmiş veya bu kapsama girmeyen insanlar bulunuyorsa, bu o halkın sivil niteliğinin ortadan kaldırılması anlamına gelemez.³⁰

Irak savaşı zamanı sivil hedef ve askeri hedef ayırımı yapılmaksızın düzenlenen bombardımanla birlikte, fark gözetmeyen silahların kullanılması sonucunda da korunması gereken ve bu haklara sahip olan insanların ciddi bir şekilde zarar gördüğü haberi verilmiştir. Irak Enformasyon Bakanlığı, operasyonun başlatıldığı daha ilk günde sivillerin yaralandığını ve en az bir sivilin öldüğünü açıklamıştır. Bu haberi doğrulayan UKÖ, ilk saldırıda bir sivilin öldüğünü ve on dört sivilin de yaralandığını bildirmiştir.³¹ Üç gün sonra ise Bağdat, Musul ve Basra başta olmak üzere Irak şehirlerine düzenlenen bombalı saldırılar sonucunda çok sayıda evin yerle bir olduğu bilinmiştir. Sadece Basra'da kullanılan misket bombalarının 77 sivilin hayatına son koyduğu ve 366 mağdur insanın da yaralandığına neden olduğu haberi verilmiştir. Ölü ve yaralı bulunan Iraklıların içinde kadın ve çocuk bulunmuştur.³²

26 Mart 2003 tarihinde, Bağdat'a yönlendirilmiş bir füze saldırısının sonucunda 17 mağdur insanın öldüğü, 45'inin de yaralandığı, iki gün sonra ise insanların yoğun olduğu bir pazar yerini ve konut alanlarını hedef alan saldırıda çok sayıda sivilin öldüğü haberi verilmiştir.³³ Sivil kayıplarına dair bu veriler işgalin yeni başlatıldığı daha ilk haftaya aittir. İşgalci güçlerin açıklamalarına göre, saldırılar sivil hedeflere değil askeri hedeflere yönlendirilmiş ve silahsız insanların ölümüyle sonuçlanan eylemler ise atılan silahların bazen yolunu şaşırmaması sonucunda ortaya çıkmıştır. Fakat, insancıl hukukun temel ilkelerinden biri de fark gözetemeyen silahların kullanımının

²⁹ Sevin Toluner, **op. cit.**, pp. 59-60

³⁰ I. Pr. md. 50

³¹ BBC Turkish, "Savaş Günlüğü 20-24 Mart 2003", (Çevrimiçi), http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/03/040319_iraq_aniversary_2024mart.shtml, 5 Nisan 2007

³² "Misket'ler Basra'da 77 can aldı", (Çevrimiçi), <http://www.milliyet.com.tr/2003/03/24/guncel/gun05.html>, 6 Nisan 2007

³³ **Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi**, **op. cit.**, Vol. 1, p. 21

yasaklanmasıdır. Yani, sivil ve askeri hedef ayırımı yapamayan silahlar asla kullanılmamalıdır. Irak savaşı zamanı bu türden olan silahların özellikle de misket bombalarının kullanıldığı ileri sürülmektedir.³⁴

2.4.1. Yasaklanmış Silahlarının Kullanılması

Uluslararası insancıl hukukunun en temel prensiplerinden birisi, sivil ve asker ayırımı yapamayan, yani kullanımı zamanı sivillerin de ölümüne yol açan veya çevreye ciddi zararlar veren türden silahların kullanımının yasak olduğudur. Uranyumlu silahların da kullanıldığı zaman çarpışan ve çarpışmayan ayırımı yapmasının teknik olarak imkansız olduğu bilindiğine göre insancıl hukukun bu türden olan silahların kullanımını yasakladığı rahatlıkla söylenebilir.

Irak savaşı zamanı UAÖ'nün Genel-Sekreteri Irene Khan, Koalisyon kuvvetlerine yazdığı mektupta hatırlatmıştı ki:

“Savaş hukuku nettir. Silahlı çatışmaya taraf olan devletlerin, Irak dahi ABD, Britanya ve onların müttefiklerinin tüm siyasi ve askeri liderler eşit sorumludurlar. Onlara siviller ve sivil hedeflere saldırmak ya da rasgele ve yasaklanmış silahların kullanımı yasaklanmıştır. Onlar sivilleri korumak, insani yardımı müsaade etmek ve tüm savaşıtlara ve gözaltına alınan sivillerle insanca davranmaya mecburlar. Bu prensipleri ihlal eden her kes adalet divanında muhakeme olunmalıdır. Sorumluluk bireyseldir. Askere, generallere ve siyasi liderlere de bombalayan pilot kadar aittir. Devletler savaş hukukunu ağır ihlal edenler yargılamalıdır.”³⁵

Ama bu veya diğer insancıl örgütlerin uyarılarına rağmen ne ABD, ne de Britanya kitle halinde imhaya ve çok tehlikeli hastalıklara neden olan uranyumlu silahların kullanımı söz konusu.³⁶

Savaş başlatıldığı andan itibaren uranyum silahlarının kullanıldığına dair haber verildi. Bu haber bir basın toplantısında Tümgeneral Brooks, tarafından da doğrulandı.

³⁴ Yücel Acer, *op. cit.*, p. 343

³⁵ Irene Khan, **Iraqis Rights: Protecting the Innocent**, International Herald Tribune, 28 Mart 2003

³⁶ Lyal S. Sunga, **Can International Humanitarian Law Play An Effective Role in Occupied Iraq: ISIL Year Book of International Humanitarian and Refugee Law**, The Indian Society of International Law, New Delhi, Vol. III, 2003, pp 7-8

Mart 2004'te Massachusetts Teknoloji Enstitüsünün düzenlediği formda, ordunun yaklaşık 24 ton, hava kuvvetlerinin ise 10 ton Uranyum silahı (Su Bombası) kullandığı ifade edilmiştir. Su bombalarıyla yüklü A-10 uçaklarının Bağdat'a saldırırken bir çok sivil mekanın hedef alındığı bildirilmiştir.³⁷

El Cezire televizyonu da BM'nin yasakladığı msket bombalarının kullanıldığını kanıtladı. Kanalın muhabiri saldırının hedef alındığı araziden bombanın bir hissesini televizyon aracılığı ile yayınlamıştı.³⁸ Basra'da msket bombalarının da kullanımı üzere gerçekleştirilen bombardımanda sadece bir gecede 77 sivilin öldüğü ve 366 sivilin de yaralandığı haberi verilmişti.³⁹ Bundan başka diğer yoğun nüfuslu bölgelerde yasaklanmış silahlarının kullanıldığı iddia edilmektedir.

Kullanılmış olan bu silahların hayati tehlike taşıdığına dair bir çok delil vardır. II.Dünya savaşı sonunda radyoaktif maddelerin geliştirilmesi ve bu silahlarda korunma yöntemleri üzerine araştırma yapmak isteyen üç fizikçinin General Groves'a yazdığı mektupta bombalanma yoluyla havaya dağılan bu maddenin en minimal hissesinin bile insanı öldürmeğe yeterli olduğunu bildirmiştir. Aynı zamanda mektupta, radyoaktif hisseciklerin havayla birleşerek oluşturduğu dumanın gaz maskesinden de içeri geçerek öldürücü etki yarattığı vurgulanmıştır.⁴⁰

2.4.2. Radyoaktif Maddelerin İnsanlık Üzerindeki Etkileri

Uluslararası insancıl hukuk ayırım gözetmeme niteliğine sahip ve kitle imhaya yol açan silahların kullanılması yasaklanmıştır. Irak'ta kullanılan bu silahlar sivil hedef ve askeri hedef ayırımı gözetmeksizin çok sayıda insanın yaşamını yitirmesine neden olmuştur. Radyoaktif karakterli bu silahları diğer silahlardan farklı kılan en önemli özelliği uzun süre yok etmeğe devam etmesidir. Savaştan sonra da etkisini sürdüren uranyum hissecikleri solunum yoluyla vücuda dahil olup nefes borusu sistemine yapışır. Kana karışmayan bu madde diğer organları da radyasyona maruz koyar. Böylece, ölümcül hastalıklara yol açan uranyum silahları hem savaş sırasında insanları toplu olarak yok eder, hem de uzun yıllar boyunca etkili kalır. Bu silahın etkililik süresi

³⁷ Müge Gürsoy Sökmen, **Irak Dünya Mahkemesi Nihai İstanbul Oturumu**, Metis Yayınları, 2005, p. 192

³⁸ **Net Haber**, 25 Mart 2003

³⁹ **Milliyet**, 24 Mart 2003

⁴⁰ Müge Gürsoy Sökmen, **op. cit.**, p. 201

4.5 milyar yıl olarak tespit edilmiştir.⁴¹ Körfez savaşı zamanı da radyoaktif silahlar kullanılmış ve araştırmalara göre o tarihten itibaren lösemi, kanser gibi hastalıkların, sakatlıkların yayılmasında hızlı artış meydana gelmiştir. Bu ise onu gösteriyor ki daha kaç yıllar Irak halkının uranyumla kirletilmiş topraklarda ölümle yaşam arasında savaşıyor olacaktır.

2.5. Koalisyon Güçleri Tarafından Gerçekleştirilen İhlaller

Bu araştırmaya konu olan insancıl hukukun ihlalleri bütün taraflarca gerçekleştirilmiştir. Savaş hukukunun başlıca bir prensibidir ki, bir tarafın gerçekleştirdiği ihmaller diğer taraf tarafından gerçekleştirilen ihmallerin haklı olduğunu asla doğrulamaz. ABD Başkanı Bush'un 1 Mayıs 2003'de var olan düşmanlığın sonunu öngören bildirgesine kadar olan Irak'ın istilası esnasında Amerikan koalisyon güçlerinin neden olduğu uluslararası insancıl hukuk ihlallerini uluslararası örgütler tarafından defalarla belgelemiştir. Irak'ın askeri işgali sırasında ve o zamandan beri Abu Ghraib hapisanesindeki tutukluların ve diğer gözaltı merkezlerindeki eziyeti ve aşağılamayı içeren Amerikan güçleri tarafından gerçekleştirilen istismarları da rapor edilmiştir.⁴²

ABD'nin Irak'ı işgali sırasında, Amerikan ordusu sivil kayıplarını en aza indirmek için sorumluluğu özellikle, ABD ve İngiltere kara güçleri tarafından olan kalabalık bölgelerdeki yaygın savaş malzemelerinin kullanımı zamanı oldu. Saddam Hüseyin hükümetinin düşüşünden sonra ve baştan sona kadar Irak'ın askeri işgalinde, ABD mümkün olduğunca toplum düzenini ve güvenliğini yeniden yapılandırmak ve garanti etmek amacıyla bütün tedbirleri kendi gücü altına almak için uluslararası insancıl hukuk altında yasal bir yükümlülüğe sahip olmuştur. Iraklılar ve organize olmuş gruplar hükümet binalarını, hastanelerini ve ülke güvenliği için en tehlikeli bir şekilde, terk edilmiş ordular ve cephanelikler dolu olan polis ve ordu depolarını yağmaladıkları durumunda, ABD ve diğer koalisyon güçlerine önlemek vazifesi düşer.

⁴¹ Seyyid Ali Kaimmakami, "Kitle İmla Silahları ve Amerika'nın Bilinçli Cinayetleri", (Çevrimiçi) <http://turkish.trib.ir/Amerika/atomi.htm>, 15 Haziran 2007

⁴² Kenneth Roth, İnsan Hakları İzleme Örgütü, "The Wrong Lessons from September 11", (Çevrimiçi), <http://hrw.org/english/docs/2006/09/09/usint14163.htm>, 19 Haziran 2007

Bu süreçte, Amerikan askerinin güç kullanımı, muhtemel fark gözetme veya savaş hukukunun ihlalinde aşırı saldırılar olarak tahkikatı gerektiren yüzlerce insanın ölümü ve yaralanmasıyla sonuçlanmıştır. Bağdat'ta sivil ölümlerinin Eylül 2003'teki İnsan Hakları İzleme Örgütü çalışması, Amerikan güçlerinin kontrol noktalarında önlemleri denetlemekten çok oturma yerlerinde ayırım gözetmeden ateş açtığını ve ölümcül bir güç oluşturduğunu öngören Amerikan güçlerinin bir düzenini ortaya çıkarmıştır. Fakat o tepki fazlasıyla tehdit verici ya da yetersiz hedeflenmişti, böylece sivillere zarar veriyor veya onları gereksiz riske atıyordu. Amerikan güçleri askeri operasyonlar esnasında sivil yaşamalarının kaybı üzerine tahkikatlar yürütmekte başarısız olmuş ve ölenlerin ailelerine tazminat verilmesi için de yetersiz girişim sarf etmiştir.⁴³

Silahlı çatışmalar zamanı İngiliz askerlerinin kendilerine yönelik hiçbir tehdit olmadığı halde bile Iraklı sivillerin üzerine ateş açtıkları haberi verilmiştir. UAÖ tarafından alınan kayıtlara göre, askerlerin kendi hayatlarını korumak için böyle bir kuvvete başvurmalarına gerek olmadığı durumlarda bile öldürücü kuvvete başvurmuşlardır. Aşağıdaki durumlar UAÖ tarafından araştırılanların bir kısmıdır:

Akademisyenler, tıp doktorları ve avukatlar dahi birçok aydınlar saldırıların kurbanı olmuştur. Onların neden hedef alındığı hakkında hiçbir bilgi yoktur. Örneğin, Dr. Abdullah Hamed'Abd al-Halim al-Fadhal isimli bir cerrah çalıştığı özel kliniğinde, Basra Üniversitesi Mühendislik Bölümü Dekanı olarak görev yapan Dr. As'ad Salim'Abd al-Qader işe doğru giderken yolda üzerlerine açılan ateş sonucu hayatlarını kaybetmişler.⁴⁴

UAÖ tarafından belgelenen raporlara göre, İngiliz askerleri kendilerine ya da diğerlerine karşı hiçbir ölüm ya da ciddi yaralanma tehdidi olmayan durumlarda ateş açmış ve çok sayıda sivil öldürmüşler.

2.5.1. Abu Ghraib

Abu Ghraib ve Irak'taki diğer cezaevlerindeki şüpheli bilinen kişilerin işkence ve diğer kötü muamelelere tabi tutulmaktaydı. Onların içerisinde kadın ve çocuklar

⁴³ İnsan Hakları İzleme Örgütü, "Iraq: US Data on Civilian Casualties Raises Serious Concerns", (Çevrimiçi), <http://hrw.org/english/docs/2007/04/12/iraq15687.htm>, 19 Haziran 2007

⁴⁴ Amnesty International, "Iraq Killings of civilians in Basra and al-Amara", (Çevrimiçi) <http://web.amnesty.org/library/index/engmde140072004>, 20 Haziran 2007.

olmakla çok sayıda siviller de yer alıyordu. Sorgulama metotları tutuklulara acı veren stresli durumlar ve uzun süreli uykusuzluk gibi sert ve zorlayıcı yöntemleri kapıyordu. Amerika Savunma Bakanı Donald Rumsfeld tarafından düzenlenen Sclesinger paneli, Irak'taki tutukluların kötü muamelesi buna ilaven soruşturma altındaki yirmi tutuklunun ölümüne dair doğrulanmış olayları belirtti. Antonio Taguba'nın Abu Ghraib'teki tutuklulara sürekli ve yasadışı kötü muamelenin olduğunu içeren sayısız sadistçe, zalimce ve ahlaksızca gerçekleştirilen kötü muameleler hakkında kanıtları eline geçirmiştir. Bu raporda cezaevlerinde bulunan kişilere karşı uygulanmış olan tutukluların üzerine kimyasal madde dökmek, erkek ve kadın tutukluları çıplak halleriyle videoya almak, başlarına çuval geçirerek bedenlerine elektrik vermek, tutuklulara karşı onur kırıcı davranışlarda bulunmak, çok sayıda tecavüz eylemleri gerçekleştirmek vs.⁴⁵ gibi çeşitli işkence türleri yer almaktadır.

Başka bir Amerika Savunma Bölümü raporu Abu Ghraib'teki bu tarz savaş suçlarının kırk dört ömrünü açıklamıştır. İHİÖ, ABD askerleri tarafından yasal olmayan yollarla gerçekleştirilen ölümlerle ilgili bütün iddiaları soruşturacağına ve aşırıya kaçan ve ayrımcılık yapan kuvvetlere tolerans gösteren ve onları kullanan yetkilileri cezalandıracağına dair çağrısını yinelemiştir.

İHİÖ, Irak'taki Abu Ghraib cezaevinde emreden, Afganistan'da ve Guantanamo Körfezi'nde olduğu gibi Irak'taki cezaevinde tutukluları ilgilendiren ciddi ve yaygın olan yasa ihlalleri üzerine kararlar alan ve politikalar belirleyen Maj.Gen.Geoffrey Miller, daha önce Irak'ta başta olan Amerikan komutanı Lt.Gen.Ricardo Sanchez, bir önceki CIA müdürü George Tenet ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'i dahil eden yüksek makamdaki Amerikan sivil ve askeri liderlerini ortaya çıkarmıştır.

⁴⁵ Anthony Taguba, "The Taguba Report on Treatment of Abu Ghraib Prisoners in Iraq: Article 15-6 Investigation of the 800 th Military Police Brigade: National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States Secret/ No Foreign Dissemination", ISBN 1596050861, Cosimo, Inc. 2004

2.6. Irak Hükümeti Tarafından Gerçekleştirilen İhlaller

Irak polisi ve güvenlik güçleri, isyancı gruplar tarafından sürekli saldırıya açıktı. Bu durum hükümeti karşıt isyancı hareketlere saygı duymasını gerektiren yükümlülüklerinden muaf tutmaz. Özellikle, hükümet Irak'ın yasa uygulamasındaki hukukuna kanunla öngörülmüş şekilde davranmak zorunluluğu altındadır. Fakat Irak'ta bu konuda birtakım ihlaller söz konusu olmuştur. İktidarı ele alan GKO tarafından, Irak Ceza Yasaları ve Ceza Muhakemeleri Kanununa değişiklikler edilerek ülkenin kendi dilinde ve resmi gazetede yayınlamadan yürürlüğe girmiştir.⁴⁶ Bu durum IV.Cenevre Sözleşmesi'nin 65. maddesi açısından ihlal oluşturmaktadır.

İHIÖ, 2005 raporu göstermiştir ki, Irak güvenlik güçleri çocuklar da dahil olmak üzere göz altındakilere düzenli bir şekilde eziyet ve diğer istismarları uygulamışlardır. Bilhassa, rapor keyfi tutuklamanın sistemli bir şekilde gerçekleştiğini, hukuki öngörü olmadan uzatılmış duruşmayı, eziyet ve kötü muameleyi, aileler ve avukatlar tarafından erişimin reddi, tutuklama duruşmalarındaki çok kötü koşulları ortaya çıkarmıştır. Duruşmalar kanıt olarak sunulan kabul görülen zorlama itiraflarla ve yetersiz yasal sunumlarla bozulmaya uğramıştır. Eziyet gören ve kötü davranılan kişiler sağlık bakımı için yeterli girişe ve yasal çare için yeterli bir gelire sahip değildi. Nadir istisna dışında, Irak otoriteleri ihlallerden sorumlu olan görevlileri soruşturmada ve cezalandırmada başarısız olmuştur.⁴⁷ İHIÖ başlıca Amerika'ya yatırım yapan Amerikan vatandaşlarının oluşturduğu polis danışmanlarının aşırıya kaçan ihlallere karşı göz yumduğunu göstermiştir.

BMIYM tarafından sunulan insan hakları raporunda 2005 yazı boyunca Irak güvenlik güçleri tarafından aşırı kuvvetin ve diğer kötüye kullanmaların gerçekleştiği belgelenmiştir. Eylül'de ortaya çıkan bu rapora göre bu misyon çokuluslu güçlerle veya tek başına hareket eden Irak polisi ve özel güçler tarafından gerçekleştirilen tutuklamaların ve insanlara karşı aşırı güç kullanımını tutarlı raporlarla kabul etmiştir. Ayrıca, toplu halde kişilerin yetki olmadan tutuklanması Irak polisi, iç işleri bakanlığının özel kuvvetleri ve çok uluslu kuvvet tarafından askeri operasyonlarda kullanılmaya devam etmektedir. Irak yöneticileri tutuklamalarda hem yaygın olarak iddia edilen suçlulara, hem de şüpheli isyancılara kötü davranmıştır. Alıkoymalar veya

46 "Irak: Bir Yıl Sonra İnsan Hakları Hala Korkunç Durumda", (Çevrimiçi), <http://www.amnesty.org.tr/o1803200402.si> , 24 Haziran 2007

47 Human Rights Watch, "World Report 2005", ISBN 1564323315, January 2005, pp. 466-472

tutuklamalar için nedenler olmasına karşın, Irak hükümetinin bütün göz altındakilere ve tutuklu kişilere yasal olarak insanca davranacağı zorunludur.

Irak hükümetinin ihlaline dair yakın zamanda gerçekleşen bir örnek, Iraklı komandoların 10 Sünni Arabı sıcaklığı 100 derece Fahrenheitı aşan bir polis taşıtının içine kilitledikten sonra boğulmaları sonucu gerçekleştirmiştir. İHİÖ raporuna göre, komandolar Abu Ghraib'in yakınındaki Nur Hastanesi'nden adamları fark ettiler. Onların öldüğü ve ikisinin hayatta kaldığı taşıtın içine attı. Irak'ın İnsan Hakları Bakanlığı ölümleri bütün uluslararası normları ve ölçütleri ihlal eden insanlık dışı bir eylem olarak kınamıştır ve araştırmak için bir uzman grubu oluşturduğunu söylemiştir.

2.7. Soruşturmalar

Irak'ta işgal başladığından itibaren yüzlerce sivil, silahlı gruplar ve kişiler tarafından öldürüldü. Ölümmler genellikle gündüz sokak ortasında gerçekleştirilmiştir. Her gün şiddet, tecavüz eylemleri gerçekleştirilmekteydi. Halk kendinin güvende hissetmiyordu. Irak İnsan Hakları Derneği'nin avukatlarından biri ülkede tam bir Guantanamo ortamının oluştuğunu ifade etmiştir.⁴⁸ Küçük silahlı kuvvetlerin kolaylıkla bulunmaması şiddeti iyice körüklemiştir. Kişiler, hatta polisler bile kendilerinin ve ailelerinin hayatlarını tehlikeye atacağından korktuklarından bu ölümler hakkında konuşmaya niyetli değillerdi. Faillerin ve onları tetikleyenlerin belirsiz olması gerçeği de insanların korkularını ve güvensizlik hislerini iyice arttırmaktadır. Öyle görünüyor ki Iraklılar, İngiliz Ordusu ya da Irak polisinin onları bu saldırılardan koruyabileceğine ya da faillerin kanun önünde suçlu sayılabileceğine inanmıyorlar. Bu yüzden, son zamanlarda Oxford Research International tarafından Irak'ta gerçekleştirilen ankete katılan kişilerin %65'inin Irak'taki toplum güvenliğinin iyileştirilmesini öncelik olarak söylemesi şaşırtıcı değildir.

İnsancıl hukuka göre, işgal eden güçler olarak ABD ve İngiltere, yaşama hakkını güvenlik altına almak için gerekli kuralları uygulama yükümlülüğü altındadır.⁴⁹ Askerler ya da polis tarafından gerçekleştirilen şüpheli ölümler durumunda hükümet

⁴⁸ Uluslararası Af Örgütü, "Irak Raporu", (Çevrimiçi), http://www.solgazete.net/index.php?option=com_content&task=view&id=41&Itemid=79 , 27 Haziran 2007

⁴⁹ İbrahim Kaya, "Ebu Garib, Hadisa, İshaki ve Niceleri: ABD İşgal Güçleri ve Uluslararası Hukuk", (Çevrimiçi), <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=326&type=18> , 28 Haziran 2007

iddialara karşı tam, yeterli, bağımsız ve tarafsız bir soruşturma başlatmak ve bu durumdan sorumlu olduğu şüphelenilen kişileri makul bir şekilde yargılamak zorundadır. Buna rağmen İngiliz Ordusu, Irak'ta İngiliz kuvvetleri tarafından öldürülen sivillerle ilgili bir soruşturma bile başlatmamıştır. Soruşturmaları yürütmekle yükümlü olan İngiliz Kraliyet Askeri Polisi oldukça sessiz kalmış ve ailelere soruşturmaların gelişmesi ya da sonuçları hakkında çok az bilgi sağlamış ve hatta bazen hiç bilgi vermemiştir.

Hükümet ayrıca, yaşama hakkının kişiler ya da silahlı gruplar tarafından ihlal edilmesini önlemek için harekete geçmek zorundadır. Bütün ölümler tam anlamıyla soruşturulmalı ve şüpheli kişiler mahkemeye çıkarılmalıdır. Fakat öyle görünüyor ki Irak Polis Servisi, orta dereceli Baath Partisi üyelerinin sık sık öldürülmesi ya da ahlaki veya dini tartışmalarla bağlantılı olan ölümler için ciddi soruşturmalar başlatma yetkisine sahip değil ya da bunu yapmaya gönlü yok.

Savaş başladığından beri kişiler ve silahlı kuvvetler tarafından gerçekleştirilen ihlallerin neredeyse hiçbir soruşturması veya yargılaması yapılmadı. Nisan 2003'te neredeyse tamamen çöküntüye uğrayan IPS, özellikle sivil ölümler gibi suçlarla ilgilenirken oldukça yetersiz kalıyordu.⁵⁰ Yapılan raporlara göre çoğu Iraklı, polisin güney Irak'ta güvenliği sağlama konusundaki yeterliliği konusunda pek de emin görünmüyor. UAÖ tarafından politik ölümler hakkında kendileriyle röportaj yapılan polis memurlarının ifadelerine göre bu durumlar çözülmemektedir. Çünkü cinayetlerin büyük bir kısmı kimliği belirsiz kişiler tarafından gerçekleştirilmiş, bu yüzden de şahitler çoğu şeyi ortaya çıkaramamıştır. Irak polisi bu ölümleri önlemek için hiçbir teşebbüste bulunamadı.

2.8. Sivillerin Zarar Görmesine Neden Olan Güvenlik Güçlerine Yönelik Saldırıları

Irak ve çokuluslu güçler gibi yasal askeri hedeflere karşı isyancılar tarafından gerçekleştirilen saldırılar, beklenen askeri avantajdan ziyade sivillerin zarar görmesine yol açtı. Bu gibi saldırılar insancıl hukuku ihlal etmektedir. Kalabalık sivil bölgelerde

⁵⁰ "Iraq Killings of civilians in Basra and al-Amara", (Çevrimiçi), <http://web.amnesty.org/library/index/engmde140072004> , 1 Temmuz 2007

intihar bombaları ve bomba yüklü arabalar kullanan isyancı örgütler sivillerin hayatını tamamen hiçe saymıştır.

Örneğin, 21 Nisan, 2004’de elli sekiz kişiyi öldüren ve iki yüz kişiyi yaralayan dört tane bombalı araba sabah saat 7’den hemen sonra Basra’nın güney bölgesindeki şehirde patladı.⁵¹ Saldırganlar, askeri amaçla kullanılan yasal hedefli bombaları üç polis istasyonunun ve bir polis akademisinin dışarısında patlattılar. Basra’da polis istasyonlarının ve polis akademilerinin askeri bir amaca hizmet edip etmediklerini saptamaya dair ve bu yüzden yasal hedefler olup olmadıklarını ve eğer öyleyse saldırılardan umulan askeri kazanımların tahmin edilen sivil yaşamı kaybını doğru çıkardığına dair saha tahkikatı yürütülmemiştir. Ama, buna rağmen mevcut bulunan kanıt, şiddetle sivillere yönelik tahmin edilen zararın düşünülen askeri kazançları çok daha fazlasıyla aştığını öne sürülmektedir. Uluslararası insancıl hukukta önce saldırılacak yerin askeri amaçla kullanıldığından emin olunması ve saldırı zamanı sivil kaybının askeri avantajı aşmaması gerektiği öne sürülmüştür.⁵²

11 Kasım 2004’te, KİA minibüsünde olan bir intihar bombacısı yoğun bir ticari bölge olan Bağdat’ın Sadun Caddesi’nde, kalabalık bir sabah saatinde patlayıcılarını infilak ettirdi. Hedef, Irak polis’inin beş arabalık konvoyuydu, fakat patlama on yedi sivil öldürdü ve birkaç polisin dahil olduğu yirmi kişiyi yaraladı, on arabayı yakıp kül etti ve yol üzerinde bulunan mağazaları tahrip etti. Bu kanıt kuvvetli bir şekilde, sivillere yönelik tahmin edilen zararın düşünülen askeri kazancı fazlasıyla aştığını öne sürmektedir.

Birçok olaylarda, Irak isyancıları Amerikan birlikleri üzerindeki saldırılarda görüldüğü üzere fazla sayıda sivilin ölümüne neden olmuştur. 30 Eylül 2004’te, örneğin, otuzdan fazlası çocuk olan kırk bir kişiyi öldüren, yüz otuz bir kişiyi yaralayan iki tane bomba yüklü araba Bağdat’ta bir su arıtma tesisinin kutlama töreninde infilak etmiştir.⁵³ Hedef açık bir şekilde töreni düzenleyen ve bomba patladığında istasyonunun dışarısında çocuklara şeker dağıtan Birinci Felaket Tümeni’nden Amerikan askerlerinin konvoyuydu. Amerikan ordusunun söylediği üzere on asker yaralanmıştır. Bir kanalizasyon istasyonunun açılışında askerlere düzenlenen saldırıda çoğunluğunu çocukların oluşturduğu kırk bir sivilin öldüğü gerçeği güçlü bir şekilde gösteriyor ki,

51 “Irak: Savaşın bedelini çocuklara ödetmeyin”, (Çevrimiçi), <http://www.amnesty.org.tr/o2204200401.si>, 4 Temmuz 2007

52 “Iraq Killings of civilians in Basra and al-Amara”, (Çevrimiçi), <http://web.amnesty.org/library/index/engmde140072004>, 6 Temmuz 2007

53 “Bağdat’ta 34’ü Çocuk; 41 Kişi Öldü”, (Çevrimiçi), <http://www.voanews.com/turkish/archive/2004-09/a-2004-09-30-29-1.cfm>, 10, Temmuz 2007

düşünülen sivil kaybı herhangi beklenen askeri kazançtan çok daha fazla ağır basmıştır.

III. BÖLÜM.

IRAK'TAKİ SİLAHLI ÇATIŞMA VE İNSANCIL HUKUK İHLALLERİ

3.1. Savaş Zamanı Sivillere Karşı Gerçekleştirilen İhlaller

Irak savaşı sırasında sivillere yönelik ırksal, etnik, kültürel, cinsiyete dayalı vs. uluslararası insancıl hukuk açısından yasaklanmış kasıtlı şekilde zulüm eylemlerin gerçekleştirildiği bildirilmiştir. Her gün yaklaşık yüz ve daha fazla sivil insan hayatını kaybetmekte, binlerle insan hapishanelerde işkence görmektedir. Belirsiz sebeplerden kaybolanların, haber alınamayanların, yaralananların sayısı yüz bini, Irak'tan kaçırılmış olan servetlerin değeri milyonlarla doları aşmaktadır.¹ Ülkedeki olaylar tarihin hiçbir döneminde bu kadar endişe verici ölçüye ulaşmamıştı. Ülkede iki savaşan taraf arasında geden çatışmaların arasında kalan sivillerin durumu trajik hale gelmişti. UAÖ'nün 8 Nisan 2004 tarihli basın açıklamasında, Felluce'de ABD ordusu tarafından cami bulunan bir mekanın bombalandığı bildirildi. Bu olayın ardından 40 Iraklının öldüğü belirtildi. Aynı zamanda 7 Nisan tarihinde Huvayca'da protestocuların üzerine açılan ateş sonucu sekiz sivilin ve Felluce'de ABD helikopterinden atılan bir roketle vurulan evde çok sayıda kişinin hayatını kaybettiği bilindi.² Bu gibi olaylardan rahatsızlık duyan bazı uluslararası örgütler Irak'ta bir can pazarının yaşandığını çatışmanın taraftarlarına hatırlatarak, buradaki mağdur insanların korunmasını hukukun gerektirdiği gibi yerine getirilmesi uyarısında bulunmuşlardır.

Fakat savaşın başlatıldığı andan itibaren her geçen gün ölü ve yaralı sayısı hızla artış göstermiştir. Kimi insanlar evlerinde, pazarlarda, sokaklarda kimileri de hastanelere yapılan baskınlar ve ilaç kıtlığı sonucunda yaşamına son vermiştir. Felluce'nin kuşatılması zamanı, kentin hastanesinin doktorlarından biri Dr.Ahmed, 2004 yılının Nisanında hastanelerinin düşman askerleri tarafından baskına uğradığını ve ışıkların ateşle kapatıldığını, kasıtlı şekilde doktorların acil bölüme ulaşmalarının ve yaralıların tedavi edilmek için hastaneye girmelerinin engellendiğini söylemiştir. Aynı yılın Kasım ayında, Nazzal İlk Yardım Hastanesi'nin darmadağın edilmesinin ardından tekrar Felluce Hastanesi'nde doktorların ve hastaların gözetimine alındığı, ambulanslara

¹ **Cihanüma Dergisi**, İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği İstanbul Şubesi Dış İlişkiler Komitesi Yayını Mart 2006. Vol. I, p. 8.

² "Irak: Taraflar sivilleri korumalı", (Çevrimiçi), <http://www.amnesty.org.tr/o0804200401.si> , 11 Temmuz 2007

el konulduğu bildirilmiştir.³ Oysa IV. Cenevre Sözleşmesine göre sivil hastaneler hiçbir zaman saldırıya uğramamalı,⁴ sivil halkın ihtiyacına yönelik her türlü ilaçla temin edilmelidir. Fakat hastanenin doktorları, ilaç konusunda hiçbir yardım görmediklerini söylemişler. Irak hastanelerini bir taraftan saldırı sonucunda yaralanmış, diğer taraftan da savaş sırasında kimyasal silahların etkisiyle hastalanmış insanlar dolduruyordu. Hastanelerin bombalanması, tıp personeline saldırı, yaralı ve hastalar için sağlık hizmetlerinin engellenmesi insancıl hukuka göre bir savaş suçudur. IV. Cenevre Sözleşmesi ve İlave Protokollere göre tıbbi birimler, sağlık ulaşım araçları ve personelleri düşmanca amaçlar uğruna kullanılmadığı sürece saldırı hedefi olmamalı ve her zaman korunmalıdır.

2004 yılında, Dünya Sağlık Örgütü, Irak'ta ilaç ve malzeme sorunluluğunu dikkate alarak mevcut durumun devam edeceği halde sağlık konusunda olağanüstü halin oluşacağı öngörüsünde bulunmuştur.

Irak'ta yaşanmış, hasta ve yaralıların durumuyla ilgili yukarıda kısaca özetlenen olaylar insancıl hukukun temel ilkelerine aykırı olup IV. Cenevre Sözleşmesinin ilgili maddelerinin ihlal olunduğunu açıkça ispatlamaktadır. İşgal zamanı ve sonraki dönemde devam eden askeri operasyonlarda, sivillerin hayatı yeterince önemsenmemiştir. Silahsız insanlara ve sivil alanlara; insanların yoğun bulundukları bölgelere, hastanelere, okullara, elektrik santrallerine kasıtlı olarak saldırıldığı, böylece sivil halkın ve alt yapının doğrudan hedef alındığı bildirilmiştir. Halka karşı vücutta derin etki yaratan kimyasal silahlar kullanılmış, bu yüzden de sivil ciddi zarar görmüştür.⁵ Bu gibi silahların kullanılması sonucunda küçük çocuklarda lösemi hastalığı şiddetle yaygınlaşmıştır. Uranyumlu silahların insan üzerinde yok edici ve uzun dönemli kalıcı etkilerinin bilimsel açıdan kanıtlanmasına rağmen riskler göz önüne alınarak, bu silahlar kullanılmıştır. Aynı zamanda Irak'ta üniversitelerinin silahların etkisi ve kullanılması ile ilgili araştırma çabaları resmen engellendiği haberi verilmiştir.

Uluslararası çapta yakın zamanlarda düzenlenen raporlarda, Iraklı kadınların, acımasız muamelelere tabii tutuldukları haberleri yer almaktadır. Bu konuda yapılan raporlar, savaş bölgesinde cinsel şiddet, fiziksel tecavüz, kasıtlı hamile bırakılma, seks ticareti gibi insanlık dışı eylemlerin gerçekleştirildiğini ve kadınların statüsünün ciddi

³ Müge Gürsoy Sökmen, **op.cit.**, p 189

⁴ IV. C.S md. 18

⁵ “ABD'den Kimyasal Silah Kullanma İtirafı”, (Çevrimiçi), <http://www.kudusyolu.com/index.php?adres=haber&dil=tr&id=22> , 12 Temmuz 2007

bir şekilde gerilediğini ileri sürüyor.⁶ Böyle olayların hakim olduğu bölgede kadınların hareket özgürlükleri sınırlanmış, sosyal ve siyasal hayata katılma, çalışma, eğitim alma imkanları engellenmiştir. Bu da günlük hayatta geçinimin sağlamlasında büyük zorluklar ortaya çıkarmıştır.

Savaş zamanı kültürel ve arkeolojik açıdan önemli olan tarihsel binalar tahrip edilmiş, yağmalanmıştır. Böyle objelerin yoğun bulunduğu mekanlarda askeri merkezlerin yerleştirilmesi, savaş sırasında bu binaların çok ciddi bir şekilde hasar görmesine neden olmuştur. Aynı zamanda televizyon, gazete ve radyo binalarına saldırılar düzenlenmiş, gazetecilerin haber edinme hakkı engellenmiş, haber yayma işinde ciddi sansür uygulanmış, bilim adamları, akademisyenler, uluslararası gazeteciler hedef alınarak öldürülmüş ve hapse alınmıştır.

Çok sayıda sivil, bilinmeyen sebeplerden ve hukuki koruma haklarının olmasına bakmaksızın gözaltına alınarak Abu Ghraib, Musul, Basra başta olmakla çeşitli hapishanelerde acımasız ve insanlık dışı uygulamalara maruz kaldıkları bildirilmiştir. Aynı zamanda beş yüzü aşkın kişi, hakkında her hangi bir suç bulunmadığı halde tutuklanarak Guantanamo üssü ve aynı zamanda insani hukuka aykırı biçimde işkenceler ve insan haklarının ihlalleriyle tanınan diğer ülkelere gönderildiği haberi verilmiştir.⁷

3.2. Sivillere Yönelik Saldırıları

Savaş ve ardından devam eden işgal sırasında Irak'taki durum insanlık açısından çok endişe verici boyuta ulaşmıştı. Savaş zamanı hava saldırılarının yanlış yapmamaya özen gösteren, kesin olarak hedefi vuran ve sivil kaybını önleyen “akıllı silahlar” kullanımı iddia edilse de bombaların bir çoğu hedeften saparak yanlış yere isabet etti. Sonuçta, hastaneler vuruldu ve binlerce sivilin öldüğüne dair raporlar geldi. Sadece Mayısın sonunda (2003) Hristiyan Bilim İzleme Örgütü 5.000 ve 10.000 arasında Iraklı

6 Uluslararası Af Örgütü, “Irak Raporu”, (Çevrimiçi), http://www.solgazete.net/index.php?option=com_content&task=view&id=41&Itemid=79 , 17 Temmuz 2007

⁷ Müge Gürsoy Sökmen, **op.cit.**, p. 471

sivilin savaşta öldürüldüğü bildirildi. Eğer savaşın bitmesi deklare edilen günden bu güne kadarki sivilleri öldürülmesi raporlardan hesaplarsak bu rakam yukarı çıkmıştır.⁸

UAÖ'nün belgelediği haberlere göre, işgalci askerler kendilerine ait bir tehlike olmadığı takdirde Iraklı sivillere ateş açıyordular. İnsancıl hukuk kurallarının her gün çiğnendiği bu ülkede, ölü ve yaralı sayısına ulaşmak imkansız hale gelmişti. Bunu itiraf eden Amerkan Generalı Mark Kimmitt, 2004'ün Şubat ayında verdiği açıklamada, tüm sivil ölü ve yaralıların sayısını takip etmek imkanlarının olmadığını söylemişti.⁹ Bu yüzden de çeşitli uluslararası kurumlar tarafından hazırlanan raporların sonuçları bir biriyle çelişmektedir.

Irak savaşında en fazla sivil kaybıyla sonuçlanan eylemlerden bazılarının özeti aşağıdaki gibidir:

- 19 Mart-9 Nisan 2003, Bağdat'ın bombalanması sonucunda hayatını kaybeden sivillerin sayısı en az 1482, en fazla 2009
- 1 Nisan-11 Ağustos 2003, Bağdat'taki silahlı çatışmalar zamanı ölenler en az 1214, en fazla 1297
- 20 Mart-20 Nisan 2003, Necef, Kerbala, Musul ve Tikrit'teki çatışmalarda ölen sivil sayısı en az 484, en fazla 495
- 20 Mart - 3 Nisan 2003, Nasriye'ye yönlendirilmiş hava saldırısında hayatını kaybedenler, en az 226, en fazla 240
- 20 Mart-7 Nisan 2003, Basra'ya düzenlenmiş saldırıda ölenlerin sayısı 201
- 5 Nisan 2003, Raşdiye'ye düzenlenmiş hava saldırısında en az 91, en fazla 99 sivil ölmüştür.

Gösterilen veriler, sadece savaşın yeni başladığı dönemi kapsıyor. En az rakamları hesaplarsak yaklaşık 4 bine yakın sonuç ortaya çıkıyor. Bu Irak halkının, savaşın daha ilk aylarında verdiği sivil kayıp sayısıdır.

⁸, "Surveys Pointing to High Civilian Death Toll in Iraq: Preliminary reports suggest casualties well above the Gulf War", Christian Science Monitor, 22 May 2003

⁹ Uluslararası Af Örgütü "Irak Raporu", (Çevrimiçi),

http://www.solgazete.net/index.php?option=com_content&task=view&id=41&Itemid=79 , 20 Temmuz 2007

3.2.1. Şiddet

Sivil kayıplarıyla beraber Irak topraklarında yaşanan şiddet, tarihin en acı insanlık dışı eylemlerini geride bırakmaktadır. İşgalin tamamlanması ve mevcut otoritenin çökmesinin ardından ülkeye kaotik bir ortam hakim oldu. İnsan hakları, hem Koalisyon güçleri tarafından hem de savaş sonrasında ortaya çıkan silahlı gruplar tarafından ciddi tehditle yüz yüze kaldı. Artık sokaklarda yürüyüş yapmak bile çok tehlikeli olmuştu. İnsanlar, bilmedikleri sebepler yüzünden tutuklanıp cezaevlerine gönderiliyor ve olmadık işkencelere maruz kalıyorlardı. Çırılçıplak soyulup sopayla dövülüyor, onurları ayaklar altına alınıyordu.

2003 yılının Eylül'ünde Irak'tan ayrılan ABD ve İngiliz askerlerinin valizleri kontrol edilirken, halka uyguladıkları işkenceleri yansıtan fotoğraflar bulunarak el konulmuştu. Basına sızan bu resimler tüm dünyayı dehşete getirmişti. Fotolarda içerisinde çocuk ve kadınların da bulunduğu çok sayıda Iraklıya uygulanan şiddet açıkça gözükmekteydi.¹⁰ İşkence fotoları içerisinde vücuduna elektrik verilirken çekilen resmi bulunan Hacı Ali Kaysi, 2006 yılında Türkiye'de bulunmuş ve Cihanüma dergisine verdiği röportajda işkenceye maruz kalanların özellikle akademisyenler, bilim adamları, din adamları, kısacası halkın aydınları olduğunu söylemiştir.¹¹

İşgalin başladığı andan itibaren yüzlerle kişi infaz edilmiştir. Caddeler tam bir can pazarına dönüşmüştü. Iraklı bir kadın “Eyer bize yardım etmek istiyorsanız, evimizin önündeki cesetleri toplayın.” diye uluslararası örgütlere seslenmişti.

Askerler, geceyken evlere baskın düzenliyor, erkekleri tutuklayıp, kadın ve çocukları dışarı çıkartarak evlerini yıkıyor, kendilerinin barınması için rahat buldukları evleri işgal edip, hareket edenleriye bir anda ateşe veriyorlardı.

Savaşın ardından oluşan kanun düzeninin bozulması ve istikrarsızlık yüzünden ortaya çıkan silahlı çeteler, sokaklarda dolaşüyor, çocukları kaçırıyor, yalnız ailelerin vereceği para karşılığı geri veriyorlardı. Aksi halde çocukların ölümü söz konusuydu. Bu eylem yalnız çocuklarla sınırlı kalmayıp büyük insanlar için de geçerliydi. Kaçırılmak için bir az paralı yerde çalışmak yeterliydi. Örneğin, Gayath Tawfiq adlı bir cerrah, 22 yaşındaki oğluyla evine dönerken, eli silahlı çeteler tarafından arabasının önü

¹⁰ “Küresel Liderlik, Medeniyet ve İşkence: ABD'nin Irak'la İmtihani”, (Çevrimiçi), <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=28>, 22 Temmuz 2007

¹¹ Cihanüma Dergisi, **İbid**, pp 10-13

kesilmiş, gözleri bağlanmış ve üzerlerine ateş açılmıştır. Silahlılar, doktora oğlunu, eyer 70 bin dolar vermezse asacaklarını söylemişler.¹²

Silahlı grupların ayırım gözetmeksizin yürüttükleri çeşitli şiddet içeren operasyonlar sonucunda binlerle sivil insan, işkencelere maruz kalmış, özgürlüğünü, sağlığını ve yaşamını kaybetmiştir.

3.2.2. Kadınların Durumu

Genelde erkeklerin silaha sarılıp topraklarını savunmaya kalktıklarını göz önünde bulundurarak, sivillerin çoğunu kadın, çocuk ve yaşlı insanların oluşturduğunu ve savaştan en çok etkilenenlerin de bu kategorinin insanları olduğunu söyleyebiliriz.

Irak kadınlarının zor durumu savaş bittikten sonra başlamıştır, yani işgal döneminde. BMIYM'nin Irak'ta yaşanan kadın hakları ihlalleriyle ilgili 2006 raporuna göre kız çocukları da dahil olmakla çok sayıda kadın, koalisyon güçleri ve silahlı çeteler tarafından kaçırılarak öldürülmüş, tecavüze uğramıştır. Sakatlanmaya, cinsel aşağılanmaya, zorla fuhşa, zorla hamileliye maruz kalanların sayısı binlercedir.¹³ Çok sayıda kız kaçırılarak fuhuş sektörlerine satıldığı bilinmektedir.

Yıllarca Bağdat Üniversitesi'nde hocalık yapmış Al Rawi, verdiği röportajda, fakir ailelerden kadınların alınarak kamplarda çalıştırıldığını bildirmiştir. Rawi, bir gün içi Iraklı kızlarla dolu arabayı Amerikan kampından ayrılarken gören direnişçilerin, peşlerinden giderek arabayı patlattıklarını söylemiştir. O, tüm konuşmaları sırasına Irak'ta olup biten her şeyi tüm dünya kamuoyuna duyurma çabalarının sonucu olarak Ekim 2006'da Bağdat Üniversitesine giderken yolda öldürülmüştü.¹⁴

Erkek akrabaları hakkında haber edinmek amacıyla tutuklanan kadınlar, hapisanelerde ağır koşullar altında hayatlarına devam etmeye mecbur kalmışlar. Cinsel şiddet, tedaviden yoksun ve soğuk odalarda yalnızca bir battaniyeyle geçinmek zorunda olan bu insanlara yakınlarıyla görüşme izni bile verilmemiştir.

Kadınların hareket özgürlüğü kısıtlanmış, sokaklara çıkamıyor, okullara gidemiyor, eğitimlerine devam edemiyorlardı. Savaşta babalarını, kocalarını kaybetmiş ve hiçbir koruma altında olmayan kadınların her an düşman eline geçebileceği,

12 "Irak: Geçiş Sürecinde İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Yaşamsal Öneme Sahiptir", (Çevrimiçi), <http://www.amnesty.org.tr/v0207200402.si>, 22 Temmuz 2007

13 Uluslararası Af Örgütü Türkiye, "Irak: Bir Yıl Sonra İnsan Hakları Hala Korkunç Durumda", (Çevrimiçi), <http://www.amnesty.org.tr/o1803200402.si>, 25 Temmuz 2007

¹⁴ BİA Haber Merkezi, "Akademisyen Isam El Rawi Bağdat'ta Öldürüldü", (Çevrimiçi), <http://www.bianet.org/2006/11/07/87450.htm>, 25 Temmuz 2007

vurulacağı, sakat kalacağı ihtimali çok yüksekti. Iraklı kadınlar çocuklarını büyötmek için dışarıdan gelen yardıma muhtaç kalmış duruma gelmişti.

3.3. Silahlı Çatışma Zamanı Sivil Kayıplar

Irak savaşı devam ettiğı sürece Koalisyon Güçleri ile işgale karşı olan silahlı kuvvetler ve direnişçiler arasında çıkan çatışmalar yoğunlaştığından yüzlerce sivil öldürölmüştü. Yalnızca Felluce’de, Koalisyon Güçleri ve direnişçiler arasında çıkan çatışmalar sırasında içinde çocukların da bulunduğı en az 600 kişi öldürölmüştür. 31 Mart’ta dört ABD özel güvenlik görevlisinin direnişçiler tarafından öldürölmesinin ardından 4 Nisan’da Felluce’de ABD güçleri büyük operasyonlar başlatmış, ayrıca Bağdat bölgelerinde ve diğer birkaç şehir ve kentte Koalisyon Güçleri ve Şiiler arasında çatışmalar meydana gelmişti. Bu çatışmalar, Mart’ın sonunda al-Hawza al-Natiqua gazetesinin kapatılması, Muqtada al-Sadr’ın grup sözcüsü ve ünlü Şii lideri Abd al-Majid al-Khoei’ye 2003 yılının Nisan ayında düzenlenen suikastla ilgili olan suçlar yüzünden onun en yakın destekçilerinden biri olan Musatafa al-Ya’qubi’nin tutuklanması çatışmaları tetiklemiştir. Gazete şiddeti tetiklediğı gerekçesiyle GKO başkan Paul Berner’in emri üzerine kapatılmıştır.¹⁵

Güney Irak’ta sivilleri hedefleyen büyük saldırılar gerçekleşmiştir. 1 Mart 2004 tarihinde Bağdat ve Kerbela’da 150 kişinin ölümüne sebep olan dokuz saldırı meydana gelmiştir. 2004 yılının Mart ayından itibaren Basra ve diğer güney şehir ve kentlerindeki güvenlik durumu kötüye gitmiştir. Örneğın, 21 Nisan’da Basra’daki üç polis karakolunda ve Zubair bölgesindeki bir polis akademisinde bomba patladığında 17’si çocuk 73 kişi hayatını kaybetmiş. Basra’nın merkezinde bomba patladığında iki tane okul servisi o bölgeden geçmekteydi.

UAÖ temsilcileri bu olayları belgelemek için güney Irak’ta araştırma yapıyorlardı. Örgütün hazırladığı rapor, güney Irak’ta devlet birimleri, kişiler ya da silahlı gruplar tarafından gerçekleştirilen sivil ölümlerin üzerine odaklanmış ve güney Irak’taki UAÖ üyeleri tarafından 9 Şubat- 4 Mart 2004 tarihleri arasında gerçekleştirilen araştırmaya dayanmıştır. Şahitlerle ve kurbanların aileleriyle röportaj yapılmış ve ölümlerin gerçekleştirildiğı bölgeler ziyaret edilmiştir. UAÖ üyeleri ayrıca, Basra ve al-Amara’daki IPS lideri, Irak hakimleri ve avukatları da dahil birçok polis memuruyla

¹⁵ Amnesty International, “Iraq Killings of civilians in Basra and al-Amara”, (Çevrimiçi), <http://web.amnesty.org/library/index/engmde140072004> , 26 Temmuz 2007

röportaj yapmış, güney Irak'ta hukuk ve düzenden sorumlu olan GKO yetkilileri ile görüşmüştür. Örgüt, Irak'ta bulunan İngiliz güçlerine bağlı olan Yasal Kumandan ile ve İngiliz Kraliyet Askeri Polisi ile görüşmeler yapma talebinde bulunmuştur. Her iki taraf da UAÖ üyelerini İngiliz Savunma Bakanlığı'na yönlendirerek bu görüşmeleri reddetmiştir.

3.3.1. Felluce'de Sivil Kayıplar

Sünni nüfusun yoğun bulunduğu Felluce, Irak'ın tarih boyunca yabancı işgalcilere karşı en güçlü direnen kentlerinden biri olmuştur. Zaman zaman Saddam rejimine destek vermesiyle gündeme gelmesine rağmen sözü geçen rejime karşı askeri darbe de bu şehirden gelmiştir. Bir isyan kenti olarak bilinen Felluce, 2003'te tarihinin en acı anlarını yaşamıştır. Nisan ayında ADB askerlerinin bir ilkokulu işgal edip üs olarak kullanmak istemelerinin büyük bir protesto ile sonuçlandığı bildirilmiştir. Çatışma sırasında direnişçilerle siviller arasında ayrım yapılmamış ve bu eylemden çok sayıda kişinin hayatını kaybettiği belirlenmiştir.¹⁶ Operasyonun devam ettiği günlerde, direnişçilerle beraber sivil insanlara da korkunç muamelelerin uygulandığı söylenmiştir. Felluce'de yaşanan şiddetin işgal eden tarafı da rahatsız ettiği ve bundan dolayı orada bulunan askerlerini geri çekip yerine, sivil halkın daha iyi muamele görmesini sağlamak amacıyla deniz piyadelerini gönderdiği bildirilmiştir. Fakat, CIA ajanı olduğu bilinen ve paralı çalışan 4 askerinin Iraklılar tarafından parça parça edilip öldürüldüğü andan itibaren bölge tam bir felaket alanına dönüşmüştü. Bu olaydan sonra Fellucelilerin içerisine terörist olduğu iddia edilmiş ve şehrin kuşatılması başlanmıştır. Bu eylem sonucunda içinde siviller bulunmak üzere çok sayıda kişinin öldüğü haberi verilmiştir.¹⁷

Kuşatmanın devam ettiği sürece geceleri evlere baskın yapıldığı, sivillerin hedef alınarak öldürüldüğü, yasa dışı silahların kullanıldığı bildirilmiştir. Sokakların cesetlerle dolu olduğu, fakat onların seçilerek sahiplerine verildiği ve üzerinde kimyasal silah izleri bulunan cesetlerin ise köpeklere yem olduğu iddia edilmektedir.

¹⁶ Mete Çubukçu, "Irak: Kanlı Seçim!", (Çevrimiçi),

<http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=171&dyid=2906>, 27 Temmuz 2007

¹⁷ Human Rights Watch's Report, "Violent Response: The US Army in al-Falluja", Vol. 15, No. 7(E), June 2003

Çatışma sırasında Felluce'de bulunan BBC'nin Iraklı muhabiri Fadıl el Bardani'nin tanık olduğu bu dehşetli olay hakkında, askerlerin ev ev arama yapmaya çalıştıklarını fakat sürekli açılan ateşler sonucunda geri çekilmeye mecbur olduklarını, büyük hastanenin kuşatılmasından ardından, kalan son dispanserin de bombalandığını, çok sayıda caminin bulunduğu bu kentte ilk kez ezan sesinin duyulmadığını, komşu dairede oturan kadın ve çocukların ziyaretine gelerek, ondan burada yaşananların tüm dünyaya duyurmasını istediklerini kaydetmiştir.¹⁸ Aynı zamanda Bardani, bu olayları sadece evinin balkonundan izlediğinin ve sokaklarda bulunan ölü ve yaralıları saymak için dışarı çıkmanın çok tehlikeli olduğunu vurgulamıştır.

Fellucelilerin ise şehrin %80'in yıkıldığını, fakat bölgenin yeniden yapılandırılması için hiçbir tedbirin alınmadığını söylediği bilinmektedir.

3.3.2. Hille'de Sivil Kayıplar

Amerikan güçleri Hille'de ve çevresinde aşırı derecede toplu cephaneler kullanmıştır. Hille'deki Tam Teşekküllü Üniversite Hastanesi'nin müdürü ve baş cerrahı olan Doktor Sa'ad al- Falluji, 23 Mart 2003'ten 11 Nisan'a kadar olan saldırıdan dolayı meydana gelen sivil kayıplarına dair İHİÖ'ne hastane kayıtlarının kopyalarını vermiştir.¹⁹ O zaman, toplu mühimmatlardan meydana gelen ölü sayısını sadece tahmin edebildi. Bu kayıplar hem cephane saldırıları sırasında hem de çarpışmadan sonraki tehlikeli patlamayan savaş malzemeleri sonucu oluşan kayıpları dahil etmiştir. Doktor al-Falluji, cephanelerin savaş esnasında tedavi edilen yaralanmaların yüzde doksanına neden olduğunu söyledi.

Hille morgu, İHİÖ'ne bazı ölüm kayıtlarını temin etti. Müdür, savaşın gidişatından dolayı tam olarak ölü kayıtlarını tutamadığını söyledi, fakat sayının düzinelerce olduğunu bildirdi.

Hastane ve morg kayıtları savaş malzemelerine bağlı olarak 19 ölüyü, 515 yaralıyı, ve on yedisi belirlenmemiş toplam 551 sivil kaybını bildirmiştir. Rapor edilen on dokuz ölünün on dördü kadın ve beşi erkekti. On dokuzundan on yedisi on sekiz

¹⁸ BBC Turkish, "Görgü tanığı: Son dispanserimiz bombalandı", (Çevrimiçi), http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/11/041110_fallujah_witness.shtml, 28 Temmuz 2007

¹⁹ Human Rights Watch, "Appendix A: Civilian Casualties in al-Hilla", (Çevrimiçi), <http://www.hrw.org/reports/2003/usa1203/7.htm>, 3 Ağustos 2007

yaşın altında olan çocuklardı. 515 yaralının dörtte biri çocuk, 385'i erkek, 127'si kadın, ve üç tanesi cinsiyeti belirlenemeyen yaralıları.

Hille hastanesi ve morgu kayıtlarına göre, 15 sivil ölüm ve 171 yaralanma, Amerikan ordusunun yolunu Hille'den Bağdat'a çevirdiğinde gerçekleşti. Hille'nin uzağında bulunan bir bölge olan Nadir, kara mühimmatıyla çok sert bir şekilde vurulmuştur. Hastane kayıtları, 31 Mart'ta 515 yaralanmanın 142'sinin (%28) Nadir'de meydana geldiğini gösteriyor. New York Times'a göre 31 Mart, Nadir saldırıları zamanı otuz üç sivil öldürülmüştür. Nadir civarlarında bulunan kişiler 2003 Eylül'e kadar olan toplu saldırılardan ve patlamayan cephanelerden meydana gelen sivil kaybının 194'ü bulduğunu gösteren kayıtlar tutmuştur. Onların belgeleri 144'ü erkeği, 37'si bayanı ve cinsiyetleri saptanamayan on üç kişiyi listelemiştir.

Doktor al-Falluji 1-11 Nisan arası kaydedilen 221 yaralanmanın çoğuna patlamayan savaş malzemelerinin neden olduğunu söylemiştir. Çok az sayıda parça tesirli havaya atılan bombalar olmasına rağmen, İHİÖ araştırmacıları patlamayan kara cephanelerini Hille'de bulmuştur. Hille'deki Mayıs'tan Ağustos'a kadar olan savaş sonrası hastane kayıtları, saldırılardan meydana gelen 26'sını erkeğin ve 6'sını kadının oluşturduğu otuz iki yaralanma listelemiştir.

3.3.3. Al-Najaf'te Sivil Kayıpları

Sağlık Uzmanlarına göre, Al Najaf ve çevresindeki köyler çoğu toplu cephanelerin neden olduğu yüzlerce sivil kaybının acısını çekti. Al-Najaf Üniversitesi hastanesinin müdürü olan Doktor al-'Amdi 2003 21 Mart'tan 11 Nisan'a kadar olan al-Najaf'taki çatışmaya dair bütün hastanelerin sivil ölüm kayıtlarını İHİÖ'ne verdi.²⁰

Hastane 254 ölüyü ve 381 yaralıyı içeren 635 sivil kaybını kaydetti.

Rapor edilen 254 sivil ölünün, 194'ü erkek, 50'si kadın, ve onu kaydedilen bir cinsiyete sahip olmayanlardı.

Sivil ölümlerinin kırk 47'si on sekiz yaşın altında kaydedilen çocuklardı.

381 yaralının, 263'ü erkek, elli ikisi bayan, ve altı tanesi de kaydedilen cinsiyete sahip olmayan kişilerdi.

²⁰ Human Rights Watch, "Appendix B: Civilian Casualties in al-Najaf", (Çevrimiçi), <http://www.hrw.org/reports/2003/usa1203/8.htm> , 5 Ağustos 2007

81 çocuk (toplam sayının %21'i) yaralanmalara uğradı.

Sivil kayıplarının 262 (%41) 26- 28 Mart arası al-Najaf çevresinde üç günlük savaş sırasında meydana gelmiştir.

Ayrıca, çok küçük fakat bilinmeyen bir bilgi olarak, çok sayıda sivil yaralılar al-Najaf'taki Tam Teşekküllü Hastane'de tedavi görmüştür.

3.3.4. Nasiriya'da Sivil Kayıplar

Ağır sonucuyla bilinen çatışmalardan biri de Nasiriya'da oldu ve 1.100'den fazla sivil kaybıyla sonlandı. Bu şehir Bağdat dışında en fazla sivil kaybı yaşadı. Sivil ölümlerinin yarısından çoğu 23- 31 Mart arası sert kara çarpışması sırasında meydana gelmiştir.

Nasiriya Hastanesi'nin müdürü olan Doktor 'Ali' Abd al-Sayyid Nasiriya'da 20 Mart 2003'ten 25 Nisan'a kadar olan çatışmada meydana gelen bütün ölümlerin kayıtlarını İHIÖ'ne belgeledi.

Hastane, 240'ı erkek, 162'si kadın ve cinsiyeti kaydedilmemiş olan üç kişinin bulunduğu 405 sivilin öldüğünü kaydetti. Ölümlerin içinde, 79'u erkek ve 90'ı kadın olarak 169 kişi 18 yaşın altındaki çocuklardı. Doktor' Abd al-Sayyid, ayrıca 705 erkeğin ve çocuğun yara aldığını söyledi.

3.4. Medyanın Durumu ve Gazetecilere Yönelik Tehditler

Irak eylemini tarihin eski dönemdeki savaşlardan farklı kılan bir özellik de var ki bu yüksek teknolojinin medyaya sağladığı imkanlardan yararlanan gazetecilerin bölgede bulunması, tanık oldukları ve izledikleri olayları canlı canlı tüm dünyaya duyurmasıydı.²¹

Savaş ve sonraki işgal döneminde sivillerin durumu ve uluslararası yasaların hangi biçimde ihlal edildiği genelde muhabirlerin kayıtları üzerinden değerlendirilmektedir. Bu durum gazetecinin üzerine insanlığa karşı suç işleyenlerin adalet karşısında hesap vermelerini sağlayacak kanıtlar ortaya çıkarma gibi büyük bir

²¹ Jan, Hakan, **The Iraq War: European Perspectives On Politics, Strategy And Operations**, Routledge, 2005, p. 129

sorumluluk koymaktadır.²² Daha savaş başlamadan önce Irak, bu misyonu gerçekleştirmek yüzlerce gazeteci akınına uğramıştı. Böyle bir durumdan hoşnut olmayan savaş yöneticileri, muhabirlerin ülkeyi terk etmelerini istemişti. Bu ise gazetecilere yönelik bir tehdidin var olacağından haber vermekteydi.

IV. Cenevre Sözleşmelerime göre gazeteciler, sivil statüsüne zarar vermediği sürece sivil sayılacak, bu statünün sağladığı bütün haklardan ve korumalardan yararlanacaktır. Ama Irak savaşı gazetecileri bu sözleşmeden yararlananlar ve yararlanmayanlar olarak iki kutba ayırdı. Birinciler, “iliştirilmiş” olarak tanımlandı.²³ Onlar Amerikan ordusuyla bir anlaşma yapmalı, haberi yapılacak olayların listesi otoritenin kontrolünden geçmeliydi. Bunun BBC’nin iliştirilmiş muhabiri Richard Gaisford açıkça itiraf etmişti. Onun sözlerine göre, haber yaptıkları her olay muhakkak ordunun iyice denetiminden geçmeliydi.²⁴ Görevi bu türlü yerine getirmiş olmak onlara can güvenliği sağlamış oluyordu.

İkinci kutupta her an tehlike yüz yüze kalabilen ise iliştirilmiş olmayan gazeteciler vardı.²⁵ Onlara yönelik davranış tarzı, IV.Cenevre Sözleşmeleri’nin sağladığı sivil koruma muamelesinin çok dışında kalıyordu. Bu gazeteciler doğrudan hedef alınarak öldürülüyordu. Böyle bir durum diğer gazetecilere bağımsız haber yapmamaları için uyarı idi. Çünkü savaş bölgesinde yaşanan insanlığa aykırı eylemlerin kayıtlara alınmaması gerekiyordu. Bu prensip üzerine gerçekleştirilen eylemlerin sonucu olarak bir çok televizyon şirketleri (Abu Dabi, El Cezire) bombalandı, gazetecilerin bulunduğu otellere ateş açıldı.

Savaş zamanı Irak’ta görev yapan Türkiyeli gazeteci Mete Çubukçu, Irak Dünya Mahkemesinin İstanbul oturumundaki konuşmasında Abu Garip hapishanesinin önüne yapıştırılan ve “Burada görüntü çekene ateş açma izni vardır” sözlerini içeren afişe dikkatleri çekerek orada yaşananların ne kadar endişe verici boyuta ulaştığını anlatmıştır. Aynı zamanda Çubukçu, görev başında olarken defalarca ABD askerleriyle karşılaştıklarını ve ellerini yukarı kaldırıp kamerayı yere koyduklarını, aksi halde ölümle yüzleşeceklerini söylemiştir. Oysa, Cenevre Sözleşmeleri tehlikeli çatışma alanlarında bulunan gazetecilerin görevleri başında olarken bile sivillere yönelik

²² Nafeez Mosaddeq Ahmed, **Behind the War on Terror: Western Secret Strategy and the Struggle for Iraq**, New Society Publishers, 2003, pp. 274-275

²³ Jan, Hakan, **op. cit.**, p. 129

²⁴ Bob Franklin, **Key Concepts In Journalism Studies**, Sage Publications, 2005, p. 73

²⁵ Howard, Jerry, **Media at War: The Iraq Crisis**, Sage Publications, 2004, p. 161

korunma hakkından yararlandığını ileri sürmektedir.²⁶ Bu uygulama Irak savaşında bağımsız gazeteciler için geçerli değildi. İngiliz Savunma Bakanı Geoff Hoon, da bunu itiraf ederek tanınmış ve çok cesur bir gazetecinin “iliştirilmiş” olmadığından dolayı savaş zamanı bir olayın peşinden koşarken öldürüldüğünü söylemiştir. Bakan, çatışmalarda bağımsız gazetecilerin korunmasının imkansız olduğunu da vurgulamıştır.²⁷ Bu türlü koşulların hakim kesildiği Irak, gazetecilik açısından büyük bir tehlike alanı olmuştur.

Uluslararası kurumlar tarafından gazetecilerin şiddete maruz kalması, hedef alınarak öldürülmesi gibi eylemleri içeren çok sayıda raporlar hazırlamıştır. Bu raporlarda savaş muhabirlerinin maruz kaldığı insanlık dışı muameleler ciddi bir şekilde kınanmıştır. Sınırsız Gazeteciler teşkilatının düzenlediği rapora göre, 2003 yılından Ağustos 2007’ye kadar 200 gazeteci hayatını kaybetmiştir.²⁸

3.5. Sivil Objelere Yönelik Saldırılar

IV. Cenevre Konvansiyonu, sivil halkı korumakla beraber sivil mekanlara yönelik saldırıları da yasaklamaktadır. Irak’a operasyon başlatılmadan önce bu ilkelere saygı duyulacağı her ne kadar söylense de savaşın ortaya çıkardığı yıkımlar sözleşmenin, kurallarının ciddi bir şekilde ihlal olunduğunu göstermektedir. Hava kuvvetlerince yada tanklardan başlayan ve sivil hedefle askeri hedef arasında fark koymadan gerçekleştirilen bombardımanlar saatlerce sürebiliyordu. Hastaneler, okullar, evler, devlet binaları, sivil halkın temel ihtiyaçlarını ödeyen tesisler bu saldırılardan yerle bir oluyordu.²⁹ Bağdat’ın bombalandığı zaman orada bulunan Bağdat Üniversitesi’nin hocası El Rawi’nin sözlerine göre, elektrik hatları, telefon binaları, savaşla hiçbir alakası olmayan devlet kuruluşları vurulurken tek kurtulan bina Petrol Bakanlığı olmuştur.³⁰

²⁶ M. Sökmen, **op. cit.**, p 166

²⁷ M. Sökmen, **İbid.**, p 162

²⁸ “CBS interpreter’s murder brings toll of journalists and media workers killed since start of war to 200”, Reporters Without Borders, (Çevrimiçi) http://www.rsf.org/article.php3?id_article=23481, 30 Ağustos 2007

²⁹ Yücel Acer, **op. cit.**, p 343

³⁰ “Cok İlginç Bir Ropörtaj:Irak Gerceği”, (Çevrimiçi), <http://www.forumturkiye.com/arsiv/index.php/t-20502.html>, 1 Eylül 2007

3.5.1. Tarihi Kültürel Binalar

Savaş daha başlamadan önce dünyanın her tarafından akademisyenler, arkeologlar zengin tarihi kültürel mirasa sahip bu ülkenin arkeolojik kazı alanları ve müzeleri için endişeleniyordu. Arkeoloji enstitüleri ABD, İngiltere ve BM'ye mektuplar yollayıp Irak'taki kültürel varlığın bütün dünya insanlarının ortak mirası olduğunu defalarca belirterek savaş zamanı sivil mekanların hedef alınmasını yasaklanmasına yönelik hükümler içeren IV. Cenevre Sözleşmesi ve La Haye Sözleşmesine saygı duyulması çağrısında bulundular. Fakat saldırının başladığı tarihten itibaren ne uluslararası arenadan gelen sesler, ne de Iraklıların direnişleri etkili olabildi. Petrol Bakanlığı hariç hiçbir sivil mekan kontrol edilmedi.³¹ Müzeler, arkeolojik alanlar, üniversiteler, okullar bombardıman altında kalarak yıkıldı. Bu binaların tanklar tarafından ateşe verildiğini, sonra kapısının açık bırakılarak ve yağmalanma için müsait duruma getirildiğini söyleniyor.³²

Irak'ta tahrip olunmuş kültürel varlıkların miktarı üzerinden araştırma yapan Venezüellalı Fernando Baez, içerisinde Hayyam, İbni Sina ve İbni Rüşd risalelerinin de bulunduğu 1 milyon kitabın, 10 milyon belgenin ve 14 bin arkeolojik kalıntının ABD, işgalinden sonra yok olduğu tespitine varmıştır. Baez, bazı çalıntı eserlerin sınırda 75 bin dolara satıldığını iddia etmektedir.³³

Saldırı sırasında yıkılan Irak Evi kültür ve sanat merkezinin yöneticisi Amal El Hideyri, Irak Dünya Mahkemesi'nin İstanbul oturumunda, tahrip olunan mekanların listesini sunmuştur. Aşağıdaki binalar da o listede yer almaktadır: ³⁴

1. Bağdat'taki Irak Müzesi,
2. Tikrit'teki İslam Eserleri Müzesi,
3. Musul'daki Arkeoloji Müzesi
4. Milli Kütüphane
5. Bilimler Akademisi
6. Milli Tiyatro

³¹ "Irak'ta Kültür Yağması", (Çevrimiçi), <http://www.kesfetmekicinbak.com/kultur/others/00515/>, 29 Ağustos 2007

³² "Çok ilginç Bir Rapor: Irak Gerçeği", (Çevrimiçi), <http://www.forumturkiye.com/arsiv/index.php/t-20502.html>, 30 Ağustos 2007

³³ "Irak'ta Kültürel Talanın Bilançosu", (Çevrimiçi), <http://www.bianet.org/2005/02/17/54634.htm>, 30 Ağustos 2007

³⁴ Müge Gürsoy Sökmen, **op.cit.**, s 331

7. Halk Tiyatrosu
8. Güzel sanatlar Akademisi
9. Milli Eğitim Bakanlığı
10. Milli Eğitim Bakanlığının 2004 Raporuna göre okulların %80'i vb.

10 bine kadar arkeolojik alana, 500 bin tarihi esere sahip olan Irak'ın en kutsal mekanlarından sayılan ve büyük bir tarihin ürünü olan camiler bile saldırılardan kurtulamadı. İç tanıklardan olan Ali Kaysi, verdiği röportajda Amerikan askerlerinin camilerden ve cemaatlerinden nefret ettiğini bildirmiştir. Onun sözlerine göre camilerin hedef alınması da bu yüzdendi. 22 Şubat 2006 tarihinde, büyük bir dini merkez olan Samara'ya bomba koyularak patlatılmasını kaydeden Kaysi, sonraki üç gün içinde 500'den fazla caminin yakılıp yıkıldığını söylemiştir. Sadece bu üç gün içerisinde gerçekleştirilen olaylar IV.Cenevre Sözleşmesinin koşullarının nasıl yerine getirildiğini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Günümüz savaşlarında ayrımcılığın ve muafiyetin insancıl boyutuyla ilgilenenler masum siviller ilkesini tekrar etmektedirler. Geniş kapsamlı bir kavram olarak savaş dışı muaflık ve masumluk fikrinin, sınırlamayı etkileme konusunda ahlaki bir gücü vardır. Fakat, insanlık tarihindeki deneyimler yalnızca sivilleri korumanın hayati önemindeki köreltme yoluna başvurarak başarılı olunamayacağını çok iyi göstermiştir. Çünkü insanlar bu düşünceye inanmaya başlasalar bile onlara savrulan tehditler, güç sistemlerinin bütün kuvveti, ideoloji ve bunların üzerine kurulan öğretiler karşısında böyle bir inanca bağlı kalmaları imkansızdır. Sivil muaflık düşüncesi, savaşmayan insanları silahlı çatışmalar zamanı en kötü durumlarda bile korumaya çalışmaktadır. Hukukçular haklı olarak savaşı uluslararası hukuka aykırı bir durum olarak belirtmiş ve bu durumun meydana gelmesi halinde gerçekleştirilecek eylemlerin kurallara bağlanmasını öngörmüşler. İşte bu yüzden savaşın gidişatı bir çok uluslararası sözleşmelere konu olmuştur.

Bu çalışma onu gösterdi ki insancıl hukuk silahlı çatışmalar zamanı sivillere nasıl davranılacağına, silahların kullanılmasına ve işgal eden tarafın sorumluluklarına dair kurallar içermektedir. Sözü geçen kurallara göre insancıl hukuk, savaşı ve saldırıyı yasaklamaz, savaşın meşru veya gayri meşru olduğu ile de ilgilenmez. Ama güç kullanımını belli bir noktada sınırlar, orantılılık ilkesini gerekli kılar. Savaş sonucunda yönetimi eline geçiren taraf, işgal ettiği bölgeyi yönetmede uygulayacağı kurallar uluslararası insancıl hukuk tarafından belirlenmiştir. Kazanan tarafın, halk içinde tekrar barış ve istikrarın sağlanmasına katkıları bu hukukun kuralları ile doğru orantılıdır.

IV. Cenevre Sözleşmesi ve İlave Protokoller, silahlı çatışmalara katılmayan sivilleri korur, onların öldürülmesini, rehin alınmasını, tutuklanmasını, bu kişilere karşı işkence etmeyi, kötü muameleleri, tecavüzü, onurlarına aykırı davranışları, yargısız mahkum etmeyi, infazı vs. gibi eylemleri yasaklar.

Dünyada barışın sağlanması için imzalanan bu gibi sözleşmeler koruyucu yöntemlerin yeterli olmaması nedeniyle silahlı çatışmalar zamanı uygulanamamaktadır. Çalışmamıza konu olan Irak savaşı bu kuralların ihlali açısından en acı örnek olarak yıllardır gündemi meşgul etmektedir. Savaş zamanı bir çok uluslararası örgütlerin tarafları uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde hareket etmeleri, sivilleri korumaları için ellerinden geleni yapmaları gerektiği çağrısında bulunmalarına rağmen Irak'ta yaşananlar sivillerin korunmasına yönelik tüm önlemleri doğrudan ihlal etmiştir.

Uluslararası kuruluşlarca hazırlanan raporlara göre çağdaş dünyamızın terörle mücadele senaryosu insanlık açısından önemli sorunlar gündeme getirmiştir. Teröre karşı atılan adımlar binlerle silahsız masum insanın hayatına son koymuş eylemleri de beraberinde getirmiştir.

Çeşitli raporlar, Irak savaşı sırasında insancıl hukuk açısından ciddi ihlaller oluşturan olayların gerçekleştirildiğini ileri sürmektedir. Verilen haberlere göre çoğunu kadınlar ve çocuklar oluşturan yüz binlerce sivil yaşamını yitirmiş, sakat kalmıştır. Irak halkı savaş başladığı andan itibaren kötü şartlar altında yaşamağa mecbur bırakılmıştır. İnsancıl hukuk çerçevesinde korunan binalar, hastaneler, okullar ve üniversiteler, camiler, tarihi kültürel binalar saldırılara doğrudan hedef olmuştur. Beşer tarihinin ortak mirasını barındıran Irak müzeleri yağmalanmış, sayısız eserler yakılmış, talan olmuştur. Hukuken yasaklanmış kimyasal silahlar kullanılmıştır. Uzmanlar bu silahların etkisinin uzun yıllarca süreceği ihtimalinde bulunmaktalar. Sonuçlar gösteriyor ki Irak halkı, kimyasal maddelerle zehirlenmiş topraklarda daha çok uzun bir zaman yaşamaya mahkum bırakılmışlar.

İnsancıl hukuk açısından Irak savaşı üzerine kısa bir değerlendirme yapacak olursak ilk önce savaşın insani durumu kötü bir şekilde etkilediğini, sivillerin tamamen korumasız kaldığını söyleyebiliriz. Bu savaşın, Irak halkının hem geçmişi, hem bugünü, hem de geleceği bakımından çok ciddi sorunlar ortaya çıkardığı halde, insanlık üzerine oluşturulmuş kurallar, Irak'ta insanlığı güvence altına almayı bir türlü becerememiştir.

Irak'ta can ve mal güvenliğinin sağlanması, istikrarsızlığın ortadan kaldırılması amacıyla bir çok tedbirler görülmektedir. Kısa bir zamanda biten savaşın Irak halkına vurduğu maddi ve manevi yıkımların giderilmesi bütün çabalara rağmen hala gerçekleştirilememiştir. Yaralar hala sarılamamış, yıkılan binalar onarılamamıştır. Can güvenliği korkusuyla memleketini terk edip gidenlerin çoğu hala dönememiştir. Irak yaşamının her parçasında savaş izleri etkin bir şekilde gözükmemektedir. Özellikle sağlık ve eğitim durumu felç olmuş durumda. Irak savaşı üzerine yapılan araştırmalara göre hem saldırılar, hem kullanılmış olan kimyasal maddeler nedeniyle sakatlanmalar, çeşitli hastalıklar, psikolojik ve ruhsal rahatsızlıklar bu gün halkın sağlığında çok önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunlar yalnız bugünle sınırlı kalmayıp gelecek kuşakları da etkileyebilme niteliği taşımaktadır. Bilim adamlarının araştırmalarına göre savaş zamanı kullanılmış olan kimyasal maddelerle zehirlenmiş topraklarda yaşanan sağlık sorunları yıllarca devam etme gücüne sahiptir.

Bundan başka, okulların hasar görmesi, silahlı çatışmalar zamanı öğrencilerin okula ve üniversitelere gidememesi eğitiminde önemli gerileme yaratmıştır. Bu durumdan en fazla etkilenen kız çocukları ve kadınlar olmuştur. Kadınların sırf cinsiyetleri nedeniyle karşılaşılabilecekleri tehlikeler yüzünden dışarı çıkamama gibi durumları onların hem iş, hem de eğitim alanından dışlanmalarına neden olmuştur. Çok önemli noktalardan biri de bilim adamlarına, üniversite hocalarına yönelik tehditler ve saldırılar olmuştur.

Irak Savaşında, IV. Cenevre Sözleşmesi ve İlave Protokoller gereği kuralların uygulanabilirliği çeşitli tartışmalara konu olmuş ve bu savaşta öldürülen, kendi vatanından atılan, her şeyden mahrum bırakılan ve yoksulluğa itilen sivillerin sayısının yüz binlerce olduğu belirtilmiştir. Bu savaşların stratejik bir bölümü olarak kadınlara vahşice tecavüz edilmesi daha önce hiç olmadığı kadar resmen kabul edilmiş ve belgelenmiştir. Son birkaç yıldır BM, kendisini resmi olarak sivilleri koruma sorununa adanmıştır. Bunu, raporlarda Genel Sekreter ve Güvenlik Konseyi'nin bu konu hakkındaki önerileri açıkça kanıtlamaktadır. Bu belgelerin çoğunda en büyük öncelik kadınların ve çocukların başından geçenlere verilmektedir.

İstatistikler terörizmle mücadele adı altında gerçekleştirilen savaşlarda sivillerin nasıl doğrudan hedef olduğunu göstermektedir. Bu değerler üzerinde yapılan çoğu araştırmacılar sivillere yönelik saldırıların hiçbir şekilde eşi benzerinin görülmediğine ima etmekte.

İnsanlar arasındaki sorunları barışçıl yolla çözmeye çalışan hukuk, şiddetin önlenmesi için bir takım kurallar ileri sürmüş olsa da görüldüğü gibi pek başarılı olamamıştır. Tarihin her döneminde ve her toplumda sürekli olarak lanetlenmesine rağmen savaş, ne yazık ki hala etkisini önemli bir şekilde sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Mosaddeq Nafeez: **Behind the War on Terror: Western Secret Strategy and the Struggle for Iraq**, New Society Publishers, 2003
- Aksar, Yusuf: **Implementing International Humanitarian Law: From the Ad Hoc Tribunals to a Permanent International Criminal Court**, Routledge , 2004
- Anne, Joan: **Human Rights and Forced Displacement**, M. Nijhoff Publishers 2000
- Alex, John: **The Iraq War And Democratic Politics**, Routledge, 2005
- Bassiouni, Cherif: **Crimes Against Humanity in International Criminal Law**, Martinus Nijhoff Publishers, 1999
- Bruce, Charles: **From Chaos to Coherence? Toward a Regime for Protecting Civilians in War**, Ed. by Simon Chesterman, Lynne Rienner Publishers, 2001
- Brownmiller, Susan: **Against our Will: Men, Women, and Rape** (1975); Theodor Meron, **Henry's Wars and Shakespeare's Laws: Perspectives on the Law of War in Later Middle Ages**, w. place. 1993
- Burke, Peter: **The New Cambridge Modern History**, Cambridge University Press, 1979

- Cahil, Kevin M.: **Basics of International Humanitarian Missions**, Fordham University Press, 2003
- Chinkin, Christine: **Women: The Forgotten Victims of Armed Conflict?**, Ed. by Helen Durham, Timothy L. H. MacCormack, "The Changing Face of Conflict and the Efficacy of International Humanitarian Law Series, Martinus Nijhoff Publishers, 1999, pp.36-40
- Clark, Stenson Roger: **The Prosecution of International Crimes**, Transaction Publishers, 1996
- Clausewitz: **Savaş Üzerine**, Özne Yayınları, 1999
- Stephanie Jean Clement et. al.: **Civilization Under Attack: September 11, 2001 and Beyond**, Llewellyn Worldwide, 2001
- De Mulinen, Frederic: **Handbook on the Law of War for Armed Forces**, ICRC Geneva, 1987
- Detrick, Sharon: **A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child**, Martinus Nijhoff Publishers, 1999
- Eyffinger, Arthur: **The 1899 Hague Peace Conference: "the Parliament of Man, the Federation of the World**, Martinus Nijhoff Publishers, 1999

- Franklin, Bob: **Key Concepts In Journalism Studies**, Sage Publications, 2005
- Gilbert Burnham et. al., "Mortality after the 2003 invasion of Iraq: a cross-sectional cluster sample survey", *The Lancet*, October 11, 2006
- Gardam, Gail Judith: **Non-Combatant Immunity as a Norm of International Humanitarian Law**, Martinus Nijhoff Publishers, 1993
- Gregory, Michael: **Post-War Protection of Human Rights in Bosnia and Herzegovina**, Martinus Nijhoff Publishers, 1998
- Jan, Hakan: **The Iraq War: European Perspectives On Politics, Strategy And Operations**, Routledge, 2005
- Hensel, Howard M.: **The Law of Armed Conflict: Constraints on the Contemporary Use of Military Force**, Ashgate Publishing, Ltd., 2007
- Herik, Larissa: **The Contribution of the Rwanda Tribunal to the Development of International Law**, Martinus Nijhoff Publishers, 2005
- Hoog, Günter: **International Conventions on Protection of Humanity and Environment**, "Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in the Time of War; August 12, 1949; 75 U.N.T.S. 287", Walter de Gruyter, 1993, p. 213
- Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi, Vol.I,**

Günişığı Yayıncılık Mart, 2004

- ICRC: **The Geneva Conventions of 12 august 1949,** International Committee of the Red Cross, reprint, Geneva, 1986
- ICRC: **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 august 1949,** Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 1987
- Kalshoven, Zegveld: **Constraints on the Waging of War,** ICRC, 2001
- Kalshoven, Frits: **Assisting the Victims of Armed Conflict and Other Disasters,** Martinus Nijhoff Publishers, 1989
- Kaya, İbrahim: **Irak Savaşında Meşruiyet ve Cenevre Hukuku,** Avrasya Stretetik Araştırmalar Merkezi, 2003
- Khan, Irene: **Iraqis Rights: Protecting the Innocent,** International Herald Tribune, 28 Mart 2003
- Khushalani, Yougindra: **The Dignity and Honour of Women as Basic and Fundamental Rights,** Martinus Nijhoff Publishers, 1982
- Kourula, Pirkko: **Broadening the Edges: refugee definition and international protection revisited,** Martinus Nijhoff Publishers, 1997

- Kuper, Jenny: **International Law Concerning Child Civilians in Armed Conflict**, Oxford University Press, 1997
- Kushner, Harvey W.: **Encyclopedia of Terrorism**, Sage Publications, 2003
- Kwakwa, Edward K.: **The International Law of Armed Conflict: Personal and Material Fields of Application**, Martinus Nijhoff Publishers, 1992
- Lee, Roy S.: **The International Criminal Court: the making of the Rome Statute issues, negotiations, results**, Martinus Nijhoff Publishers, 1999
- Mazlumder: **Cihanüma Dergisi**, Vol.I, İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği, İstanbul Şubesi Dış İlişkiler Komitesi Yayını, Mart 2006
- Miller, Hunter David: **The Geneva Protocol**, The Macmillan Company, 1925
- Nenckaerts, Janie Marie: **Customary International Humanitarian Law**, Vol.I, ICRC, 2005
- Öktem, Emre: **Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, Derin Yayınları, 1995
- O'Sullivan, Meghan L.: **Shrewd Sanctions: Statecraft and State Sponsors of Terrorism**, Brookings Institution Press, 2003
- Parks, W. Hays: **Air War and Law War**, 32 Air Force Law Review 1, 1990

- Pictet, Jean S.: **Development and Principles of International Humanitarian Law**, Martinus Nijhoff Publishers, 1985
- Pitt, William R.: **Irak'a Savaş, Bush Yönetiminin Bilmenizi İstemediği Gerçekler: BM Eski Silah Deneticisi Scott Ritter ile Röportaj**, Metis Yayınları, 2002
- Provost, Rene: **International Human Rights and Humanitarian Law**, Cambridge University Press, 2002
- Rathmell, Andrew: **Developing Iraq's Security Sector: The Coalition Provisional Authority's Experience**, Rand Corporation, 2005
- Rony, Pierre: **Iraq: in Search of a Humanitarian Crisis: In the shadow of "Just Wars": Violence, Politics and Humanitarian Action**, Ed. by Fabrice Weissman, Hurst, Co (Publishers), London, 2004
Azerbaycan: Küreselleşmenin Talepleri, İstanbul, DA Yayıncılık, 2005
- Roberts A., Guelff R.: **Laws of War**, Oxford, 2000
- Sökmen, Gürsoy Müge: **Irak Dünya Mahkemesi nihai İstanbul Oturumu**, Metis Yayınları, 2005
- Sunga, Lyal S.: **Can International Humanitarian Law Play An Effective Role in Occupied Iraq, Year Book of International Humanitarian and Refugee Law, The Indian Society of International Law, Vol III**, New Delhi, 2003

- Teornudd, Klaus: **Finland and the International Norms of Human Rights**, Martinus Nijhoff Publishers, 1986
- Thomas, Vincent: **Migration and International Legal Norms**, Cambridge University Press, 2003
- Tomaševski, Katarina: **The Right to Food: Guide Through Applicable International Law**, Martinus Nijhoff Publishers, 1987
- Torbiörn, Kjell M.: **Destination Europe: the political and economic growth of a continent**, Manchester University Press, 2003
- Howard, Jerry: **Media at War: The Iraq Crisis**, Sage Publications, 2004
- United Nations Centre for Disarmament Affairs: **The United Nations Disarmament Yearbook**, United Nations Publications, 2003
- Walker, Bülent: **11 September 2001: War, Terror, and Judgement**, Routledge, 2003
- Werle, Gerhard: **Principles of International Criminal Law**, Cambridge University Press, 2005
- Wheeler, Nicholas J.: **Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society**, Oxford University Press, 2000
- Wilmer, Franke: **The Social Construction of Man, the State, and War**, Routledge, 2002
- Wright, Jerry W.: **The Political Economy of Middle East Peace: the impact of competing trade agendas**, Routledge, 1999

Yamaner, Melike Batur: **Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması**, Arkan Basım Yayım Dağıtım LTD., 2007

İNTERNET KAYNAKLARI

- Amerika'nın Sesi Haberleri: "Bağdat'ta 34'ü Çocuk; 41 Kişi Öldü" , (Çevrimiçi), <http://www.voanews.com/turkish/archive/2004-09/a-2004-09-30-29-1.cfm> ,10 , Temmuz 2007
- Amnesty International: "Irak: Bir Yıl Sonra İnsan Hakları Hala Korkunç Durumda", (Çevrimiçi), <http://www.amnesty.org.tr/o1803200402.si>, 24 Haziran 2007
- Amnesty International: "Irak: Geçiş Sürecinde İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Yaşamsal Öneme Sahiptir", (Çevrimiçi), <http://www.amnesty.org.tr/v0207200402.si>, 22 Temmuz 2007
- Amnesty International: "Irak: Savaşın bedelini çocuklara ödetmeyin", (Çevrimiçi), <http://www.amnesty.org.tr/o2204200401.si> , 4 Temmuz 2007
- Amnesty International: "Iraq Killings of civilians in Basra and al-Amara", (Çevrimiçi) <http://web.amnesty.org/library/index/engmde140072004>, 20 Haziran 2007

- BBC Turkish: “Görgü tanığı: Son dispanserimiz bombalandı”, (Çevrimiçi),
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/11/041110_fallujah_witness.shtml, 28 Temmuz 2007
- BBC Turkish: “Savaş Günlüğü 20-24 Mart 2003”, (çevrimiçi),
http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/03/040319_iraq_aniversary_2024mart.shtml, 5 Nisan 2007
- BİA Haber Merkezi: “Akademisyen Isam El Rawi Bağdat'ta Öldürüldü”, (Çevrimiçi),
<http://www.bianet.org/2006/11/07/87450.htm>, 25 Temmuz 2007
- CNN: September 11: Chronology Of Terror, (çevrimiçi),
<http://archives.cnn.com/2001/US/09/11/chronology.attack/>, 11 Şubat 2007
- Çubukçu, Mete: “Irak: Kanlı Seçim!”, (çevrimiçi),
<http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=171&dyid=2906>, 27 Temmuz 2007
- Elliott, Michael: “So, What Went Wrong?”, (çevrimiçi)
<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1101031006-490595,00.html>, 6 Mart 2007
- Human Rights Watch: “Appendix A: Civilian Casualties in al-Hilla”, (Çevrimiçi),
<http://www.hrw.org/reports/2003/usa1203/7.htm>, 3 Ağustos 2007

- Human Rights Watch: “Appendix B: Civilian Casualties in al-Najaf”,
(çevrimiçi),
<http://www.hrw.org/reports/2003/usa1203/8.htm> , 5
Ağustos 2007
- Human Rights Watch: “Human Rights And International Humanitarian Law”,
(çevrimiçi),
http://www.hrw.org/reports/2003/iraq1003/6.htm#_Toc54183750, 5 Mart 2007
- Human Rights Watch: “Iraq: US Data on Civilian Casualties Raises Serious
Concerns”, (Çevrimiçi),
<http://hrw.org/english/docs/2007/04/12/iraq15687.htm>,
19 Haziran 2007
- Kaimmakami, Ali Seyyid: “Kitle İmla Silahları ve Amerika’nın Bilinçli
Cinayetleri”,(Çevrimiçi)
<http://turkish.tribe.ir/Amerika/atomi.htm>, 15 Haziran
2007
- Kaya, İbrahim: “Ebu Garib, Hadisa, İshaki ve Niceleri: ABD İşgal
Güçleri ve Uluslararası Hukuk”, (çevrimiçi),
[http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=326&ty
pe=18](http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=326&type=18) , 28 Haziran 2007
- Milliyet: Misket’ler Basra’da 77 can aldı, (çevrimiçi),
[http://www.milliyet.com.tr/2003/03/24/guncel/gun05.ht
ml](http://www.milliyet.com.tr/2003/03/24/guncel/gun05.htm) , 6 Nisan 2007
- Reporters Without
Borders: “CBS interpreter’s murder brings toll of journalists and
media workers killed since start of war to 200”,
(Çevrimici)
http://www.rsf.org/article.php3?id_article=23481, 30

Ağustos 2007

- Roth, Kenneth: “The Wrong Lessons from September 11”, (çevrimiçi), <http://hrw.org/english/docs/2006/09/09/usint14163.htm>, 19 Haziran 2007
- United Nations: Security Council Resolution 1483 (2003), S/RES/1483 (2003), (çevrimiçi) <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/368/53/PDF/N0336853.pdf?OpenElement>, 10 Mart 2007
- Smith, Whittam Andreas: “Five Years After September 11, The Awful Paradox Of This Futile “War On Terror” is Clear”, (çevrimiçi) http://comment.independent.co.uk/columnists_m_z/andreas_whittam_smith/article1466359.ece, 11 Şubat 2007
- Uluslararası Af Örgütü Türkiye: “İrak: Bir Yıl Sonra İnsan Hakları Hala Korkunç Durumda”, (çevrimiçi), <http://www.amnesty.org.tr/o1803200402.si>, 24 Haziran 2007
- Uluslararası Af Örgütü Türkiye: “Güvenlik Konseyi’ne Irak Konusunda Açık Mektup”, (çevrimiçi), <http://www.amnesty.org.tr/sindex.php3?sindex=vifois0307200401>, 15 Mart 2007
- Uluslararası Af Örgütü Türkiye: “İrak Raporu”, (Çevrimiçi), http://www.solgazete.net/index.php?option=com_content&task=view&id=41&Itemid=79, 27 Haziran 2007
- UNICEF: Child protection from violence, exploitation and abuse, Children in Conflict and Emergencies, (çevrimiçi), http://www.unicef.org/protection/index_armedconflict.

html , 12 Ocak 2007

Vatan Gazetesi: “Irak’ta 5 yılın acı bilançosu: 1 milyon ölü”,
(çevrimiçi)
<http://www.gazetevatan.com/root.vatan?exec=haberdetay&tarih=23.03.2007&Newsid=113348&Categoryid=30>, 20 Mart 2007

RAPORLAR

Christian Science Monitor: **Surveys Pointing to High Civilian Death Toll in Iraq: Preliminary reports suggest casualties well above the Gulf War**, 22 May 2003

Human Rights Watch: **World Report 2005**, İSBN 1564323315, January 2005

Human Rights Watch: **Violent Response: The US Army in al-Falluja**, Vol. 15, No. 7(E), June 2003

Taguba, Anthony: **The Taguba Report on Treatment of Abu Ghraib Prisoners in Iraq: Article 15-6 Investigation of the 800 th Military Police Brigade: National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States Secret/ No Foreign Dissemination**, İSBN 1596050861, Cosimo, Inc. 2004